

R A C I N E

Andromaque

Dịch: Nguyễn Giang

ANDROMAQUE

Tác giả: Jean Racine

Dịch giả: Nguyễn Giang

Công ty Cổ phần sách Tao Đàn

Nhà Xuất Bản Văn Học - 2017

ebook@vctvegroup

05/03/2020

I. Chuyện nàng Andromaque, cốt vở kịch này:

Chuyện nàng Andromaque mà Racine tiên sinh lấy làm cốt vở kịch này là một câu chuyện cổ xảy ra vào thời thành Troie, sau mười năm chống cự lại dân Hy Lạp, đã bị tàn phá và đổi thành một nước phụ thuộc dân Hy Lạp. Duyên do cuộc chiến tranh lâu năm này là ở sự nàng Hélène là vợ vua Ménélas xứ Hy Lạp bị hoàng tử con vua Priam và Hoàng hậu Hécube thành Troie, là Pâris, cướp phỗng mất. Đó là một điều nhục cho dân Hy Lạp, vậy mới có cuộc báo thù. Cuộc chiến tranh hăng hái dữ dội này đã được nhà đại thi sĩ cổ xứ Hy Lạp là Homère dùng làm cốt cuốn thơ *Iliade* của ông.

Nàng Andromaque là người đàn bà nhan sắc, vợ góa của Hector, là một Tướng quân đại tài của thành Troie đã từng đương đầu với các danh tướng Hy Lạp và được mọi người kính phục. Hector bị tướng Hy Lạp là Achille giết chết, rồi thành Troie và xứ Épire rơi vào tay người Hy Lạp. Pyrrhus là con Đại tướng Achille lên làm vua xứ Épire, nhưng lại phải lòng nàng Andromaque là tù nhân của mình và có ý bênh vực cho đứa con của nàng sinh hạ với Đại tướng Hector, là thằng bé Astyanax. Trong khi ấy thì Công chúa Hermione là con gái vua Ménélas, trước kia cha mẹ đã hứa gả cho Pyrrhus và có lòng yêu Pyrrhus lắm. Công chúa Hermione cũng buồn bực đau đớn, vì thấy người mình yêu đã thay lòng đổi dạ, không săn sóc gì đến mình nữa. Nàng Hermione yêu Pyrrhus mà không được Pyrrhus yêu lại; trái lại, nàng không yêu Oreste là con Đại tướng Agamemnon, thì lại

được Oreste yêu nàng say đắm. Nhân khi dân Hy Lạp lấy làm bất bình về sự Pyrrhus muốn cưới nàng Andromaque làm vợ và lại bênh vực đứa con nàng, Oreste bèn ra ứng cử để được cử đi sứ sang bên Épire đòi đứa bé ấy. Nhưng thật trong lòng, thì Oreste sang Épire không mong đòi được đứa bé mang về; trái lại Oreste chỉ mong cho Pyrrhus cứ nhất định không trả đứa bé, cứ yêu mê một nàng Andromaque và xua đuổi nàng Hermione cho nàng đến phải nản chí mà quay về yêu hẳn vậy.

Câu chuyện lồi thoi như thế, nhưng nhà kịch sĩ đã khéo xếp đặt làm sao cho đầu đuôi câu chuyện chỗ nào cũng rõ ràng cả. Chỉ đọc xong hồi thứ nhất là chúng ta đủ trông thấy hết cái tình cảnh éo le của mỗi người trong chuyện. Tuy nhiên, cái khéo nhất của nhà kịch sĩ là ở sự gây nên những tình trạng, những kịch huống cho các vai trong câu chuyện có dịp thổ lộ rõ ràng ra hết những nỗi khuất khúc ở trong lòng họ, nói khác đi, gây nên những kịch huống để lợi dụng một câu chuyện cổ mà diễn ra những nỗi thương, yêu, oán, giận, phân vân suy tính hay là quả quyết nhất định là những tính tình thiên nhiên bất hủ của con người ta vậy.

2. Định nghĩa ba chữ: tình cảnh, tình trạng và kịch hướng:

Đoạn trên này, chúng tôi vừa dùng đến ba chữ tuy có gần nhau mà về môn kịch có nghĩa khác hẳn nhau, vậy thiết tưởng hãy nên nói qua loa về nghĩa ba chữ đó, là: tình cảnh, tình trạng và kịch hướng, để mong rồi đây có thể dần dần định nghĩa được hết các chữ khác cần dùng cho chúng ta trong khi muốn nói chuyện rạch ròi về nghề kịch. Chúng tôi xét thấy rằng sự định nghĩa chữ trong các khoa học chuyên môn là đang rất cần ở nước ta, mà từ xưa đến nay chưa ai sẵn sóc đến một cách ráo riết sốt sắng. Sở dĩ chúng tôi muốn bắt đầu làm cái công việc đó trong nghề kịch ngày hôm nay, một phần là vì chúng tôi thấy cái công việc đó rất có ích cho sự tiến bộ của tiếng nói nước nhà, một phần nữa là vì muốn giảng cho phần đông đồng bào hiểu được cái hay của một tấn kịch của Racine, hiểu được những cách dàn hồi, dàn lớp của một nhà kịch sĩ cổ điển có tiếng và có ảnh hưởng to trong văn chương nước Pháp như thế, thì sự định nghĩa mấy chữ sau này chỉ là một điều cần và tất nhiên phải có.

Về chữ tình cảnh, thì chúng tôi vẫn giữ lấy cái nghĩa thông thường của nó: tình cảnh là tính tình tư tưởng của một người khi người ấy đang đứng ở trong những cảnh ngộ đặc biệt. Tất cả tính tình tư tưởng của một người trong suốt đời người ấy, thì lẽ tất nhiên là chúng ta không thể nào lấy một lời nói trống không, một cử chỉ độc nhất mà diễn tả ra cho hết được. Chúng ta cần phải kể ra cả một câu chuyện, mà đã gọi là một câu chuyện thì thể nào cũng phải có đầu

có đuôi, nghĩa là có những cảnh ngộ khác nhau, nối tiếp theo nhau, những cảnh ngộ ấy lần lượt đặt các vai chính trong câu chuyện của chúng ta vào những tình cảnh khác nhau. Bởi thế cho nên muốn vẽ rõ ra cái tính tình tư tưởng của mấy vai chính trong một câu chuyện mình muốn diễn, nhà kịch sĩ phải tả lần lượt ra mấy cái tình cảnh khác nhau của những vai ấy, đó chính là cái công việc dàn hồi của nhà kịch sĩ vậy.

Về chữ tình trạng thì chúng tôi hiểu là những trạng huống của một tình cảnh.

Thí dụ: Vua An Dương Vương, từ lúc được thần Kim Quy cho cái móng làm lẫy nỏ, đã được sống một quãng đời yên ổn, vô tư lự, đó là một tình cảnh. Kế đến khi Triệu Đà lại mang binh sang đánh mà nỏ thần không hiệu nghiệm nữa, vua phải đem con gái chạy trốn, thì lại đứng vào một tình cảnh khác. Nhưng cũng trong một cái tình cảnh quần bách thứ hai này, chúng ta có thể thấy nhiều tình trạng khác nhau, tùy theo vua An Dương Vương nói chuyện với con gái ngài, với thần Kim Quy, với một người tướng, hoặc nữa ngài nói một mình, vân vân...

Công việc diễn tả những tình trạng ấy trùng vào với công việc dàn lớp của nhà kịch sĩ.

Tuy nhiên, trong công việc dàn lớp, nhà kịch sĩ ngoài sự diễn tả những tình trạng, còn có thể gây cho chúng ta nhiều tình cảm mạnh mẽ khác bởi những kịch hướng của một đoạn kịch. Các kịch hướng tuy có do các tình trạng, vì rằng một tình trạng có thể gây ra nhiều kịch hướng khác nhau. Thí dụ: vua An Dương Vương đứng trong cái tình cảnh quần bách vừa nói trên kia mà nói chuyện với thần Kim

Quy thì chỉ có một tình trạng. Tuy nhiên, nhà kịch sĩ có thể làm vua An Dương Vương đi tìm thần Kim Quy mà nói chuyện, hoặc là làm thần Kim Quy tự nhiên hiện lên mà nói chuyện với vua An Dương Vương, như thế là vẫn chỉ có một tình trạng mà có thể có hai kịch hướng khác hẳn nhau. Lại thí dụ nữa: trong vở kịch *Người biển lận* của Molière tiên sinh có chỗ người biển lận vừa chạy từ trong nhà hát ra vừa kêu thất thanh: Ô kẻ trộm! Ô kẻ trộm! Nhà kịch sĩ nếu chỉ muốn tả có cái nỗi đau lòng tiếc của của vai biển lận lúc bấy giờ thì không thiếu gì cách. Cái khéo là gây nên những kịch hướng làm cho trên sân khấu có sự hoạt động thay đổi. Một vở kịch vốn là một thiên toát yếu những việc chính xảy ra trong một câu chuyện, nên ta có thể nói rằng cái công việc khó nhất của nhà kịch sĩ là có công việc nối liền các lớp lại, nối những lớp có tính cách dàn xếp để giảng giải cho rõ nghĩa câu chuyện vào với một vài lớp có tính cách hoạt động tự nhiên như sự có thật ở trong đời vậy.

Xem như vậy thì cái công việc nối lớp hợp vào với công việc lựa chọn những kịch hướng tả được rõ đúng và mạnh mẽ các tình trạng cảm động nhất trong một hồi.

Sau khi đã nói kĩ lưỡng về nghĩa ba chữ: tình cảnh, tình trạng và kịch hướng như thế, chúng tôi còn muốn nhắc vấn đề lại một lần nữa cho độc giả dễ nhớ hơn. Cái mục đích trọng yếu của nghề kịch cũng như của nghề văn là để diễn tả tính tình tư tưởng. Tình cảnh là cái tính tình tư tưởng của một người khi người ấy đang đứng trước những cảnh ngộ đặc biệt. Vậy thì tình cảnh tức là những trạng huống của tính tình. Tình trạng là những trạng huống của tình cảnh. Kịch hướng là những trạng huống của tình trạng. Nghề kịch vốn là

một nghề văn mà nhà văn sĩ phải nói bằng lớp, lớp nọ xong rồi đến lớp kia, nghĩa là phải nói bóng nói tắt nhiều lắm, bởi vậy chúng ta càng nên hiểu chữ trạng huống ở đây, như những vẻ trọng yếu, cần thiết nhất của những tình cảnh, tình trạng, những vẻ mà nhà kịch sĩ phải cố công tìm cho lấy được rõ hợp thời và đích đáng.

Kịch huống là những trạng huống của tình trạng làm cho người xem hát ít nhất phải suy nghĩ mà cảm động nhiều nhất, vì nó gần như trùng đúng vào những lúc cảm động có thật ở trong đời.

Kịch huống tức là những vẻ hoạt động nhất của một hồi kịch, làm cho người xem dễ cảm động và cảm động nhiều nhất.

3. Nói về cách bố trí một tấn kịch:

Định nghĩa xong cho mấy chữ trên này rồi, chúng tôi còn muốn nói rõ thêm về các cách bố trí một tấn kịch để giúp cho những học trò trẻ tuổi có thể hiểu được hết những cái hay trong một vở kịch của Racine, hoặc là ít ra cũng có thể nhờ bản dịch vở *Andromaque* này mà có được vài ý kiến rõ ràng về nghề kịch. Một tấn kịch bao giờ cũng chia ra làm nhiều hồi nhiều lớp, vậy muốn hiểu rõ cách bố trí ta phải hiểu cách dàn hồi như thế nào, cách dàn lớp như thế nào.

A. Cách dàn hồi trong vở Andromaque và cách dàn hồi trong một vở kịch:

Chúng ta đã biết rõ cái cốt vở kịch *Andromaque* là thế nào rồi. Vậy thì không gì tiện bằng là khi đọc xong tấn kịch này một lần đầu, chúng ta xét ngay đến cái cách dàn hồi của nhà kịch sĩ. Muốn hiểu thật rõ cái cách dàn hồi ấy, ta nên ghi ngay lên giấy những tình cảnh liên tiếp nhau của một vai chính nào trong vở kịch từ hồi đầu cho đến hồi cuối. Ta cần phải chọn lấy vai chính nào có những tình cảnh rõ ràng, khác nhau, nối theo nhau một cách có nghĩa lý và có ảnh hưởng lớn đến các vai khác từ hồi đầu cho đến hồi cuối vở kịch. Vai chính ấy trong vở *Andromaque* này là Pyrrhus, chứ không phải *Andromaque*, cũng không phải Oreste.

HỒI THỨ NHẤT:

Pyrrhus tuy đã theo đuổi mãi nàng *Andromaque* một cách vô hiệu

quả, nhưng vì câu chuyện dân Hy Lạp đòi đưa bé Astyanax, lại mong nàng Andromaque có thể vì lòng yêu con tha thiết mà sẽ ép mình yêu hắn.

HỒI THỨ HAI:

Pyrrhus bị nàng Andromaque từ chối mãi đêm cầu, định cưới nàng Hermione và để chết đứa con nàng, nhưng trong cơn phần uất lòng yêu vẫn chưa tắt hẳn.

HỒI THỨ BA:

Pyrrhus đã nổi giận đến cực điểm, và quyết để chết đứa con nàng, nhưng khi thấy nàng khóc lóc kể lể thì lòng thương yêu lại nổi lên. Tuy nhiên, Pyrrhus ép nàng phải ra đền kết hôn ngay với hắn.

HỒI THỨ TƯ:

Pyrrhus đến nhận tội lỗi hện và bạc tình với nàng Hermione, như thế đủ tỏ ra hắn đã quả quyết bỏ nàng để cưới nàng Andromaque.

HỒI THỨ NĂM:

Pyrrhus ra đền cưới nàng Andromaque rồi vì say mê quá, quên cả phòng bị, để các bạn hữu của Oreste đâm chết ở ngoài đền.

Xem như vậy thì dựa vào những tình cảnh của vai Pyrrhus như trên này, ta có thể nói tóm tắt vở kịch *Andromaque* của Racine tiên sinh một cách rất tròn trĩnh.

Nguyên là cái mục đích trọng yếu của tiên sinh trong vở *Andromaque* cũng như trong hầu hết các kịch khác của tiên sinh, chỉ là để tả ra cái tình yêu thương say đắm ở trong lòng con người ta.

Dựa vào vai Pyrrhus là một vai chính trong câu chuyện mà xét, thì ta chỉ thấy tiên sinh tả vua Pyrrhus yêu nàng Andromaque, rồi không yêu được thì nổi giận muốn ghét, rồi khi trông thấy nàng khóc lóc lại yêu, rồi thì quên cả bốn phận danh dự mà phản nước và lỗi thề với nàng Hermione, rồi say mê quá, quên cả phòng bị để cho đến nỗi bị ám sát. Hẳn rằng ta còn có thể tìm cho những kịch của tiên sinh một mục đích gì cao thượng hơn sự tả chân ái tình mà nói rằng những kịch ấy cũng có những chỗ làm cho khán giả phải cảm động mà yêu quý thương xót những người hay, ghét giận khinh bỉ những kẻ dở, nhưng cái mục đích khác ấy, thật ra, đối với tiên sinh, chỉ là một mục đích phụ. Đó thật là một điều đáng cho chúng ta phải để ý ngay đến, một điều rất đáng cho chúng ta phải lấy làm lạ, vì từ xưa đến nay, trong nước ta, chưa bao giờ có quyển sách nào, có bài văn nào mà trong đó, chữ tình lại đứng làm cái then chốt độc nhất cho hết mọi sự khác. Như thế cũng đủ cho chúng ta không nên vội coi khinh những cuốn văn như kịch Andromaque này là cổ lỗ, là không hợp thời, vì thật ra thì, chính ngày nay, chúng ta cũng chưa đưa được văn chương của chúng ta lên đến cái trình độ “Mỹ thuật vì mỹ thuật” của các kịch của Racine ở tự thế kỷ thứ XVII bên Pháp vậy. Chúng tôi không phải hẳn là muốn cực lực bênh vực cái chủ nghĩa “Mỹ thuật vì mỹ thuật”, nhưng chúng tôi xét thấy rằng cái chủ nghĩa ấy, khi nó còn chưa đi ra ngoài phạm vi sự tả chân tấm lòng con người ta và làm rung động được bảy cái tình trong lòng người khác, thì cái chủ nghĩa ấy vẫn còn là hay, vẫn còn là cần cho sự tiến bộ của nền văn chương một nước.

Nói tóm lại, về cách dàn hồi, khi nhà kịch sĩ đã có cái cốt truyện

và lại có chủ ý muốn diễn những tình tứ tư tưởng gì rồi, thì phải chia câu chuyện ra làm mấy đoạn làm sao cho các đoạn ấy trong sự nối tiếp theo nhau làm lộ được ra rõ nhất cái tình tứ tư tưởng mình muốn diễn. Có khi vì một cái chủ ý mà nhà kịch sĩ phải tìm lấy cái cốt truyện hợp vào ý mình để diễn cho rõ đúng; lại cũng có khi một cái cốt truyện hay tự nó mách cho nhà kịch sĩ những tình tứ tư tưởng nên diễn. Nhưng những tình tứ tư tưởng này, dù là rút tự trong tâm trí nhà kịch sĩ ra, dù là lấy tự trong một câu chuyện nào ra, cũng đều cần phải là những tình tứ tư tưởng có tính cách riêng tây quá, đặc biệt quá, thì khó mà làm cho các khán giả lĩnh hội được. Phần nhiều trong một tấn kịch, bao giờ cũng có những tình tứ tư tưởng có tính cách riêng tây, nhưng đều là phải nấp dưới bóng một vài cái tình tứ tư tưởng có tính cách thông thường và dễ hiểu hơn cho mọi người. Nhân tiện đây, ta nên nhớ rằng những sự yêu thương say đắm của các vai chủ động trong các kịch của Racine tiên sinh là những cái tình thiên nhiên bất hủ không những của dân tộc Pháp mà là của hết các giống người trên thế giới. Muôn sự trong đời há chẳng phải là do tấm lòng yêu ghét của con người ta mà sinh ra? Nhờ ở sự tả chân những vẻ tầm thường nhất của tấm lòng con người ta đó, mà tất cả cái văn chương Pháp ở thế kỷ XVII đối với mọi dân tộc khác có một vẻ gì thân thuộc, không có cái vẻ xa lạ bí mật quá, thí dụ như nhiều áng văn Tàu cổ đối với người Âu châu. Cái văn chương đó có một tính cách đại đồng như thế, chính là vì nó đã chú trọng về cái nguồn gốc cội rễ của mọi tư tưởng trên đời, hơn là chú trọng về một vài tư tưởng gì đặc biệt.

B. Cách dàn lớp trong một vở kịch:

Giờ thì ta lại xét đến cái cách dàn lớp trong một vở kịch. Như đã nói ở trên, công việc tả những tình trạng khác nhau của nhiều người cùng đứng ở trong một hồi truyện trùng vào với cái công việc dàn lớp của nhà kịch sĩ. Tuy nhiên công việc dàn lớp có một mục đích rộng hơn thế một chút.

Mục đích của nó là để vẽ ra hết những tình cảnh của các vai chính trong một hồi, làm cho khán giả hiểu những cảnh ngộ dĩ vãng của các vai ấy, biết những cảnh ngộ hiện thời của họ, hơi đoán trước được và đợi chờ những cảnh ngộ họ sắp đi tới.

a. Lối dàn lớp của nhà kịch sĩ Shakespeare bên Âu châu ở thế kỷ thứ XVI và của người Á Đông ta từ xưa đến nay:

Về những cảnh ngộ dĩ vãng thì nhà kịch sĩ có cách nói cho chúng ta hiểu bằng những câu nói của các vai; nhưng về những cảnh ngộ hiện thời và những cảnh ngộ họ sắp đi tới là những điều mà chính người trong truyện cũng không biết, vì những cảnh ngộ đó phần nhiều là do những người đứng ở chỗ khác gây nên, thì nhà kịch sĩ phải khéo bày ra những lớp kịch làm sao cho ta hiểu rõ và đoán trước được một chút; như thế, các hồi mới liên tiếp nhau một cách êm ái tự nhiên, không có những sự thay đổi quá đột ngột ở giữa hai hồi làm rối trí lạc đường khán giả. Thí dụ trong cái hồi vua An Dương Vương đang yên ổn sung sướng cho Trọng Thủy sang ở gửi rể bên nước mình, nhà kịch sĩ phải bày ra những lớp kịch thế nào cho người ta hơi đoán trước được một chút cái dã tâm cùng những sự sửa soạn của Triệu Đà ở bên Tàu, thì đến hồi sau khán giả mới khỏi có sự ngạc nhiên thái quá, nếu trong hồi sau ấy đã thấy vua An Dương Vương mang con gái chạy trốn. Sự cần phải làm cho các

khán giả hơi đoán trước được những cảnh ngộ sắp tới như thế, xui ta nghĩ như sau này: đã như vậy thì chi bằng, sau một lớp kịch tả một cuộc vui gì ở bên triều đình vua An Dương Vương, ta bịa ra một lớp kịch nữa ở cuối hồi tả cảnh Triệu Đà ở bên Tàu đang giục mấy người tướng mau mau sửa soạn binh lính. Đó chính là cách bố trí kịch của người Á Đông ta từ xưa đến nay cũng như của nhiều kịch sĩ bên Âu châu mà người nổi tiếng to nhất là Shakespeare ở thế kỷ thứ XVI bên Anh Cát Lợi. Cách bố trí như thế không phải là dở, nhưng vì sự thay màn cảnh đã thành ra một công lệ rất có nghĩa lý và thú vị ở nhà hát, nên ngay đối với chúng ta bây giờ, ta cũng có thể nói được là nó không tiện cho lắm, trừ ra nếu ta bỏ hẳn sự thay màn cảnh đi, hoặc là có những cách thay cảnh bằng máy rất nhạy có thể đưa người xem hát đang ở một cái vườn bên An Nam sang ngay một cái lầu đài bên Tàu, cũng nhanh chóng như trên một bức màn chiếu bóng vậy. Hai cách trên kia đều có thể đem dùng và chấn chỉnh cho hoàn toàn được cả, nhờ ở những câu văn viết cho rõ hay hoặc ở những sự tài tình của khoa học; tuy nhiên, cách bố trí như thế dẫu có tổ chức được khéo đến đâu, cũng vẫn còn là bất tiện ở chỗ nó có thể làm lẫn nghề kịch vào với nghề văn hoặc nghề chiếu bóng, làm thất lạc mất cái nghĩa rất hay của sự dàn hồi trong môn kịch, và sau nữa, hay làm rối trí người xem hát bởi sự luôn luôn cắt ngừng các lớp kịch giống như sự ngắt hồi vậy.

Đối với dân An Nam chúng ta là một dân tộc từ xưa đến nay không khó tính chút nào về nghề kịch thì những điều trên này chỉ là không tiện thôi. Nhưng đối với những nhà kịch sĩ thuộc phái cổ điển bên Pháp ở thế kỷ thứ XVII thì những điều đó lại bị coi là rất thô bỉ

nữa, vì rằng thời đó, mọi người đang nhiệt liệt tán dương một cái luật rất nghiêm khắc về nghề kịch của người Hy Lạp truyền lại, gọi là *Luật tam duy nhất (La regie des trois unites)*. Racine tiên sinh là kịch sĩ ở nước Pháp đã theo được đúng nhất cái luật ấy, bởi thế cho nên bao nhiêu những điều bất tiện nói trên này chúng ta đều sẽ không trông thấy ở trong vở kịch *Andromaque*. Trái lại, chúng ta sẽ thấy trong cách bố trí kịch của tiên sinh có những sự phiền phức lổn khác, do cái *Luật tam duy nhất* gây nên. Vậy trước khi xét đến cái cách dàn lớp của tiên sinh, ta hãy nên biết qua loa thế nào là *Luật tam duy nhất*.

b. Luật tam duy nhất với văn phái cổ điển bên Pháp ở thế kỷ thứ XVII:

Luật tam duy nhất gồm có: hành động duy nhất, thời gian duy nhất và trường sở duy nhất. Hành động duy nhất nghĩa là thế nào? Nghĩa là trong một tấn kịch từ đầu đến cuối, chỉ được nói một chuyện thôi. Thời gian duy nhất, nghĩa là sự tích diễn ra trong tấn kịch không được lâu quá một thời hạn, định là một ngày một đêm: 24 giờ. Trường sở duy nhất nghĩa là sự tích diễn ra chỉ ở một nơi thôi. Cái luật rất kì khôi và quá nghiêm ngặt này tự đâu mà xuất hiện ra? Nhà hiền triết Hy Lạp Aristote (384-322 trước J.C) là người đầu tiên, trong cuốn *Poétique* của ông, thiên thứ VII, đã nói về sự cần thiết của cái luật hành động duy nhất để giữ cho tấn kịch được chặt chẽ cứng cáp. ông cũng có định cho sự tích diễn ra trong tấn kịch một thời hạn kiểu mẫu, là thời hạn một ngày một đêm, nhưng không nói là cần phải giữ đúng gì cả. Sau đó các nhà bình phẩm văn và các nhà kịch sĩ ở thế kỷ thứ XV, XVI mới đem những lời bàn của ông

Aristote ra mà đổi thành những điều luật nghiêm ngặt. Đầu tiên ông Scaliger ở bên Pháp, ông Trissin bên Ý Đại Lợi, ông Sidney và ông Ben Johnson bên Anh Cát Lợi, ông Cervantès và ông Tirso de Molina bên Espagne, còn mới nhận cho những lời bàn kia một tính cách nghiêm khắc vừa thôi. Nhưng vào khoảng năm 1636, là lúc ông Corneille viết xong vở kịch *Le Cid*, lúc phái kịch cổ điển vừa nhóm lên ở bên Pháp, thì *Luật tam duy nhất* đã thành ra một điều luật không ai dám cưỡng hản lại nữa. Ông Chapelain, trong cuốn *Ý kiến của chúng tôi về vở kịch Le Cid* mà ông đứng thay mặt cho cả Hàn lâm viện Pháp viết ra, có nói rằng *Luật tam duy nhất* thì nhà kịch sĩ nào cũng phải tuân theo đúng như thế. Ông Corneille tuy có tuân theo, nhưng vẫn hiểu *Luật tam duy nhất* một cách rộng rãi hơn Hàn lâm viện một chút. Đến năm 1657, ông thầy dòng d'Aubignac, trong cuốn *Nghề diễn kịch* của ông lại tìm cách bó buộc các nhà văn vào cái luật ấy một cách chặt chẽ hơn nữa. Rồi đến lượt ông Boileau trong quyển *Văn pháp* (Art poétique) của ông, chỉ viết có hai câu thơ ngắn ngủi để định hản cái luật đó cho mọi người đời ấy phải theo:

Qu'en un lieu, qu'en un jour, un seul fait accompli.

Tienne jusqu'a la fin le theatre rempli.^[1]

Luật tam duy nhất tuy là một văn luật khắc khổ hẹp hòi, nhưng thật là một văn luật rất hợp với cái mục đích cao thượng của các nhà kịch sĩ thuộc phái cổ điển, vì họ chỉ chú trọng vào mỗi một sự tả tâm lý, tả tình cảnh, thì không có cách tả tâm lý, tả tình cảnh nào rõ rệt mạnh mẽ cho bằng thu cả đầu đuôi câu chuyện vào một số ít vai chủ động, để đứng cả ở một nơi mà cho họ đụng chạm đối đáp nhau

trong một thời gian rất ngắn. Tấn bi kịch nhờ sự thu vén ấy chỉ vẽ ra toàn những lúc rung động ghê gớm nhất trong lòng mấy vai chính: cái hay trong các kịch của Racine tiên sinh chính là ở đấy. Vì lẽ ấy khi văn pháp cổ điển đã tàn rồi thì đối với mọi người *Luật tam duy nhất* chỉ còn là một văn pháp nực cười và khó chịu.

c. Văn pháp lãng mạn bên Pháp ở thế kỷ thứ XIX với ông Victor Hugo:

Kể đến khi văn pháp lãng mạn nổi lên, mọi nhà kịch sĩ đều muốn bắt chước ông Shakespeare mà diễn lên sân khấu hết cả các điều khuấy mắt, phô ra tròn vẹn cái tình cảnh một vài vai trong tấn kịch, thì *Luật tam duy nhất* đã thành ra một văn luật cổ hủ không mấy người theo nữa. Bài tựa vở kịch *Cromwell* của ông Victor Hugo giết chết hẳn hai cái luật thời gian duy nhất và trường sở duy nhất, chỉ còn giữ lại có cái luật hành động duy nhất. Luật hành động duy nhất đối với một người An Nam ưa đọc tiểu thuyết Tàu hoặc là thích những câu chuyện dài ở các nước phương Đông thí dụ như chuyện *Nghìn lẻ một đêm* của người Ả Rập, thì có lẽ cũng chưa hẳn là một cái luật tối cần, không theo không được; tuy nhiên, cái luật đó thì một nhà văn sĩ ở nước nào, ở vào thời đại nào cũng có theo ít nhiều, vì nó hợp vào với cái cách suy nghĩ hiểu biết rất tự nhiên của con người ta, ít ra nó cũng hợp vào với cái cách chia một câu chuyện dài ra làm nhiều hồi, thật là một luật không bao giờ có một dân tộc nào có thể bỏ hẳn đi được vậy.

Ông Victor Hugo, tuy rất phục Shakespeare tiên sinh mà ông coi làm thầy và ca tụng như một bậc kì tài tự cổ chí kim chưa từng có ai sánh kịp, tuy ông dựa vào cái tính cách tự do hoạt động của các kịch

của Shakespeare để mà phá đổ cái luật khắc khổ của các nhà kịch sĩ thuộc phái cổ điển bên Pháp, nhưng cách bố trí kịch của ông cũng không giống hẳn cách bố trí kịch Shakespeare. Trong các kịch của Shakespeare tiên sinh, cái trường sở thay đổi luôn luôn ở trong một hồi; trái lại, trong các kịch của Victor Hugo, mỗi hồi chỉ ở một nơi, mỗi hồi chỉ có một cảnh. Xem như vậy thì đối với Shakespeare, ông Victor Hugo vẫn còn giữ một vẻ của phái cổ điển, là trong từng hồi ông vẫn thi hành cái *Luật tam duy nhất*. Cách bố trí kịch của ông như thế, thật là giữ được cái mực trung dung ở giữa một bên là sự tự do hoạt động, tùy theo cái trí tưởng tượng ngang tàng mạnh mẽ của nhà thi sĩ, một bên là những cách xếp đặt có phương pháp nhất định bắt nhà văn sĩ phải phô bày ra cái tài của mình trong sự lựa chọn những tình trạng nối tiếp nhau một cách hợp lý, gây ra những kịch hướng có nghĩa lý dồi dào và thâm thúy. Cách bố trí ấy ngày nay rất thông dụng vì nó hòa hợp được sự thay màn cảnh có điều độ với sự tự do cần thiết của nhà văn trong công việc diễn đạt tư tưởng, mô tả những tình cảnh oái oăm phải có nhiều sự xảy ra, ở nhiều nơi, trong nhiều ngày, mới kết thành như thế.

d. Lối dàn lớp của Racine tiên sinh trong vở *Andromaque*:

Sau khi đã biết rõ các cách bố trí một tấn kịch và đã hiểu cái *Luật tam duy nhất* là thế nào rồi, bây giờ chúng ta mới có thể xét kĩ đến cái cách dàn lớp của nhà kịch sĩ Racine.

Trước hết, ta nên nhớ lại rằng kịch *Andromaque* viết đúng theo *Luật tam duy nhất* thì chỉ có mỗi một cảnh, ở đây tức là một gian phòng trong lâu đài vua Pyrrhus ở tỉnh Buthrot bên xứ Épire. Suốt từ đầu đến cuối tấn kịch, người nọ ra, người kia vào, chỉ toàn ở trong

gian phòng đó. Vậy thì sự chia hồi ở đây quả không còn một nghĩa nào khác là sự phân chia mấy cái tình cảnh nối theo nhau của các vai chính trong câu chuyện, như chúng tôi đã nói ở trên.

Những tình cảnh ấy lại chỉ ở trong có một ngày, thì thoát mới suy nghĩ, ta tưởng hình như một hồi kịch phải trùng đúng vào những sự thực diễn ra trong đời vậy. Tuy nhiên những sự thực trong đời bao giờ cũng cũng rời rạc, bối rối, và lại không giảng cho ta hiểu được hết các cảnh ngộ. Trái lại, một hồi kịch theo lối bố trí của Racine tiên sinh, phải làm cho ta hiểu, biết và đoán được hết các cảnh ngộ dĩ vãng, hiện thời và tương lai, vì lẽ đó, nó phải rõ ràng, có thứ tự và nhất là không rời rạc. Trong một hồi, nhà kịch sĩ cổ điển phải xếp đặt làm sao cho người nọ ra người kia vào được rõ tự nhiên, làm sao cho sự này với sự kia tuy là gọt xén và tô điểm cho rộng nghĩa thêm lên nhiều, vậy mà cũng nối theo nhau như câu chuyện thật, để cho cái trí tưởng tượng của khán giả chỉ cần phải làm việc nhiều trong những lúc ngắt hồi mà thôi, như thế thì tấn kịch tuy là phải giảng giải nhiều điều mà vẫn cho người xem có cái cảm tưởng như đứng trước sự thực; và do thế, trong một hồi, không có lý sự gì nhà kịch sĩ lại để cho trên sân khấu có lúc nào không có người được.

Bao những điều vừa nói trên này, gây ra bởi cái *Luật tam duy nhất*, làm cho các kịch của phái cổ điển đều có một vẻ khô khan quá, gọt xén quá, giống như những bài thơ bát cú của người An Nam ta vậy. Nó bắt buộc nhà kịch sĩ phải bịa ra nhiều vai tâm phúc để cho các vai chính có dịp kể lể tâm sự, rồi họ nói chuyện giảng dai với nhau làm cho chúng ta hiểu hết các cảnh ngộ dĩ vãng và hiện thời. Đây lại là một điều làm thiệt hại cho vẻ hoạt động và tự nhiên của tấn

kịch nữa: nó bắt người xem hát phải để ý và nghĩ ngợi nhiều hơn là khi xem một tấn kịch của Shakespeare hay Victor Hugo. Tuy nhiên, phải hiểu rõ và nghĩ luôn luôn đến những điều khó khăn phiền phức trên này, độc giả mới trông thấy được thấy hết cái tài năng của Racine tiên sinh trong vở kịch *Andromaque* mà ta có thể nói tóm tắt từng hồi từng lớp lại như sau này.

4. Đại lược vở kịch Andromaque:

HỒI THỨ NHẤT: Trong hồi này, nhà kịch sĩ nói ra hết những cảnh ngộ đã qua, những cảnh ngộ hiện thời, những cảnh ngộ sắp tới nó đặt ba vai chính trong truyện vào những tình cảnh đặc biệt. Nhưng cả ba vai chính trong hồi thứ nhất này, tuy đều đứng vào một tình cảnh không được vui vẻ cho lắm, nhưng cũng chưa ai đến nỗi mất hết hi vọng. Oreste còn mong Pyrrhus không trả đứa bé thì hẳn sẽ nhờ đấy mà lấy được lòng yêu của nàng Hermione. Nàng Andromaque tuy lo cho con, nhưng vẫn còn tin chắc ở hiệu lực của nhan sắc mình. Pyrrhus thì mong nàng Andromaque có thể vì lòng yêu con tha thiết mà sẽ ép mình yêu hẳn.

LỚP I: Oreste sang sứ bên Épire để đòi đứa bé Astyanax. **LỚP II:** Pyrrhus không muốn trả, vì mê nàng Andromaque là mẹ đứa bé. **LỚP III:** Pyrrhus biết Oreste yêu nàng Hermione nhưng không thiết gì đến nàng. **LỚP IV:** Nàng Andromaque thì nhất định thủ tiết với chồng, không nhận tình yêu của Pyrrhus và khuyên Pyrrhus nên quay về với nàng Hermione. Pyrrhus cho nàng Andromaque đến thăm con nàng để ở một nơi và dọa nàng nếu cứ khăng khăng một mực từ chối tình yêu của hắn thì sẽ trao trả đứa bé cho dân Hy Lạp.

Trong bốn lớp kịch kể trên này lớp kịch làm cho người xem dễ cảm động và cảm động nhiều nhất là lớp thứ IV, tả nàng Andromaque đau đớn vì con mà vẫn một lòng muốn thủ tiết với chồng. Ta nên nhận thấy cái cách lựa chọn kịch hướng rất tài tình của Racine tiên sinh: sau khi đã cho khán giả hiểu được rõ cái lòng

mê say của Pyrrhus như thế nào rồi, tiên sinh mới làm nàng Andromaque chạy đi tìm con rồi chạm trán với Pyrrhus. Cái tình trạng của nàng Andromaque và của Pyrrhus, nhờ sự tài tình ấy, nổi bật hẳn lên. Ta chỉ cần đọc mấy câu đầu lớp IV là đủ trông thấy cái lòng yêu con của nàng Andromaque, cái lòng mê gái của Pyrrhus.

HỒI THỨ NHÌ: Trong hồi này, nhà kịch sĩ muốn tả sự tức giận của nàng Hermione và của vua Pyrrhus, sự thất vọng của Oreste. Bao nhiêu những hi vọng tả ở hồi thứ nhất, đến hồi này hình như sắp tắt, nhưng vẫn còn phân vân, chưa tắt hẳn.

LỚP I: Nàng Hermione bị Pyrrhus hắt hủi, bằng lòng tiếp Oreste đến thăm nàng. LỚP II: Nàng lợi dụng Oreste, nhờ Oreste đi nói với Pyrrhus rằng phải chọn ngay trong hai đảng: một đảng là muốn làm rể vua Ménélas thì trả ngay thẳng bé Astyanax, một đảng là kinh địch lại dân Hy Lạp thì thà bảo thẳng cho nàng một câu để nàng về nước. LỚP III: Oreste được một lúc sung sướng. LỚP IV: Nào ngờ đâu, Pyrrhus lại nghĩ lại, bằng lòng trả đứa bé và cưới cả nàng Hermione nữa. LỚP V: Tuy vậy, Pyrrhus bằng lòng là vì tức giận quá với nàng Andromaque, nhưng tức giận chưa phải là đã hết yêu.

Cái việc có tính cách hoạt động nhất ở trong hồi này là việc Oreste đến thăm nàng Hermione (lớp II), được một lúc sung sướng, chứa chan hi vọng (lớp III), rồi ngay tức khắc sau đó, lại bị thất vọng (lớp IV). Cái kịch hướng tài tình nhất là ở lớp thứ IV, vừa diễn được hết cái cay đắng của Oreste, vừa cho ta biết một sự quyết định mới lạ của vua Pyrrhus, tỏ ra có nhiều nổi tức giận oán hờn nàng Andromaque.

HỒI THỨ BA: Trong hồi này Racine tiên sinh tả sự vui mừng ích

kỷ của nàng Hermione, nỗi uất ức của Oreste, lòng thương con của nàng Andromaque và sự quả quyết của vua Pyrrhus. Nên nhận thấy trong hồi này sự lịch duyệt của Racine tiên sinh về lòng ích kỷ của một người khi đang yêu tha thiết, nhất là của một thiếu nữ như nàng Hermione.

LỚP I: Oreste nhất quyết lấy phỗng nàng Hermione mang đi, bàn với người tâm phúc. LỚP II và III: Nàng Hermione được tin Pyrrhus bằng lòng cưới mình thì vui vẻ vô cùng, tỏ ra không còn thương đến Oreste một chút nào nữa. LỚP IV và V: Nàng Andromaque chạy đến xin với nàng Hermione nói hộ với Pyrrhus tha cho đứa bé thì nàng cũng tỏ ra không thương xót chút nào. LỚP VI: Pyrrhus đến tìm nàng Andromaque vì hoảng hốt thất vọng quá, không cầu xin với mình một lời nào, Pyrrhus cho là nàng khinh mình, nổi giận, nói sẽ để chết đứa bé. Nàng Andromaque khóc lóc, rồi Pyrrhus lại động lòng thương, bảo Phoenix đi ra trước, để một mình mình ở lại. LỚP VII: Pyrrhus lại bằng lòng tha đứa bé, nhưng ép nàng Andromaque phải ra đền kết hôn ngay với mình, nếu không thì sẽ giết chết ngay đứa bé ở ngoài đền. LỚP VIII: Pyrrhus nói xong rồi đi. Nàng Andromaque ở lại với người đàn bà tâm phúc, vẫn chưa sao quyết định một bề được.

Hai lớp khéo nhất trong hồi này là lớp IV và lớp VI. Ở lớp IV, nàng Andromaque chạy đến nhờ nàng Hermione cứu hộ con mình, thì lại đến đúng vào lúc nàng Hermione đang vui mừng quá không còn biết thương đến ai nữa. Ở lớp VI, Pyrrhus đã tức giận rồi, lại bị sự yên lặng của nàng Andromaque làm tức giận thêm, vậy mà đến khi thấy nàng khóc lóc lại động lòng thương yêu, bảo Phoenix đi ra trước...

Một câu còn con của Pyrrhus bảo Phoenix đi ra trước này vừa tả được sự cảm động của Pyrrhus, vừa diễn được ra hết cái gương của một ông vua khi thấy mình không quyết định được điều gì nữa.

HỒI THỨ TƯ: Trong hồi này, nàng Hermione cũng bị thất vọng như Oreste ở hồi thứ hai. Nhưng hồi này khác hẳn hồi thứ hai, vì mọi người đều quả quyết làm một việc gì, không phân vân dự dự.

LỚP I: Nàng Andromaque đành lòng lấy Pyrrhus làm chồng, nhưng nàng định một khi làm lễ thành hôn xong thì sẽ tự tử, như thế nàng vừa cứu được con nàng, vừa giữ được tiết với chồng. LỚP II: Trong khi ấy, nàng Hermione nổi cơn tam bành. LỚP III: Nàng bắt Oreste phải ám sát ngay Pyrrhus để rửa nhục cho nàng. Oreste vì quá yêu, đành phải nhận lời sẽ giết chết Pyrrhus. LỚP IV và V: Thêm vào sự phẫn uất của nàng, Pyrrhus ở ngay trước mặt hân.

Lớp kịch khéo nhất trong hồi này là lớp V. Không còn có cách nào tả được rõ hơn nữa sự quả quyết của Pyrrhus, và sự phẫn uất đến cực điểm của nàng Hermione.

HỒI THỨ NĂM: Hồi này tả lòng ghen tuông và sự phẫn uất của nàng Hermione lên đến cực điểm. Nhưng vừa được tin Pyrrhus đã bị đâm chết thì lòng yêu mến thương tiếc lại làm cho nàng đổi hẳn ý kiến.

LỚP I: Nàng Hermione tuy đã quyết định nhờ Oreste giết chết Pyrrhus, mà vẫn còn có lúc biết hối hận. LỚP II: Nhưng đến khi người đàn bà tâm phúc của nàng kể chuyện lại cho nàng nghe rằng ở ngoài đền về mặt Pyrrhus trong khi làm lễ thành hôn với nàng Andromaque, vẫn yên tĩnh và vui vẻ lắm thì nàng thật không còn dự gì nữa. Nàng khinh Oreste là người dút dặt nên mới không dám

xông vào đâm chết ngay Pyrrhus. LỚP III: Giữa lúc đó, Oreste chạy đến báo tin rằng Pyrrhus đã bị các bạn hữu của mình đâm chết rồi. Tức thì, nàng Hermione nói trái hẳn lại và chửi Oreste là một kẻ sát nhân. LỚP IV: Oreste phản chí. LỚP V: Được tin nàng Hermione tự tử, Oreste đau đớn quá hóa điên.

Lớp kịch quan trọng nhất trong hồi này là lớp III. Thật là một lớp kịch khó diễn, bởi sự thay đổi đột ngột của nàng Hermione.

5. Nói qua về mấy tính cách đặc biệt của xã hội Pháp ở thế kỷ thứ XVII, dưới thời vua Louis XIV:

Trong các đoạn trên này, chúng tôi thiết nghĩ đã nói ra hết những điều cần thiết để giúp cho một người học trò An Nam có thể gia công ngẫm nghĩ thêm một chút mà hiểu thấu cái hay cái khó của kịch *Andromaque*. Muốn cho trong sự hiểu ấy không còn điều gì vướng vấp mập mờ nữa, chúng tôi chỉ còn phải nói qua loa về mấy tính cách đặc biệt của xã hội Pháp ở thế kỷ thứ XVII, dưới thời vua Louis XIV.

Thời vua Louis XIV là một thời đại phồn thịnh vẻ vang vào bậc nhất của nước Pháp. Dưới quyền một ông vua nghiêm nghị hống hách, đã tự xưng mình là một phái bộ nhà trời, bên ngoài thì đánh đây dẹp đó làm cho các nước bên Âu châu phải kính sợ, bên trong lại biết dùng người tài giỏi chinh đốn mọi sự cho có khuôn phép trật tự, ở nước Pháp thời ấy nhân tài nở ra như hoa, văn chương, mỹ thuật, triết lý, sử ký, không một nghề, một khoa nào không để lại đời sau được một vài cái danh thơm lừng lẫy. về nghề kịch thì có ông Corneille, ông Racine, ông Molière, về văn thơ thì có ông La Fontaine, ông Boileau, về văn hùng biện thì có ông Bossuet, ông Fénelon, ông Fléchier, về khoa phê bình tâm lý thì có các ông La Bruyère, La Rochefoucault, về khoa triết lý thì có ông Pascal, về sử ký thì có ông Saint-Simon, ông Retz, Lorrain, Le Brun, Perrault,

Mansard, Girardon, Puget. Tuy rằng trong mọi nghề mọi khoa, nhân tài nảy nở ra nhiều như thế, nhưng ai ai trong thời ấy cũng như có mang trên mình một cái dấu hiệu của thời đại. Từ những cử chỉ đúng mực uy nghi của nhà vua cho đến văn chương mỹ thuật, từ văn chương mỹ thuật cho đến sự giao thiệp hằng ngày của nhân dân, thầy thầy đều có phương pháp, có tổ chức, thậm chí đến sự giai gái yêu nhau, là một sự có tính cách cá nhân kín đáo như thế mà bọn trí thức thời ấy họ cũng không để mặc quyền tạo hóa muốn xếp đặt ra sao thì xếp. Những cách giai gái phải tán tỉnh nhau, phải đối đáp nhau thế nào, họ cũng muốn định trước; đối lại những sự gạ gẫm của bọn tu mi, họ muốn định trước cả cho bên phụ nữ những thái độ nên phải giữ như thế nào, phải bằng lòng, “chịu thua” cách nào cho được hợp lẽ, đẹp mắt... Thật là một thời đại kì khôi và phiền phức có một không hai ở trên thế giới; tuy nhiên, cũng là một thời đại văn minh cực điểm, đã gây cho nước Pháp, tự trong các phòng tiếp khách (Les Salons) của mấy vị Công nương hoặc Phu nhân có học thức rộng thời ấy (thí dụ như Mlle Madeleine de Scudéry, Madame de Maintenon) mở ra làm nơi đi lại hội họp cho các bậc tài hoa trong nước, những cách thức xã giao, những câu ăn nói lịch sự đài các, tuy phần to vì kiểu cách quá hóa nhàm hóa rởm, nhưng cũng có nhiều câu đã ăn nhập vào tiếng nói thông thường của cả toàn dân trong nước, làm cho tiếng nói nước Pháp càng thêm vẻ nhã nhặn tự đời ấy. Thí dụ câu: *Le fauteuil vous tend les bras* - cái ghế bành đã giơ hai tay mời ngài ngồi xuống. Phải hiểu cái tính cách chung của cả một thời đại như thế, ta mới thấy rằng những chỗ ăn nói khí lòi thô của Racine tiên sinh trong vở kịch này, thật hãy còn chưa lấy gì làm văn hoa cầu kì cho lắm, đối với phần đông người Pháp ở thế kỷ

thứ XVII.

Một vẻ đặc sắc nhất của thời đại này mà ta cần phải biết là sự trong xã hội phái phụ nữ được tôn trọng một cách đặc biệt. Sử ký chép rằng vua Louis XIV ngả mũ chào cả người đàn bà quét dọn trong cung điện khi gặp ở cầu thang gác. Tiếng “Thưa bà” (Madame), đời ấy, là một tiếng xưng hô rất lễ phép có thể dùng với các vị Công nương Công chúa cũng như với các vị Phu nhân. Đọc vở *Andromaque*, ta sẽ có dịp thấy rằng có lúc Racine tiên sinh muốn tả vua Pyrrhus rất tàn nhẫn, nhưng trong toàn thể vẫn là một ông vua rất lịch thiệp nhã nhặn với phụ nữ, giống như một người cùng sống một thời đại với tiên sinh vậy.

Trong cái xã hội lịch thiệp nhã nhặn ấy, mà chữ tình đã gần thành như một nghề cho người thượng lưu ai cũng phải học tập rèn luyện, Racine tiên sinh lại nổi tiếng là nhà kịch sĩ đã diễn được lên sân khấu, một cách thanh tú, những nỗi yêu thương nồng nàn hăng hái nhất trong lòng con người ta, đó cũng là một điều chúng ta cần phải nhớ luôn luôn để mà nhận cho ra hết các nét hay vẻ đẹp trong vở kịch *Andromaque* này. Chúng ta có nhớ tiên sinh là nhà kịch sĩ đã làm khóc nức nở ở nhà hát bao nhiêu đàn bà con gái trong một thời đại, đã được cả một xã hội tặng cho cái huy hiệu là: **le tendre Racine**, “nhà kịch sĩ Racine chứa chan tình cảm” thì khi đọc các kịch của tiên sinh, chúng ta mới chú ý hết sức đến cái hay của nhiều câu văn rất tầm thường tự nhiên mà đậm đà tình tứ. Nguyên là các kịch của tiên sinh toàn viết bằng thơ cả, những câu thơ gọt giũa nhất trong văn chương nước Pháp, nhưng khi dịch các kịch ấy ra một tiếng khác, thì dẫu là dịch được rõ đúng, dịch giả cũng không có

cách gì ngăn cản được cái hay của từng câu thơ không cho nó tan lẫn vào cái hay của cả từng đoạn, từng lớp. Vì lẽ trên này, chúng tôi lại muốn nhắc lại một lần nữa những độc giả nào không biết tiếng Pháp nên đọc rất chậm chạp các áng văn thuộc loại cổ điển như vở *Andromaque* này, và để ý đặc biệt đến những chỗ chấm câu ngắt đoạn mà chúng tôi cố giữ cho được rõ đúng với nguyên văn.

TIỂU SỬ JEAN RACINE TIÊN SINH

Jean Racine tiên sinh sinh tại la Ferté Milon (thuộc hạt Aisne nước Pháp), ngày 21 Décembre 1639.

Năm lên hai tuổi, tiên sinh mất mẹ, và đến năm lên bốn, thì tiên sinh mồ côi cả cha nữa. Tiên sinh được bà nội là bà Marie Desmoulins mang về nuôi.

Bà Marie Desmoulins có hai người em gái và một cô con, cả ba đều tu ở nhà tu Port Royal. Sau khi chồng bà tạ thế, bà cũng vào tu ở đó cùng với các em và con. Bà dạy dỗ cháu, tức là Jean Racine tiên sinh, theo những tư tưởng của phái đạo Jansénistes.

Bà gửi tiên sinh vào học trường Thành chung ở tỉnh Beauvais mà các ông giáo ông đốc toàn là người theo phái đạo Jansénistes cả. Năm lên mười sáu tuổi, Jean Racine tiên sinh được vào theo học các Tiểu học đường của Giáo đoàn Port Royal, ở đó, trong ba năm, tiên sinh được thụ giáo ông Giáo sư chữ Hy Lạp Lancelot và ông Giáo sư chữ La tinh Nicole. Đến năm 1658, thì tiên sinh học khoa triết lý ở Paris, tại trường Thành chung d'Harcourt.

Khi đã xong học, tiên sinh đến ở trọ nhà người anh em họ là ông Vitart, khi ấy làm chức quản gia trong dinh Quận công Luynes. Ở nơi này, tiên sinh mới làm quen với những nhân vật thượng lưu trí thức, giao kết với các nhà văn sành nghề ăn nói và các thi sĩ. Khi ấy tiên sinh cũng có viết nhiều thơ, những bài văn ngắn theo lối Sonnets (bài thơ mười hai chữ của người Pháp tương tự lối bát cú của

người An Nam ta) và lối madrigaux (lối thơ huê tình, cốt lấy ngắn mà nhiều ý nhị). Năm 1660, nhân dịp đức vua làm lễ thành hôn, tiên sinh viết một bài đoản ca đề là: *Vị thủy tiên nữ của sông Seine*. Tiên sinh kết tình bè bạn với ông La Fontaine, viết một bản bi kịch, rồi lại viết phác một bản bi kịch khác nữa.

Những sự giao du của tiên sinh với các nhà văn như thế làm cho các ông giáo ở Port Royal và họ hàng tiên sinh đều lấy làm áy náy lo ngại. Không muốn cho tiên sinh đắm đuối trong cuộc đời phồn hoa xa xỉ và đi lại với bọn con hát, họ bèn bắt tiên sinh đến ở tỉnh Uzès, trong hạt Gard, ở đấy tiên sinh có một người cậu là ông Sconin làm Thầy cả hầu Đức giám mục, ông cậu cho tiên sinh hi vọng sẽ được một chức có lương trong Giáo hội giới. Tiên sinh ở vùng Nam nước Pháp trong một năm, nhưng chăm chỉ về khoa thần học ít hơn là chăm làm thơ và viết bi kịch.

Về Paris năm 1663, tiên sinh viết một bài *Đoản ca về sự Đức vua khỏi bệnh*, và do đó, nhận được của nhà vua Louis XIV một món tiền thưởng là 600 livres. Tiên sinh lại tạ ân vua bằng một bài nữa, đề là: *Sự vẻ vang về với các Nàng thơ*. Nhân dịp này, tiên sinh giao kết với ông Boileau và ông Molière.

Năm 1664, ông Molière đem diễn ở nhà hát riêng của ông ở phố Palais Royal (Hoàng Thành) bản bi kịch đầu tiên của Racine tiên sinh: *La Thébaïde ou les Frères ennemis*. Năm 1665, cũng ở nhà hát này lại diễn kịch *Alexandre* của Racine tiên sinh, nhưng tiên sinh không được vừa lòng, cho là các tài tử của ban kịch Molière không sành nghề diễn bi kịch, bèn đem bản kịch *Alexandre* giao cho ban kịch của Hotel de Bourgogne diễn lại. Cái cử chỉ không được nhã

nhận đó đã làm mất lòng ông Molière và hai người từ đấy không giao du với nhau nữa.

Đồng thời, Racine tiên sinh tưởng mình bị ám chỉ trong một câu văn của ông Nicole nói những nhà thi sĩ viết kịch hát toàn là “*những kẻ đầu độc dân chúng*”, bèn in một bức thư ngỏ cho các thầy giáo cũ ở Port Royal, bức thư đó là một tác phẩm tuyệt xảo về đường ngôn ngữ văn chương nhưng cũng là một cử chỉ rất bạc và đáng chê cười. Tiên sinh còn toan in một bức thư thứ hai nữa còn độc địa phũ phàng hơn bức trước, nhưng may có ông Boileau ngăn, tiên sinh mới thôi.

Thế là từ đấy trở đi, tiên sinh tuyệt giao với tất cả Giáo đoàn Port Royal, trong kịch trường tha hồ vẫy vùng không phải nể nang ai và e dè gì nữa. Từ 1667 đến 1674, tiên sinh lần lượt xuất bản và cho diễn các kịch sau này: *Andromaque* (1667), *Les Plaideurs* (1668), *Britannicus* (1669), *Berenice* (1670), *Bajazet* (1672), *Mithridate* (1672), *Iphigénie* (1674). Đến năm 1673 thì tiên sinh được vào một chân trong Hàn lâm viện Pháp. Năm 1677, tiên sinh cho diễn vở kịch *Phèdre* đáng lẽ được công chúng hoan nghênh ngay, nhưng phải mất mấy hôm đầu, có bọn Công tước phu nhân de Bouillon và Quận công de Nevers âm mưu phá đám, vì họ muốn giúp cho cuộc toàn thắng của vở kịch *Phèdre et Hippolyte* do nhà văn sĩ Pradon soạn.

Tức gan phần chí, lương tâm không được yên ổn về đường tôn giáo, sau nữa lại thêm nhiều nỗi buồn bức thất vọng về tình ái, tiên sinh bèn làm lành với Giáo đoàn Port Royal, từ bỏ nghề kịch, lấy vợ, nhận làm chức Ngự sử quan, rồi chỉ chuyên tâm về những công việc trong triều với sự dạy dỗ các con.

Năm 1689, bà de Maintenon nhờ tiên sinh viết cho các thiếu nữ trường Saint-Cyr một vài lớp kịch về một đầu đề tôn giáo. Tiên sinh bèn viết ra vở kịch *Esther* khi diễn được hoan nghênh kịch liệt. Năm 1691, tiên sinh lại cũng theo một mục đích như lần trước, viết ra vở *Athalie*, nhưng vở kịch này diễn không được khéo bằng vở *Esther* nên thời ấy không được ai cho là một vở kịch tuyệt tác.

Mấy năm cuối cùng trong đời tiên sinh thì buồn tẻ, vì đối với Đức vua, tiên sinh đã hầu như bị thất sủng. Vua Louis XIV ghét tiên sinh về sự quá thân mật với Giáo đoàn Port Royal. Tiên sinh tạ thế ngày 21 Avril năm 1699, để lại bảy người con: năm người con gái, trong số đó có hai người đi tu, và hai người con trai, Jean Baptiste và Louis là tác giả những cuốn thơ *La Grace* và *La Religion*.

Ngoài các vở kịch, Racine tiên sinh còn để lại một cuốn *Lịch sử toát yếu giáo đoàn Port Royal*, *Mười đoạn lịch sử*, nhiều bài *Thơ trào phúng*, bốn bài *Tôn giáo ca*, và một tập *Thư viết gửi cho các bạn hữu và các con*.

BÀI CỦA RACINE TIÊN SINH

Viết tặng Bà lớn vở kịch

Andromaque

Kính trình Bà lớn.

Chúng tôi đem cái huy hiệu của Bà lớn mà đặt lên đầu vở kịch này, không phải là vô cớ: Chúng tôi còn biết tìm đâu ra một cái danh hiệu khả dĩ làm chói được mắt các độc giả của chúng tôi, nếu không lấy ngay cái danh hiệu mà các khán giả của chúng tôi, hôm diễn vở kịch này, đều đã lấy làm sung sướng cảm động khi họ được nghe thấy nhắc đến? Mọi người đều hay rằng Bà lớn đã hạ cố săn sóc đến cái cách bố trí tấn bi kịch này. Người ta biết rằng Bà lớn đã mách cho chúng tôi một vài ý kiến cao minh của Bà lớn, nhờ có đó, chúng tôi đã thêm thắt được vào vở kịch ít nhiều vẻ đẹp mà trước kia nó không có. Người ta lại biết rằng Bà lớn đã làm danh giá cho vở kịch của chúng tôi bằng mấy giọt nước mắt cảm động khi chúng tôi được cái hân hạnh đọc hầu Bà lớn nghe lần đầu tiên. Bẩm Bà lớn, chúng tôi cúi xin Bà lớn xá lỗi cho chúng tôi, nếu chúng tôi, vì lấy làm một sự vẻ vang cho mình, mà dám lạm quyền mừng cho cái số phận của vở kịch này là đã gặp điều may ngay từ lúc đầu như thế. Điều may đó cũng đủ là vẻ vang danh giá, cho chúng tôi quên được sự lãnh đạm khắc nghiệt của những người họ đã cố ý không chịu để cho mình bị cảm động bởi vở kịch này. Chúng tôi xin nhận cho họ cái

quyền tha hồ mà chỉ trích vở kịch *Andromaque*, miễn là chúng tôi được phép đem hết những câu phê bình khôn khéo của họ đã rút từ trong trí não họ ra mà tố cáo với tấm lòng Bà lớn.

Tuy nhiên, bẩm Bà lớn, không phải là Bà lớn chỉ biết xét cái giá trị một tác phẩm văn chương bằng tấm lòng Bà lớn mà thôi, Bà lớn còn xét bằng một cái trí thông minh không bao giờ bị lường gạt bởi một ánh sáng giả dối nào. Ai là người có thể đem diễn lên sân khấu một câu chuyện nào mà Bà lớn không biết tường tận đầu đuôi bằng chúng tôi? Ai là người có thể đem diễn một sự éo le gì mà Bà lớn không hiểu thấu hết các rường mối bí mật? Trong bọn chúng tôi, ai là người nghĩ ra được những tình tứ gì cao thượng và nhã nhặn mà những tình tứ ấy lại không cũng vẫn là còn xa mới tới được cái cao thượng và cái nhã nhặn của những tư tưởng Bà lớn?

Bẩm Bà lớn, tuy rằng Bà lớn muốn giấu không nói với ai, nhưng ai cũng biết rõ rằng ông Tào cùng với sự giàu sang phú quý đã vui vẻ góp tay nhau lại mà nâng Bà lớn lên ngồi cái địa vị vẻ vang cao chót vót kia, vậy mà Bà lớn vẫn không khinh miệt cái vẻ vang trong bóng tối mà bọn văn sĩ chúng tôi đã giữ làm của riêng cho mình. Chúng tôi lại thấy rằng hình như Bà lớn có ý muốn làm cho bọn nam nhi chúng tôi phải phục cái học thức rộng rãi và chắc chắn của trí khôn Bà lớn cũng như, trong phái phụ nữ, Bà lớn đã để cho mọi người đều phải thâm phục những vẻ yêu kiều diễm lệ xuất hiện ra trên tấm thân vàng ngọc. Tất cả triều đình đều quay mắt nhìn về Bà lớn như vị bắc thần làm chuẩn đích cho mọi sự tốt đẹp ở đời. Còn chúng tôi đây là những kẻ làm việc mua vui cho công chúng, chúng tôi cũng không cần phải hỏi ý kiến các nhà học giả xem chúng tôi có làm việc được

đúng quy tắc nữa hay không. Cái quy tắc “bất khả tu du li dã^[3]” chỉ là ở sự làm được đẹp làm Bà lớn mà thôi vậy.

Trong bao nhiêu đức tính tốt đẹp của Bà lớn, điều trên này chắc hẳn chỉ là một đức tính còn con. Tuy nhiên, bẩm Bà lớn, duy chỉ có cái đức tính ấy là chúng tôi nói đến đâu thì biết đến đấy: Bao nhiêu những đức tính khác đều là cao quá ở trên đầu chúng tôi, chúng tôi không nhìn rõ hết được. Chúng tôi không thể nói về những đức tính ấy mà không làm giảm mất vẻ đẹp của nó đi bởi sự bất tài bất lực của tư tưởng chúng tôi; sau nữa chúng tôi lại sợ sẽ đi ra ngoài sự tôn thờ kính cẩn nó làm cho chúng tôi,

Bẩm Bà lớn,

Bao giờ cũng là kẻ tôi tớ rất hèn hạ, rất dễ bảo và rất trung thành của Bà lớn.

RACINE

BÀI TỰA LẦN IN THỨ NHẤT CỦA RACINE TIỀN SINH

Trích một đoạn trong cuốn Énéide của thi sĩ Virgile (Énéide, quyển tam)

LỜI TƯỚNG ÉNÉE NÓI

Chúng tôi cứ đi lần theo bờ cõi xứ Épire, rồi chúng tôi đi vào một cái hải cảng thuộc xứ Chaonie, rồi chúng tôi đi ngược lên đến tận tỉnh thành Buthrote... Ngày hôm ấy lại đúng vào hôm nàng Andromaque đem rượu với các thức đồ cúng đến mộ chồng làm lễ; nàng khẩn gọi linh hồn chồng nàng về mộ là một cái gò cỏ xanh mà nàng đã đắp lên cùng với hai cái ban thờ, một cố cho nàng rõ biết bao nhiêu nước mắt... Nàng cúi mặt xuống đất, mà nói nhỏ như sau này: “Ôi! Sung sướng thay, sung sướng hơn hết mọi kẻ khác là cô trinh nữ con gái vua Priam, đã được chết ở trên nắm mộ một kẻ thù, dưới chân những bức tường cao vọt vọt của thành Troie! Nàng không phải đeo đẳng mãi một cuộc đời sầu não, không bị đầy đọa làm kẻ tì thiếp cho người thắng trận! Còn tôi đây, nước nhà bị đốt cháy ra tro tàn, tôi bỏ đó mà đi lênh đênh hết biển này đến biển khác, tôi sinh hạ trong cuộc đời nô lệ, phải chịu sự kiêu ngạo của người con tướng Achille, một chàng thanh niên hống hách về sau lại mê say nàng Hermione là dòng dõi nàng Léda mà kết duyên với nàng

tức là kết duyên với một người xứ Lacédémone vậy... Nhưng chẳng may cho hắn, Oreste thấy hắn lấy mất người yêu của mình thì ngọn lửa tình bùng bùng đốt cháy trong lòng, bị các vị nữ hung thần xui giục sự chém giết, bèn nhân lúc hắn bất ý, xông ra mà đâm chết ở ngay bên cạnh ban thờ các đấng tổ tiên của hắn”.

Tất cả cái cốt tủy bi kịch này là ở trong mấy câu thơ trên đây. Câu chuyện xảy ra ở đâu, sự tích diễn ra thế nào, bốn vai chính và cả đến tính tình của họ nữa, đều có cả ở trong đó. Chỉ trừ có tính tình nàng Hermione là một người ghen tuông cả giận thì chúng ta đọc thấy rõ lắm ở trong vở *Andromaque* của ông Euripide.

Nhưng thật ra thì những nhân vật trong tấn bi kịch của tôi toàn là những bậc đại danh đời cổ, khiến nên ai đã có học qua lịch sử thượng cổ thời đại đều có thể nhận ngay ra rằng tôi đã phác họa họ ra giống như hết những bức chân dung mà các thi sĩ đời xưa đã để lại cho chúng ta. Vì lẽ ấy, tôi không dám nhận cho tôi có cái quyền sửa đổi chút gì tính tình phong tục của những nhân vật ấy. Tôi chỉ hơi lạm quyền làm giảm bớt cái tính khí ngang tàng độc ác của vua Pyrrhus mà Sénèque tiên sinh trong cuốn *Troade*, và Virgile tiên sinh trong cuốn *Énéide* quyền nhị đã vẽ ra bằng những nét cứng cỏi mộc mạc hơn nhiều.

Đã như vậy mà vẫn còn có người lấy làm bất mãn về sự vua Pyrrhus đã nổi giận lên với nàng Andromaque mà lại cứ khẳng khẳng cố lấy cho được người đàn bà tù nhân của mình ấy. Tôi xin thú nhận rằng một người như thế thì thật là thiếu mất cái đức tính kiên nhẫn trong sự phục thù người yêu của mình, mà phải là một người như Céladon mới là người đã thâm hiểu cái chân ái tình.

Nhưng biết làm sao đây? Vua Pyrrhus đời xưa đâu đã được đọc các tiểu thuyết của chúng ta. Vua Pyrrhus có tàn nhẫn là tự tính trời phú cho như thế. Sau nữa, các vị anh hùng không phải toàn là những người có thể làm như chàng Céladon cả được.

Tuy nhiên, vở kịch của tôi đã được công chúng hoan nghênh nhiệt liệt, điều đó giúp cho tôi khỏi phải nghĩ đến sự bất mãn có tính cách cá nhân của hai, ba người chỉ muốn bắt các văn sĩ phải sửa đổi lại hết tính nết các vị anh hùng đời cổ để mà làm thành ra những vị anh hùng được cả trăm vẻ hoàn toàn. Tôi cũng coi là rất nhẽ cái ý của họ chỉ muốn đặt lên sân khấu toàn những người không ai chê vào chỗ nào được. Tôi chỉ xin họ nhớ cho rằng tôi không có quyền thay đổi những quy củ trong nghề diễn kịch. Horace tiên sinh đã dặn chúng ta phải tả tướng Achille ra một người dữ tợn, tàn khốc, hung hăng, giống như ngài đời xưa và giống như người ta vẫn tả người con ngài. Lại thêm Aristote tiên sinh thì không những là không bắt chúng ta phải tả toàn những vị anh hùng được cả trăm điều hay, lại muốn rằng các vai bi kịch nghĩa là vai những người mà sự khổ não sẽ đưa tới cái thảm họa kết cấu tấn kịch, không nên là những nhân vật tuyệt hảo hoặc là tuyệt ác. Aristote tiên sinh không muốn những nhân vật ấy là tuyệt hảo, vì sự cực khổ của một người tốt, khi tả ra, sẽ làm cho khán giả phải tức bực khó chịu hơn là phải động lòng thương. Tiên sinh lại không muốn những nhân vật ấy là tuyệt ác, vì một kẻ độc ác quá thì sẽ không làm động lòng thương của ai cả. Vậy thì những nhân vật trong một tấn kịch cần phải là những người tốt vừa vừa thôi, nghĩa là những người hiền mà có lúc không hiền, những người đó sẽ bị khổ sở bởi một sự nhầm lẫn nào đó nó làm

cho các khán giả trông thấy thì thương mà không ghét.

BÀI TỰA LẦN IN THỨ HAI CỦA RACINE TIÊN SINH

Bài tựa lần in thứ hai này cũng vẫn giống như bài tựa lần in thứ nhất cho đến câu: “Chỉ trừ có tính tình nàng Hermione là một người ghen tuông cả giận thì chúng ta đọc thấy rõ lắm ở trong vở Andromaque của ông Euripide.”

Đoạn sau đổi ra như sau này:

Tôi gần có thể nói được rằng trong vở kịch này đó là điều độc nhất mà tôi mượn của ông Euripide. Bởi vì tấn kịch của tôi có cùng mang một tên với tấn kịch của ông Euripide thật, tuy nhiên, cái cốt truyện thì khác nhau xa lắm. Trong vở kịch của ông Euripide thì nàng Andromaque lo lắng cho số mệnh của đứa bé tên gọi là Molossus, là một người con của nàng sinh hạ với tướng Pyrrhus mà nàng Hermione muốn giết chết đi cùng cả với mẹ nó. Trong vở kịch của tôi thì đứa bé không phải là Molossus. Nàng Andromaque, ngoài tướng Hector ra, không còn có chồng nào khác nữa và ngoài đứa bé tên gọi Astyanax, nàng cũng không có đứa con nào khác. Tôi nghĩ như thế là đúng với cái ý tưởng của phần đông chúng ta ngày nay về người đàn bà góa ấy. Phần đông những người đã được nghe nói đến nàng Andromaque, chỉ biết nàng là vợ góa của tướng Hector và là mẹ thằng bé Astyanax mà thôi; không ai nghĩ rằng nàng còn phải

yêu một người chồng nào khác hay một đứa con nào khác, về phần tôi, thì tôi còn tin rằng nếu những giọt lụy của nàng Andromaque lại chảy ra vì một đứa con khác đứa con của nàng đã sinh hạ với tướng Hector, thì khi trông thấy, các khán giả chắc sẽ không cảm động bằng được.

Tôi xin nhận rằng tôi đã bị bắt buộc phải để cho vai Astyanax sống lâu hơn thực một chút; nhưng tôi viết văn ở trong một nước mà sự tự do ấy không có lý gì lại bị chỉ trích được. Vì chưa kể đến ông Ronsard trước kia đã lấy Astyanax làm vai chính cho cuốn *Franciade*, ai là người không biết rằng theo tục truyền thì các vị vua cũ nước Pháp chính là dòng dõi người con của tướng Hector ấy, sau nữa, trong các cuốn niên sử thời cổ, tiền nhân vẫn chép rằng sau khi bị nhà tan nước mất, thì vị thiếu niên công tử kia vẫn còn sống, như thế rồi mới thành được ra ông thủy tổ của các nhà vua nước Pháp?

Kể ra ông Euripide đời xưa trong vở kịch *Hélène* của ông, còn làm bạo hơn thế nhiều, ông nói trái hẳn lại những điều tin tưởng thông thường của tất cả dân chúng xứ Hy Lạp. ông nói phỏng rằng nàng Hélène chưa bao giờ có bước chân vào thành Troie, mà sau khi thành ấy bị đốt cháy rồi thì vua Ménélas lại gặp vợ ở bên Ai Cập vì không bao giờ nàng có ra khỏi xứ Ai Cập. Đây là ông nói dựa theo một cái ý kiến chỉ lưu hành riêng trong dân gian Ai Cập mà thôi, như chúng ta có thể đọc thấy trong sách ông Hérodote.

Tôi lại thiết nghĩ cũng không cần phải viện đến ông Euripide ra làm thí dụ như thế, để nói chữa cho một sự tự do con con của mình. Vì rằng sự phá đổ cả cái nền tảng một câu chuyện lưu truyền trong

dân gian với sự chỉ làm quyền sửa đổi một vài điều phụ thuộc của câu chuyện ấy là hai sự khác nhau xa lắm: những điều phụ thuộc này mỗi nhà văn sĩ khi nói đến đều nói một cách gần như trái hẳn lại các văn sĩ khác. Thí dụ như về tướng Achille thì phần đông các nhà thi sĩ tin rằng nhà tướng ấy chỉ có thể bị thương ở hai gót chân thôi, tuy vậy mà ông Homère trong cuốn *Iliade* thì lại nói tướng Achille bị thương ở cánh tay và ông không tin rằng trên thân thể nhà tướng có một chỗ nào là không thể bị thương như mọi người thường được. Lại theo lời ông Sophocle thì nàng Jocaste sau khi vừa nhận ra rằng đã lấy nhầm con là Œdipe làm chồng, thì chết liền ngay, trái hẳn lại với ông Euripide còn để cho nàng sống mãi đến lúc hai người con nàng chết trận. Dựa vào một điều mâu thuẫn tương tự như thế, một nhà văn cổ phê bình các kịch của ông Sophocle đã có lời bàn rất đúng lẽ như sau này: “Là người ta không nên kiếm chuyện làm rầy rà các nhà thi sĩ dầu cho họ có sửa đổi một vài chỗ trong những câu chuyện lưu truyền tự đời cổ; trái lại, người ta chỉ nên để ý đến cái cách các nhà thi sĩ khéo lợi dụng những sự sửa đổi ấy, cùng với sự tài tình của họ trong công việc hòa hợp câu chuyện cổ truyền với cái đầu đề của họ muốn diễn.”

CÁC VAI

- ANDROMAQUE, vợ góa của Đại tướng Hector và là tù nhân của Pyrrhus.

- PYRRHUS, con Đại tướng Achille và là vua xứ Épire.

- ORESTE, con Đại tướng Agamemnon.

- HERMIONE, con gái nàng Hélène, đã ước gả cho Pyrrhus.

- PYLADE, bạn thân của Oreste.

- CLÉONE, người đàn bà tâm phúc của nàng Hermione.

- CÉPHISE, người đàn bà tâm phúc của nàng Andromaque.

- PHCENIX, thầy học Achille, và sau là thầy học của Pyrrhus.

- Các người theo hầu Oreste.

Sự tích diễn ra ở Buthrote, một tỉnh xứ Épire, trong lâu đài vua Pyrrhus.

ANDROMAQUE

Bi kịch (1667)

HỒI THỨ I

LỚP I

ORESTE VÀ PYLADE

ORESTE

Phải, ngày nay ta lại tìm thấy một người bạn thân yêu và chắc hẳn như thế này, thì tức là cái vận số của ta đã sắp đến kì thay đổi. Ta có thể nói là nó đã đỡ xấu đi nhiều rồi, từ lúc nó xui khiến cho hai chúng ta gặp nhau ở đây. Ai mà đoán trước được rằng ở một xứ mà ta gặp toàn những sự trái ý, mắt Oreste ta này lại được trông ngay thấy Pylade? Ai ngờ đâu rằng đã từ hơn sáu tháng nay ta mất hết tin tức của người, mà ông trời lại đem người trả lại cho ta ở triều đình vua Pyrrhus như thế này?

PYLADE

Tôi xin cảm ơn trời lẫn nào cũng ngăn cản tôi, hình như muốn đóng chặt hết các đường sang Hy Lạp lại không cho tôi đi nữa, từ hôm cơn sóng gió dữ dội nổi lên ngoài biển đã làm rã rời các tàu bè của chúng ta ở gần ngay bờ cõi xứ Épire này. Trong cái thời gian phải sống lưu lạc ở nước ngoài như thế, tôi đã trải qua biết bao nhiêu cơn lo sợ! Nghĩ đến những sự không may cho công tử, tôi đã khóc biết bao nhiêu nước mắt, chỉ những lo ngay ngáy cho công tử nhớ ra lại gặp thêm điều dữ nào khác nữa thì buồn lắm thay! Tấm lòng yêu bạn của tôi, vì cách biệt, sẽ không thể nào cùng chia sẻ với công tử được! Điều lo sợ nhất cho tôi là cái mối buồn sâu xa mà tôi

thấy đã từ lâu lắm, cứ vẫn vơ ở trong lòng công tử. Tôi chỉ e rằng ông trời lại quá độc địa mà cho ngay công tử trông thấy cái chết là điều công tử vẫn thường ao ước. Nhưng mà, công tử ơi, ngày hôm nay tôi lại trông thấy công tử, mà tôi muốn tin rằng công tử sang Épire như thế này chắc là có điều gì đáng mừng hơn trước: chẳng có thể thì sao lại có lính tráng theo hầu long trọng rực rỡ như kia, rõ không phải ra cái lối lãng du của người thất vọng muốn đi tìm tử địa.

ORESTE

Than ôi! Cái số mệnh ta nó đưa ta đến đây, nhưng nào ai đã biết được rồi nó sẽ ra làm sao? Ta đến đây là để theo đuổi một người con gái tệ nghiệt mà lòng ta say đắm, nhưng nào ai đã biết được ái tình sẽ định liệu với đời ta ra làm sao? Ai đã biết được ta đến đây là tìm đến cõi sống hay là tìm vào cõi chết?

PYLADE

Kìa, lạ chưa! Nếu vậy thì ra tấm lòng công tử vẫn còn ở trong vòng nô lệ của tình ái, vẫn phó mặc cho nó tùy ý định liệu mãi sự sống chết của mình đó sao? Công tử đã đắm say đến cực nào, mà có thể quên được bao nhiêu nỗi đau đớn buồn cực, rồi lại đành lòng quay lại để cho nàng tùy ý sai khiến? Hay là công tử nghĩ rằng nàng Hermione ở thành Sparte là người vô tình tệ nghiệt mà sang đến xứ Épire này sẽ lại có thể thân thiện được với công tử hơn trước? Xưa kia, công tử uống mất bao nhiêu lời cầu khẩn, đã lấy làm tủi thẹn mà ghét nàng rồi, đã có lúc công tử không buồn nói chuyện nàng với tôi nữa. Vậy ra những lúc ấy là công tử không thật tình với tôi.

ORESTE

Ta không thật tình cả với chính mình ta nữa. Bạn quý của ta kia, ta xin người chớ có làm đau lòng thêm cho một người sầu não rất mến yêu người. Lòng ta ước muốn hay là toan tính điều gì, nào đã có bao giờ ta giấu giếm người? Người đã trông thấy rõ mối tình của ta ngay từ khi nó vừa mới nhóm lên, vừa mới diễn ra bằng mấy lời than thở đầu tiên. Kể đến khi vua Ménélas quyết định gả con gái cho Pyrrhus, là người đã trả thù cho họ nhà ngài, thì người cũng trông thấy rõ sự thất vọng của ta; rồi từ đó về sau, người cứ thấy ta đi lênh đênh hết nơi này đến nơi khác trên mặt biển, đi đâu cũng mang theo tấm lòng đã bị ái tình cùm xích, với nỗi buồn vô hạn. Trong những buổi chán nản hết mọi sự ấy, ta lấy làm ái ngại mà trông thấy người bao giờ cũng sẵn lòng đi theo gót con người sầu thảm là Oreste ta này; mỗi khi cơn điên của ta nổi lên thì người lại dập tắt ngay đi; nói vắn tắt lại, là mỗi một ngày, người lại ngăn ngừa ta mà cứu cho ta khỏi chết một lần khác vậy. Nhưng khi ta nhớ lại rằng trong lúc ta đang khổ ải ấy, nàng Hermione đem hết tài năng nhan sắc ra làm quà tặng cho Pyrrhus, thì người cũng biết lòng ta giận dữ đến bức nào, chỉ muốn quên hẳn nàng đi mà trả thù hết những sự khinh khi của con người khắc nghiệt. Ta bèn làm cho người ngoài tưởng như ta đã thắng được ái tình rồi, mà chính ta cũng tưởng là ta đã thắng thật. Bao nhiêu những nỗi tức tối trong lòng ta, ta ngỡ như là những vè nồng nàn của sự thù oán; ta ghét cay ghét đắng cái thái độ quá nhạt nhẽo của nàng, ta khinh cái sắc đẹp của nàng, ta dám thách cặp mắt nàng có cách gì làm cảm động được ta nữa; với cái lối đó, ta tưởng

là đã bóp được chết hẳn cái tình quyến luyến ở trong lòng ta đi. Giữa lúc ai cũng tưởng là ngọn lửa tình của ta đã nguội đi như thế, thì ta về đến Hy Lạp. Trước hết, ta trông thấy các vị Quốc vương đang tụ hội nhau lại để bàn bạc, hình như đang bối rối vì một sự tai biến khá quan trọng. Ta chạy ngay đến. Đã tưởng rằng phen này sẽ ra trận, sẽ làm nên được những công trạng vẻ vang rực rỡ, đem trí não mình ra mà tận tụy với những việc to tát nghiêm trang hơn trước; như thế thì những cái phần linh thiêng trong mình ta cũng dần dần hồi tỉnh lại mà dắt được ái tình ra khỏi trái tim này. Nhưng ta xin người hãy cùng ngắm với ta xem cái số mệnh nó mạnh hơn chúng ta biết đến chừng nào: nó còn đuổi theo ta dai dẳng mãi rồi, rốt cuộc, lại dẫn ta về con đường nguy hiểm mà ta trốn tránh. Ta trông thấy mọi người đều nổi lòng công phẫn vì Pyrrhus; trong khắp xứ Hy Lạp, đâu đâu cũng ồn ào những lời công kích kịch liệt; mọi người đều ta thán rằng Pyrrhus đã quên mất giống nòi, quên mất lời hứa, mới nuôi nấng ở trong triều đình hẳn kẻ thù chung của tất cả xứ Hy Lạp là Astyanax, tức là đứa con trai xấu số còn thơ dại của tướng Hector, cũng tức là đứa bé còn sót lại trong cả cái dòng dõi các vị vua chúa đã bị chôn sâu dưới cảnh điêu tàn của thành Troie cũ. Ta nghe thấy nói rằng Đại tướng Ulysse là người quý quyết đa mưu như thế mà đã bị nàng Andromaque đánh lừa, cứu được đứa con nàng thoát khỏi tử hình. Nàng ẵm một đứa bé khác để cho người ta coi nhầm là con nàng mà giăng lấy đem ra giết chết. Người ta lại nói rằng Pyrrhus không quan tâm đến tài sắc của nàng Hermione, chỉ lăm lăm đem tấm lòng với ngôi báu của hẳn ra làm quà tặng cho người khác. Vua Ménélas tuy không tin hẳn là thực, nhưng có vẻ buồn rầu lắm; ngài buồn vì thấy cuộc hôn lễ cứ để lửng lơ lần nữa

mãi. Giữa lúc tâm trí ngài đang chìm đắm dưới những điều đau đớn tức bực như vậy, thì tự trong tâm hồn ta nổi lên một nỗi vui mừng âm thầm kín đáo; ta tươi cười hơn hở; tuy vậy, ta còn tự dối ta mà coi nỗi vui mừng của ta chỉ là do cái chí muốn trả thù mà sinh ra. Ta không ngờ chưa được bao lâu con người tệ nghiệt lại đã khôi phục ngôi vàng trong lòng ta như trước. Ta lại cảm thấy hình như ngọn lửa cũ trong mình ta trước kia là chưa tắt hẳn: ta thấy cái mối căm thù của ta cứ nhạt dần, hay là nói khác đi, ta thấy rằng bao giờ ta cũng vẫn yêu nàng vô vập. Ta bèn ra ứng cử để cho các công dân Hy Lạp bỏ phiếu cho ta đi sứ sang triều đình Pyrrhus; ta được mọi người bỏ phiếu bầu cho; ta đi sang đây.

Ta sang đây để xem có cách gì giằng được ở tay vua Pyrrhus thằng bé con kia, nó còn sống thì còn làm cho bao nhiêu nước phải lo sợ: nhưng trong cơn vội vã sốt sắng của ta này, giả sử ta không nắm được thằng bé Astyanax, mà lại kéo được cô Công chúa của ta về với ta, thì sung sướng biết bao! Ta muốn nói như vậy để cho người chớ có mong rằng ngày nay ngọn lửa tình của ta lại bùng bật nổi lên to gấp hai lần trước mà còn có sự nguy hiểm gì làm cho ta rụt rè kinh hãi được nữa. Ta đã gắng gượng nhiều lắm rồi mà vẫn không ăn thua gì, thì bây giờ đây ta đã quyết nhắm mắt mà đi theo số mệnh! Ta yêu: ta đến đây để tìm nàng Hermione, để nói cho nàng phải động lòng, để cướp lấy nàng, bằng chẳng được thì ta quyết chết ở ngay trước mắt nàng. Người đã có biết Pyrrhus, vậy người nghĩ hẳn đang như thế nào bây giờ? Người hãy nói cho ta nghe có những sự gì ở trong triều đình hẳn, ở trong lòng hẳn? Nàng Hermione của ta có còn làm cho hẳn say mê nữa không? Pylade ơi,

người liệu xem hắn có bằng lòng trả lại cho ta cái của báu mà hắn đã cướp mất của ta hay không?

PYLADE

Công tử ơi, tôi phải có ý muốn đánh lừa công tử mới dám nói chắc được rằng hắn sẽ vui lòng đem trao trả nàng cho công tử được. Không phải là hắn có lấy sự được nàng yêu làm vinh hiển đâu. Hắn đã điên cuồng lên vì người vợ góa của tướng Hector: Hắn yêu nàng ta thật sự. Tuy nhiên, người gái góa ấy cũng tệ nghiệt với hắn lắm; hắn càng yêu nàng bao nhiêu, nàng càng oán ghét hắn bấy nhiêu; ngày nào người ta cũng thấy hắn làm đủ các cách để dụ dỗ cho được hay là để đe dọa người nữ tù nhân của hắn. Hắn đem giấu đứa con nàng vào một nơi, không cho nàng trông thấy mặt, rồi dọa nàng sẽ đem giết chết. Hắn làm nàng khóc, xong rồi tức khắc hắn lại dỗ dành nàng. Chính nàng Hermione cũng đã được trông thấy đến hàng trăm lần con người quá mê say ấy nổi giận lên, quay về với nàng, đem về tặng nàng những lời than thở cầu xin bố hối, ngồi xuống dưới chân nàng mà thốt ra những câu ít có sự yêu đương hơn là có nỗi uất ức. Vì những lẽ này, công tử không thể mong ai có cách gì nói chắc chắn được những điều chưa quyết định của một người không sai khiến nổi tấm lòng mình như thế: hắn có thể, công tử nên biết rằng hắn có thể, trong lúc tâm trí đương bối rối đến cực điểm, cưới người hắn ghét mà trị tội người hắn yêu.

ORESTE

Nhưng người hãy nói cho ta biết, nàng Hermione thấy cuộc hôn lễ

cứ để lần nữa mãi mà sắc đẹp của nàng không có năng lực gì, thì nàng nghĩ ra làm sao?

PYLADE

Nàng Hermione, bề ngoài thì ra vẻ coi khinh cái tính hay thay đổi của người nàng yêu; nàng còn tin rằng rồi đây Pyrrhus sẽ sung sướng về sự làm xiêu lòng nàng, rồi sẽ quay về van lạy nàng tha thứ cho mà thu nhận lấy tấm lòng yêu của hắn. Nhưng tôi đã được trông thấy nàng khóc lóc mà kể hết tâm sự cho tôi nghe. Nàng lấy làm tủi về sự bị người ta khinh rẻ nhan sắc mình. Lúc nào nàng cũng sắp muốn đi về Hy Lạp mà rồi nàng lại đành lòng ở lưu lại; cũng có lúc thấy mình bơ vơ quá, nàng lại ước ao được công tử đến mà vác đỡ gánh nặng cho nàng.

ORESTE

Trời ơi! Pylade ơi! Nếu ta tin chắc được như thế thì ta chạy ngay đến...

PYLADE

Tôi xin công tử hãy cứ làm trọn công việc một vị sứ thần đi đã. Công tử đợi vua Pyrrhus. Công tử cứ nói rõ cho nhà vua nghe rằng tất cả dân chúng Hy Lạp đang đồng lòng đòi cho được đứa con của tướng Hector. Chẳng đời nào Pyrrhus lại chịu đưa ngay đứa con của người mình yêu ra trả cho dân chúng Hy Lạp đâu: lòng căm tức của dân chúng Hy Lạp chỉ làm tăng thêm mối yêu thương của hắn.

Người ta càng muốn làm cho hai người rời bỏ nhau ra bao nhiêu, người ta càng làm cho hai người thêm quyến luyến nhau bấy nhiêu. Công tử hãy vội vàng lên, hãy cố lên tiếng đòi cho hết, để mà... chẳng được gì cả. Kìa, vua Pyrrhus đã ra kìa.

ORESTE

Thôi được! Ta nhờ người đi nói chuyện trước với con người tệ nghiệt kia, làm sao cho nàng sẵn lòng tiếp một người yêu nàng, chỉ vì nàng mà đến đây.

LỚP II

PYRRHUS, ORESTE, PHŒNIX

ORESTE

Trước khi thay mặt hết các dân tộc Hy Lạp mà phân trần với Đại vương một vài điều, tôi hãy xin Đại vương cho phép tôi lấy sự được cử sang sứ này làm một cái vinh hạnh lớn cho tôi. Đại vương lại cho phép tôi được tỏ vẻ vui mừng ngay trước mắt Đại vương về sự được nhìn thấy dung nhan con Đại tướng Achille và cũng là dung nhan người đã hạ được thành Troie nữa. Tâu Đại vương, chính như thế, khi xưa chúng tôi được khen ngợi và cảm phục những kì công của Đại tướng Achille thế nào, thì ngày nay chúng tôi lại được khen phục những thủ đoạn anh hùng của Đại vương như thế. Khi xưa, Đại tướng Achille đánh đổ được Hector, thì ngày nay, Đại vương cũng phá đổ được thành Troie. Đại vương đã khéo dùng cái trí quả cảm của mình mà tỏ cho mọi người trông thấy rằng Đại tướng Achille mất đi, duy chỉ có con ngài là người nối được nghiệp ngài mà thôi. Duy có một điều mà Đại tướng nếu còn sống đến ngày nay chắc sẽ không làm, một điều mà cả xứ Hy Lạp đều lấy làm đau đớn khi được biết Đại vương đã làm, là sao Đại vương lại đi nâng đỡ sự đau khổ cho dân tộc thành Troie, sao Đại vương lại để cho một mối thương tâm nguy hiểm ngấm vào lòng mà đi bảo vệ cái giọt máu cuối cùng còn sót lại trong một cuộc tàn sát lâu năm như thế? Đại vương há đã quên tướng Hector khi xưa là người thế nào rồi hay sao? Các dân tộc xứ ta ngày nay mất lực lượng đi nhiều, ai cũng còn

nhớ mãi. Cứ một cái tên kia khi đọc lên cũng đủ làm cho bọn gái góa, bọn phụ nữ xứ ta phải rùng mình kinh hãi. Trong khắp xứ Hy Lạp không một nhà nào là không muốn đòi cho được đứa bé vô phúc kia để mà trả thù cho một người cha, hay một người chồng đã chết về tay Hector khi trước. Và lại, ai mà biết trước được sau này đứa bé kia sẽ làm nên những thủ đoạn gì? Biết đâu chúng ta lại chẳng được trông thấy nó cũng nhảy vào những hải cảng xứ ta, đốt phá các chiến thuyền của chúng ta giống như cha nó khi xưa cứ cầm ngọn lửa trong tay mà đuổi đốt hết các chiến thuyền trên mặt nước. Tâu Đại vương, tôi xin thất lễ Đại vương mà nói ra cái ý nghĩ trong đầu tôi lúc này: Đại vương sẵn sóc đến đứa bé, cũng nên nghĩ đến cái phần thưởng không tốt đẹp nó sẽ đến mà đền công cho Đại vương. Đại vương nên sợ rằng con rắn mà Đại vương ôm ấp vào lòng, một ngày kia nó có thể cắn Đại vương chỉ vì Đại vương đã nuôi cho nó sống. Và lại, nguyện vọng của hết các dân tộc xứ Hy Lạp là như thế thì Đại vương cũng nên làm vui lòng cho mọi người, để cho mọi người có thể rửa được mối hờn mà cuộc đời của Đại vương cũng không có điều gì phải lo lắng cả. Đại vương nên thí bỏ một kẻ thù nguy hiểm, nguy hiểm nhất là vì nó sẽ mượn tay Đại vương để mà kình địch lại dân Hy Lạp.

PYRRHUS

Quan sứ thần ơi, tôi không ngờ đâu dân Hy Lạp nhà ta mà lại lo lắng quá về tôi như thế. Tôi cứ ngỡ là dân Hy Lạp nhà ta đang bận rộn về những điều quan trọng hơn thế này nhiều. Nhất là khi tôi được nghe thấy danh hiệu Quan sứ thần, tôi lại càng tin là có

chuyện gì cần kíp to tát lắm. Thật như thế, tôi xin ngài cứ thử nghĩ mà xem, ai có thể tin được rằng một chuyện nhỏ mọn như vậy mà phải nhờ đến tay con Đại tướng Agamemnon đi sứ sang đến tận đây? Ai có thể ngờ rằng cả một dân tộc đã bao phen chiến thắng các dân tộc khác, mà ngày nay chỉ họp nhau lại để đòi giết chết một đứa bé con? Và lại họ đòi tôi giết đứa bé đó là đòi giết cho ai vậy? Dân tộc Hy Lạp còn có quyền gì về sự sống chết của đứa bé ấy nữa? Tôi đây cũng là một người dân Hy Lạp, tôi há lại không được cái đặc quyền hơn đồng bào là tùy ý định liệu sự sống chết của một tù nhân mà trời đã giao phó cho tôi sao? Phải, Quan sứ thần ạ, trong khi các tướng sĩ thắng trận đang xông qua máu lửa ở dưới chân thành Troie bị đốt cháy nghi ngút để mà chia phần với nhau, thì số trời, khi bấy giờ không ai đi trái lại nữa, số trời đã run rủi cho nàng Andromaque và đứa con nàng rơi vào tay tôi. Hoàng hậu Hécube đã phải sống một cuộc đời cực khổ cho đến lúc chết ở bên mình Đại tướng Ulysse; nàng Cassandre thì lại phải theo nghiêm đường ngài về tỉnh Argos. Khi bấy giờ tôi có nhận cho tôi có những quyền gì đối với hai Đại tướng hoặc là đối với những tù nhân kia đâu? Đó là cái kết quả những công trạng riêng của hai Đại tướng, không đời nào tôi lại nhận lấy là của tôi được. Người ta sợ rằng với Đại tướng Hector thành Troie một ngày kia còn có thể khôi phục lại được; mà đứa con của Đại tướng có thể làm hại ngay đến tính mệnh tôi chỉ vì tôi đã tha chết cho nó. Quan sứ thần ơi, nếu cứ cẩn thận quá như thế thì không bao giờ hết lo được: tôi thì tôi không biết phòng trước những sự hiểm nghèo còn ở xa xôi quá như thế. Tôi cứ nghĩ đến cái thành Troie này khi nó hãy còn là một tỉnh thành kiên cố, uy nghi, đã sinh đẻ ra bao nhiêu tay anh hùng lỗi lạc, đã làm bá chủ phương Đông

trong một thời; rồi tôi lại nhìn lại cái tình cảnh nó bây giờ, ngẫm đến cái số mệnh nó, ngày nay còn gì nữa? Chỉ còn lơ thơ mấy chiếc pháo đài mà đồng tro tàn đã trùm ngập, một con sông chưa phai màu máu, những đồng rộng bỏ hoang, một đứa bé con đang bị giam hãm trong tù ngục. Đã đứng vào cái tình cảnh này, thì sao mà tôi còn nghĩ được rằng thành Troie có thể mong sửa soạn đánh trả thù chúng ta. Vả lại, Quan sứ thần cứ nghĩ xem, nếu thật lòng dân Hy Lạp chúng ta muốn giết chết đứa con Đại tướng Hector thì sao chúng ta lại để cho nó sống dai dẳng mãi đã vừa được một năm tròn rồi? Người ta há lại không đâm chết được ngay nó đi, từ khi nó còn nằm yên trên lòng vua Priam hay sao? Đáng lẽ ra phải để cho nó chết bẹp ở dưới thành Troie, dưới đồng thây của các tướng sĩ thành đó mới phải chứ? Có phải là mọi sự đều được hợp lẽ không? Một ông già với một đứa bé, cả hai khi bấy giờ đều không có đủ sức để mà bảo tồn tính mệnh, lại thêm quân sĩ nước ta thắng trận vào giữa ban đêm, trong lúc bối rối dù cho ai có lòng nhân từ không muốn chém giết, cũng phải làm như hết mọi người khác. Đối với cái dân tộc bại chiến kia, kể ra tôi đã nổi hung chém giết tàn nhẫn lắm rồi; ngày nay cơn tức giận đã qua, người ta còn muốn tôi cứ phải tàn nhẫn mãi hay sao? Sự chém giết đã tàn nhẫn đến bậc chính tôi đây cũng phải động lòng thương rồi, vậy mà người ta còn muốn tôi dúng mình vào vũng máu của một đứa bé nữa sao? Không, Quan sứ thần ạ. Dân Hy Lạp có muốn chém giết nữa thì tìm người nào khác mà chém giết, thành Troie tan nát có còn để lại được chút gì, người ta cứ việc tìm ra mà hủy nốt đi, nhưng tìm ở nơi khác, chớ có tìm ở đây: cơn tức giận, mối thâm thù của tôi, đến ngày nay là hết hẳn; thành Troie đã cứu vớt được những gì trong cơn máu lửa vừa qua,

thì nước Épire của tôi này cũng sẽ cố mà cứu nốt họ cho thành Troie những vật ấy.

ORESTE

Tâu Đại vương, Đại vương đã biết rõ cái mưu chước khôn khéo họ đã dùng để mang một đứa bé khác ra chịu tử hình thay cho thằng bé tên gọi Astyanax là con của tướng Hector. Dân Hy Lạp có tìm giết dân thành Troie nữa đâu, chỉ tìm cách báo thù Hector đấy thôi. Phải, dân Hy Lạp muốn bắt lấy đứa bé đem ra hành hình, ấy chỉ là vì cha nó khi xưa đã mua oán mua thù với mọi người bằng sự chém giết quá tàn nhẫn. Mối thù kia ngày nay chỉ có thể rửa được vào máu của Hector mà thôi. Vì Hector, dân Hy Lạp lại có thể mang binh sang đến tận đây Đại vương nên phòng xa tránh trước sự lôi thôi đó.

PYRRHUS

Không, không. Tôi rất vui lòng chờ đón cái sự lôi thôi đó: dân Hy Lạp cứ việc coi nước Épire của tôi này như một thành Troie thứ hai, mà mang binh sang đây nữa đi. Họ cứ việc đổ đồng hết mọi sự tức giận, coi những người đã giúp cho họ toàn thắng cũng giống như mọi kẻ thù khác! Điều bất công này không phải là điều bất công thứ nhất mà dân Hy Lạp đã dùng để đền công cho Đại tướng Achille cha tôi. Đại tướng Hector khi xưa đã được lợi nhiều vì sự biết đền ơn đó, Quan sứ thần ạ. Rồi một ngày kia, lại có thể đến lượt đứa con của Đại tướng cũng được hưởng lợi vào đó nữa.

ORESTE

Nếu vậy thì ra Đại vương cưỡng lại ý muốn của tất cả dân Hy Lạp?

PYRRHUS

Tôi há chỉ lao công đánh thắng được quân địch để mà làm nô lệ của dân chúng Hy Lạp?

ORESTE

Nhưng, Đại vương ơi, nàng Hermione sẽ khuyên can được Đại vương. Hai con mắt nàng sẽ là cái dây liên lạc buộc chặt Đại vương vào với cha nàng.

PYRRHUS

Quan sứ thần ơi, bao giờ tôi cũng vẫn có thể yêu quý nàng Hermione, nhưng tôi có thể yêu quý nàng mà không phải làm nô lệ cho cha nàng. Rồi đây, biết đâu chẳng có ngày tôi sẽ tìm ra cách hòa hợp được uy quyền của tôi với tình yêu của tôi. Tuy nhiên, Quan sứ thần cứ việc đến thăm cô con gái bà Hélène đi, vì tôi biết Quan sứ thần với nàng là chỗ họ hàng gần nhau lắm. Thôi, tôi không giữ Quan sứ thần ở đây lâu nữa, và rồi đây, tôi xin ngài cứ về Hy Lạp nói với dân chúng xứ ta rằng tôi đã nhất quyết không thoái bộ.

LỚP III

PYRRHUS, PHŒNIX

PHŒNIX

Như vậy là Đại vương đưa hấn đến bên chân người hấn yêu đó!

PYRRHUS

Ta cũng có nghe thấy nói rằng hấn phải lòng Công chúa từ đã lâu lắm.

PHŒNIX

Tâu Đại vương, thế nhớ mối tình kia lại nổi bùng lên lần nữa thì sao? Nhớ hấn lại gắn bó với Công chúa và lấy được lòng Công chúa thì sao?

PYRRHUS

Thì cho hai đứa chúng nó cứ việc mà yêu nhau, có làm sao Phœnix? Ta bằng lòng lắm. Nàng cứ việc mà đi nơi khác. Họ cứ việc mê nhau rồi đem nhau về cả thành Sparte. Các hải cảng nước ta vẫn sẵn sàng mở rộng ra cho nàng và cho hấn đi. Nàng quay về Hy Lạp bây giờ là đỡ cho ta lắm sự phiền nhiễu khó chịu!

PHŒNIX

Tâu Đại vương...

PYRRHUS

Để lúc khác ta sẽ nói hết tâm sự cho người nghe. Nàng Andromaque đã đến kia.

LỚP IV

PYRRHUS, ANDROMAQUE, CÉPHISE

PYRRHUS

Kìa bà, có phải bà đi tìm tôi đó không? Có lẽ đâu tôi mà lại được cái hân hạnh đó?

ANDROMAQUE

Tâu Đại vương, tôi đang muốn đi lại chỗ người ta giữ con tôi, vì Đại vương đã bằng lòng cho phép tôi mỗi ngày được đến ngắm lại một lần cái cửa báu độc nhất mà thành Troie và tướng Hector còn để sót lại cho tôi. Tôi định đến thăm nó để cùng khóc với nó một lát: trong suốt ngày hôm nay, tôi còn chưa hôn nó lần nào.

PYRRHUS

Vậy mà, bà ơi, cứ xem cái cách dân chúng Hy Lạp nôn nao lo sợ bây giờ, thì họ còn sắp gây ra lắm chuyện làm cho bà phải đau đớn than khóc nhiều hơn thế nữa.

ANDROMAQUE

Nhưng, tâu Đại vương, chẳng hay dân chúng Hy Lạp đang lo sợ là lo sợ điều gì vậy? Hay là còn có nhà tướng thành Troie nào chạy thoát được chăng?

PYRRHUS

Họ vẫn căm thù Đại tướng Hector, nên họ lo sợ về đứa con của Đại tướng để lại.

ANDROMAQUE

Mới đáng sợ làm sao cho họ, một đứa bé khốn khổ, nó còn chưa biết cả rằng Đại vương Pyrrhus là chủ nó mà tướng Hector là cha nó!

PYRRHUS

Quả là như thế thật đấy, vậy mà tất cả dân chúng Hy Lạp cứ nhất định đòi giết chết đứa bé. Họ phải người con Đại tướng Agamemnon sang đây để xin hành hình đứa bé cho mau chóng.

ANDROMAQUE

Vậy mà Đại vương sẽ nỡ lòng hạ một cái lệnh độc ác như thế sao? Hay là chỉ vì tôi có lòng tha thiết đứa con tôi mà nó hóa ra người có tội? Trời đất ơi! Người ta có sợ, đâu phải là sợ một ngày kia nó sẽ trả thù được cho cha nó; người ta chỉ sợ nó còn sống thì nó có thể lau hộ được nước mắt cho mẹ nó. Nó có thể an ủi tôi thay cho một người cha, thay cho một người chồng; nhưng cái số phận tôi là phải mất hết, mà bao giờ cũng bởi tay Đại vương.

PYRRHUS

Thưa bà, tôi chẳng đợi phải trông thấy bà khóc lóc mà đã từ chối ngay cái việc độc ác đó rồi. Vì đó, tất cả dân chúng Hy Lạp đã nổi giận lên với tôi mà đe dọa sẽ đem binh sang đây. Nhưng chẳng hề gì, dù cho dân Hy Lạp có lại vượt biển lần nữa mang sang đây một ngàn chiến thuyền để đòi thẳng bé con bà; dù cho thẳng bé có lại làm tổn hại mất hàng sông máu như bà Hélène ngày trước; dù cho tôi có phải nhọc công kháng cự lại trong mười năm ròng rã để rồi sau mà trông thấy cái lâu đài của tôi đây bị đốt ra tro, tôi cũng không ngần ngại mà cứu giúp ngay nó; tôi sẽ hi sinh đời tôi để mà cứu cho nó sống. Nhưng, chỉ vì muốn làm vui lòng bà mà tôi đành dẫn mình vào những bước hiểm nghèo như thế này, bà há lại không vì đấy mà nhìn tôi bằng một con mắt hiền lành êm ái hơn trước hay sao? Tôi đã bị tất cả dân chúng Hy Lạp thù ghét, bốn phương trời không đâu là bạn hữu nữa, mà còn phải chịu thêm tấm lòng ghét bỏ khắc nghiệt của bà nữa hay sao? Tôi xin đem hiến bà cánh tay tôi, chẳng biết tôi có nên hi vọng rằng bà cũng sẽ không hất hủi một tấm lòng đang mến thờ bà? Tôi liều sống chết để bênh vực quyền lợi cho bà, chẳng biết rằng tôi có được cái may không phải coi bà cũng như mọi kẻ thù khác của tôi không?

ANDROMAQUE

Chết nổi! Đại vương làm như thế mà không sợ lời dị nghị của cả toàn dân Hy Lạp? Đại vương là một người anh hùng đại lượng, nhẽ đâu lại tỏ ra mình có những ý nghĩ nhu nhược như thế? Nhẽ đâu Đại vương đã có ý làm một điều nhân từ đáng phục như điều này mà lại cam lòng để cho người khác chỉ coi như một cử chỉ liều lĩnh của

người mê gái? Thân tôi ngày nay là thân một kẻ tù nhân, trong lòng lúc nào cũng đầy những nỗi buồn rầu, chính tôi cũng tự thấy tôi là chướng, là khó chịu, vậy mà sao Đại vương còn có thể lấy cái lòng yêu của tôi làm quý mà ao ước nó được? Hai con mắt tôi từ nay trở đi chỉ còn dùng để khóc, đó chính là tay Đại vương đã khiến nó phải như thế, vậy thì phỏng còn có vẻ đẹp gì cho Đại vương tha thiết nữa không? Không, không, tôi thiết nghĩ chẳng còn gì đáng cho Đại vương để ý đến tôi nữa, chỉ dám mong Đại vương thương lấy cái cảnh khổ cực của một kẻ thù bại chiến, cứu giúp những kẻ khốn cùng, trả một đứa bé lại cho mẹ nó, dẫu cho có phải kinh địch lại hàng trăm dân tộc khác nhau cũng cứu lấy nó mà chẳng bắt tôi phải lấy tình yêu của tôi ra mà đền ơn lại. Dám mong Đại vương sẽ cho nó có một chốn nương thân, dẫu cho tôi có làm nên điều gì trái ý, Đại vương cũng không nản lòng, như thế mới thật xứng là những cử chỉ anh hùng đại lượng của người con nối chí Đại tướng Achilles.

PYRRHUS

Quái lạ! Nếu vậy thì ra lòng bà vẫn còn căm tức tôi mãi hay sao? Một người có thể nào cứ giận với ghét mãi được? Cứ luôn luôn muốn làm đau đớn cho người khác? Tôi xin nhận rằng tôi đã làm cho nhiều người khổ sở: xứ Phrygie, có đến trăm lần đã trông thấy bàn tay tôi đổ ngẫu những máu của người cùng một nước với bà. Nhưng mà, trời ơi! Hai con mắt bà đã khéo làm cho tôi phải xiết bao đau đớn! Hai con mắt bà vì tôi đã rõ biết bao nhiêu hàng lỵ, nhưng mỗi một hàng lỵ ấy, tôi lại phải đền bằng một giá nặng nề đắt đỏ gấp mấy mươi lần! Nó đã gieo vào lòng tôi biết bao nhiêu hối hận âm

thầm! Bao nhiêu những sự khổ sở đau đớn mà tôi đã gây ra ở trước thành Troie, nay lại đến phần tôi phải chịu! Người bại trận, người bị cùm xích, bị mòn héo vì những điều hối tiếc, chính là tôi; ngọn lửa nó đang thiêu đốt tôi bây giờ lại còn to hơn những ngọn lửa mà tôi dóm lên khi xưa; chẳng có thể thì sao mà ngày nay tôi mất bao nhiêu công trình săn đón, bao nhiêu nước mắt, bao nhiêu những nỗi áy náy, nóng lòng sốt ruột... Trời ơi! Đã có lúc nào tôi độc địa cay nghiệt bằng được bà đối với tôi bây giờ đâu? Nhưng thôi, đó chẳng qua là chúng ta cứ lần lượt người này làm khổ người kia, mà làm khổ lẫn nhau như thế cũng là đủ lắm rồi: chúng ta phải nghĩ đến kẻ thù chung của cả hai chúng ta mà hòa hảo với nhau đi mới là phải. Tôi chỉ xin bà nói cho tôi biết một câu, rằng tôi còn có thể hi vọng được, rồi tôi xin trao trả ngay bà đứa con của bà và lại bênh vực nó như một người cha đẻ ra nó vậy. Chính tôi, tôi sẽ dạy cho nó cái cách trả thù cho dân thành Troie; tôi sẽ thân chinh đi hành tội bọn dân Hy Lạp nó đã gây ra hết các sự khổ não của bà và của tôi. Được cặp mắt bà đoái nhìn đến tôi là tôi có đủ nghị lực làm hết mọi việc khó khăn: thành Ilion của ông cha bà tuy đã bị chìm xuống đồng tro tàn, vậy mà vẫn còn cơ kéo nó trở dậy được; dân Hy Lạp hạ được nó mất bao nhiêu ngày, tôi có thể trong một thời gian ngắn hơn, xây đắp lại các thành lũy đổ, rồi đội chiếc mũ vàng lên đầu con bà mà đặt nó ngồi lên ngôi báu.

ANDROMAQUE

Tâu Đại vương, những điều cao xa to tát thái quá mà Đại vương vừa nói với tôi đây không làm cho tôi cảm động và hi vọng vào đó

được nữa. Những điều đó, khi hãy còn chồng tôi, thì tôi còn đem ra mà nói với con tôi để kích thích nó. Nhưng đến ngày nay thì, hỡi những thành quách thiêng liêng mà Hector đã không giữ nổi kia, các người đừng hi vọng còn trông thấy chúng ta phen nữa! Tâu Đại vương, chúng tôi là bọn người khốn cùng chỉ dám mong được những ân huệ bé nhỏ tầm thường hơn thế nhiều. Tôi có than khóc chỉ là để cầu xin với Đại vương cái hạnh phúc được đày ra ở một nơi hẻo lánh. Cúi xin Đại vương hãy rộng lòng mà cho tôi mang con tôi đi trốn, xa hết mọi người Hy Lạp, xa cả Đại vương nữa, cho tôi thương khóc chồng tôi. Đại vương mà quá thương chúng tôi, ấy là Đại vương chỉ gây cho chúng tôi nhiều mối thù oán nguy hiểm. Cúi xin Đại vương hãy nghĩ lại mà quay về với Công chúa con của Hoàng hậu Hélène.

PYRRHUS

Bà nói như thế, nhưng phỏng tôi quay về làm sao được? Thật là bà làm náo tâm tôi quá! Tắm lòng tôi, bà đã giữ lấy mất rồi, tôi còn có gì đem trả lại nàng Hermione được nữa? Tôi vẫn biết rằng người ta đã hẹn với nàng rằng tôi sẽ quý mến tôn thờ nàng; tôi vẫn hay rằng sở dĩ nàng đến xứ Épire này là để bước lên ngai Hoàng hậu; chẳng qua là số trời đã định dặt nàng với bà, hai người đến cả xứ này, để bắt bà thì phải đeo cùm và để cho nàng được cái quyền cùm xích. Tuy nhiên, bà thử nhìn xem, tôi có làm một dáng điệu gì để lấy được lòng nàng không? Trái lại, ai không trông thấy rằng tôi chỉ phục tùng có cái nhan sắc khuynh thành của bà mà khinh rẻ cái nhan sắc của nàng; ai không bảo rằng nàng chính là người nô lệ ở đây mà bà mới

chính là người cai quản hết mọi sự? Bà ơi! Những câu tôi than thở với bà đây tự trong lòng thốt ra, nếu có lấy một câu đi về phía nàng thôi, nó sẽ mang lại cho nàng bao nhiêu nỗi vui mừng hời hợt!

ANDROMAQUE

Tâu Đại vương, sự đó hẳn là phải như thế, chứ có lý gì mà nàng lại không hả hê đón tiếp những lời nỉ non than thở của Đại vương? Nàng há đã vội quên được những ơn to của Đại vương khi trước hay sao? Tăm linh hồn nàng có cứ gì lại vì thành Troie, vì tướng Hector mà oán trách Đại vương được? Nàng đâu có đứng vào cùng một tình cảnh như tôi, phải để hết tâm hồn tư tưởng vào một đồng tro tàn của một người chồng bất hạnh? Người chồng ấy biết bao giờ cho tôi còn thấy nữa! Nghĩ đến lúc nào lòng tôi đau xót! Chỉ vì đã giết chết được chàng mà thân phụ Đại vương để tiếng lại muôn đời về sau. Bao nhiêu những chiến công của thân phụ Đại vương đã nhờ có giọt máu Hector mà trở nên vẻ vang rực rỡ. Thân phụ Đại vương cùng với Đại vương đây đều nổi tiếng tăm lừng lẫy chỉ vì những giọt lụy chua xót của tôi này.

PYRRHUS

Thôi được. Thôi được, bà đã nói như thế thì tôi đành phải tuân theo lời bà, tôi đành phải cố quên bà đi, hay là tôi phải oán ghét bà từ đây. Tôi đã trót thổ lộ nỗi lòng tôi với bà một cách quá đường đột rõ ràng như thế này, thì tôi không còn thể nào lại làm ngơ như không có gì được nữa. Tôi xin bà hãy nghĩ cho kĩ: từ nay trở đi, nếu tấm lòng tôi chẳng được yêu một cách vô vấp hăng hái, thì nó phải ghét

một cách chua cay độc địa. Trong cơn tức giận rất thích đáng của tôi, tôi sẽ không trừ bỏ dung thứ một ai nữa hết Người mẹ khi mạn tôi thì đã có đứa con ra mà chịu hộ hình phạt. Hiện nay, cả xứ Hy Lạp đang cầu tôi giết chết nó, mà tôi cũng xét ra rằng chẳng có lý gì cho tôi cứ khẳng khẳng để mãi tài năng danh giá vào một sự cứu cho kì được những kẻ không biết ơn với mình.

ANDROMAQUE

Trời đất ơi! Nếu thế thì con tôi tất sẽ phải chết! Ngoài những giọt nước mắt của mẹ nó với cái bộ mặt ngây thơ đáng thương của nó ra, không còn có gì che chở bênh vực cho nó nữa! Nhưng thôi, đứng vào cái tình thế cùng quẫn của tôi bây giờ, thì có lẽ cái chết của nó lại giúp cho tôi chóng qua được bước đường đời chứa chất đầy những sầu não này. Sở dĩ tôi còn đeo đẳng mãi cuộc đời với bao nhiêu nỗi khổ cực của tôi, ấy chỉ là vì con tôi. Nhưng một khi nó đã từ trần thì tôi cũng chết theo mà về thăm cha nó. Tâu Đại vương, rồi đây cả ba chúng tôi như thế là nhờ có Đại vương mà được vui vầy sum họp...

PYRRHUS

Thôi, tôi xin bà; tôi xin bà hãy cứ đi thăm con bà đi đã. Tôi mong rằng khi trông thấy nó, tấm lòng bà sẽ biết dè dặt nhún nhường hơn mà không cứ dựa theo sự phẫn uất mãi mãi như lúc này. Muốn được biết số phận của hết cả chúng ta ra làm sao, tôi sẽ lại thăm bà. Tôi chỉ xin bà khi ôm con vào lòng thì cũng nên nghĩ đến cách mà cứu nó.

HỒI THỨ II

LỚP I

HERMIONE, CLÉONE

HERMIONE

Thì người muốn sao ta cũng xin làm vậy. Ta sẵn lòng cho hấn được trông thấy mặt ta: ta còn vui lòng cho hấn được cái hân hạnh cuối cùng này nữa. Pylade sẽ dắt hấn lại đây bây giờ. Nhưng nếu ta cứ nghĩ sao làm vậy, thì ta chẳng muốn giáp mặt hấn tí nào.

CLÉONE

Thưa bà, tôi không hiểu bà giáp mặt Tướng quân Oreste thì có hại gì cho bà mà bà phải ngần ngại như thế? Bao giờ Tướng quân chẳng vẫn là Tướng quân Oreste mà đã có đến hàng trăm lần bà cầu lại được trông thấy mặt; bà cũng đã từng nhớ tiếc Tướng quân là một người quý mến tôn thờ bà mà không hề bao giờ có thay lòng đổi dạ.

HERMIONE

Ấy cũng chỉ vì hấn yêu ta nhiều, nhưng đối với hấn, ta lại khắc nghiệt lãnh đạm quá, cho nên ta lấy sự giáp mặt hấn ở chốn này làm một sự khổ tâm khó chịu. Ngày nay, ta còn mặt mũi nào mà nhìn thấy hấn nữa, để cho hấn có dịp trông thấy ta cũng đang đứng cùng vào một tình cảnh buồn thiu không hơn gì tình cảnh hấn! Hấn sẽ có dịp mà rêu rao: Nào thử xem bây giờ nàng Hermione có vẫn còn là

người con gái cao hóm như trước nữa không nào? Nàng đã cao hóm với ta khi trước, thì ngày nay nàng lại bị một người đàn ông làm cao với nàng mà không thèm nhìn đến nàng. Con người tẻ nhạt kia, khi xưa đã nhìn người khác bằng nửa con mắt, phải chăng là bây giờ đây lại đến lượt phải đau đớn nhục nhã vì sự khinh rẻ của người khác? Không! Ta không chịu được!

CLÉONE

Không! Con xin bà đừng có những sự lo ngại viển vông và không xứng đáng như thế. Tướng quân Oreste là người đã hiểu biết cái mãnh lực của tấm nhan sắc bà một cách thâm trầm thắm thía. Bà ngỡ rằng Tướng quân lại tìm bà là có ý để nhạo báng bà ư? Không phải đâu. Tướng quân lại đây là để đem dâng lại bà một tấm lòng không sao kéo hẳn về được nữa. Nhưng, bà vẫn không nói cho con nghe những điều mà Đức vua cha đã truyền cho bà phải làm.

HERMIONE

Ý thân phụ ta thì muốn rằng, nếu Đại vương Pyrrhus cứ thoái thác mãi, không đem hành hình ngay thẳng bé của thành Troie, thì ta phải quay trở về với mọi người Hy Lạp.

CLÉONE

Nếu đã như vậy, nếu đã như vậy thì con xin bà hãy nghe theo công tử Oreste đi. Đại vương Pyrrhus đã bắt đầu làm một việc rồi, thì ít ra bà cũng nên làm cho trót cái việc đó đi. Muốn cho có kết quả tốt

đẹp, bà phải làm trước cả Đại vương Pyrrhus đi mới phải. Con còn nhớ bà vẫn bảo con rằng bà oán ghét Đại vương nhiều lắm, điều đó không có thật như thế sao?

HERMIONE

Cléone con ơi, con còn phải hỏi lại xem ta có oán ghét Đại vương Pyrrhus hay không! Nếu ta không oán ghét thì còn gì là danh dự của ta nữa, vì đối với Pyrrhus ta đã tỏ ra biết bao nhiêu mối cảm tình mà hắn đều quên hết. Ta kính mến hắn như thế mà hắn nỡ phụ lòng ta! Ôi! Ta đã quá mến yêu hắn như thế thì bây giờ đây ta phải oán ghét hắn là lẽ thường vậy.

CLÉONE

Nếu thế thì con xin bà hãy tránh xa ngay Đại vương đi; vả lại, một đấng người ta đang tôn thờ bà...

HERMIONE

Được rồi! Con cứ để yên cho cơn tức giận trong lòng ta có thì giờ mà tăng thêm lên chút nữa. Đối với một kẻ thù của ta, con cứ để cho ta được dẫn đo và tin chắc ở sức ta trước đã. Cléone con ơi, thật là ta hết sức mong mỏi có thể rời bỏ hắn được con người đáng kinh khiếp ấy. Hắn càng bạc bẽo với ta bao nhiêu, càng giúp cho ta dễ rời bỏ được hắn bấy nhiêu!

CLÉONE

Nhưng chết rồi! Sao bà lại nói như vậy? Nói như vậy, chẳng hóa ra bà còn có ý muốn đợi cho Đại vương làm thêm được điều gì khác đối với bà nữa hay sao? Đại vương đã say mê một tù nhân mà lại say mê ở ngay trước mắt bà, một sự như thế lại chưa đủ cho bà khinh bỉ Đại vương rồi sao? Đại vương đã làm một sự như thế rồi, thì bà còn mong ngài sắp làm được những gì nữa? Đại vương có làm được cho bà phải phẫn uất thì cũng làm ngay tức khắc.

HERMIONE

Người là đứa độc ác thật, nếu không thì sao ta đã buồn người lại chỉ kiếm cách làm cho ta buồn thêm như thế? Hiện lúc này, chính ta cũng sợ mà không muốn tìm biết rõ lòng ta nó đang ra làm sao. Vậy thì mắt người có trông thấy điều gì, người cũng cố đừng tin điều đó vội. Người cứ tin là đối với hắn ta không còn chút tình gì nữa; người cứ ngại khen cuộc toàn thắng của ta đi. Người nên tin rằng tấm lòng ta vì phẫn uất đã hóa ra rắn chắc như đánh đá. Người cứ nên tin như thế đi, và nếu người có thể giúp cho ta cũng tin được như thế, thì người hãy giúp cho ta tin với! Người muốn cho ta tránh xa hắn ra, thì đây! Chẳng có gì ngăn cản ta nữa: chúng ta đi ngay đi. Can gì mà ghen tị thêm muốn mãi số phận một người không xứng đáng đã được hắn yêu vồ vập. Hắn đi yêu một kẻ tù của hắn, thì ta hãy mặc cho kẻ tù ấy cứ việc mà đề lên đầu hắn. Chúng ta đi trốn ngay đi, xa chốn này... Ta chỉ e có một điều là con người bạc nghĩa lại biết hối hận mà quay về điều phải! Biết đâu hai chữ thủy chung lại không khôi phục được một chỗ còn con trong lòng hắn! Biết đâu hắn không quay lại dưới chân ta, quy lụy mà xin ta xá lỗi cho hắn! Biết đâu Ái

tình thần lại không dặt được hẳn về làm kẻ tội tở của ta cho ta mặc lòng sai khiến! Biết đâu hẳn không sẵn lòng... Nhưng mà con người bạc nghĩa ấy chỉ muốn làm cho ta phải đau lòng tội phạt. Vậy thì chúng ta cũng nên ở lưu lại mà khuấy rối cuộc vui của họ; chúng ta phải biết hưởng sung sướng trong sự làm cho họ phải bức mình vì ta. Hoặc là chúng ta cố làm cho hẳn phải lìa xa người hẳn đang yêu vồ vập, bằng cách nói làm sao cho đối với hết mọi người Hy Lạp hẳn sẽ thành ra một kẻ đã phạm tội rất nặng. Về đứa bé, ta đã nói cho mọi người đều nổi cơn thịnh nộ; nhưng ta lại muốn cho họ còn đòi hẳn phải trao trả cả người mẹ đứa bé nữa. Chúng ta phải làm sao cho tên nữ tù nhân kia cũng khổ sở đau đớn bù cho những sự đau đớn nó đã gây ra cho ta: hoặc là nó phải làm hại hẳn, hoặc là hẳn phải đem hành hình nó đi.

CLÉONE

Có lẽ bà nghĩ rằng cặp mắt luôn luôn đắm lệ của nàng đã cố ý tìm cách làm giảm mất cái sức màu nhiệm của nhan sắc bà đi, hoặc có lẽ bà tin rằng một tấm lòng đã nặng vì biết bao nhiêu sự sầu não lại còn cầu được nghe những lời tình tự nỉ non của người gây ra cho nó những sự sầu não đó? Bà hãy thử nhìn xem nỗi đau đớn của nàng, có vì những lời than thở nỉ non kia mà giảm đi được chút nào không? Thì tại làm sao mà tâm hồn nàng cứ ảm buồn thiu ra như thế? Nếu nàng có tình ý gì với Đại vương Pyrrhus thì sao nàng lại làm kiêu quá như thế?

HERMIONE

Ấy chỉ khổ cho ta là ta đã quá tin nghe hắn. Ta không biết khéo gây cho ta một vẻ gì bí mật bằng cách làm thinh lặng tiếng. Ta cứ tưởng rằng con người ta có thể thật thà mà vô hại. Vì lẽ ấy mà con mắt ta nhìn không lúc nào có một vẻ gì nghiêm nghị khắc nghiệt; chuyện trò với hắn, ta chỉ dựa vào lòng ta. Mà thật ra thì ai là người không thổ lộ ngay hết can tràng ra như ta, khi đã được nghe hắn thề thốt về tấm lòng yêu của hắn bằng những lời trịnh trọng nghiêm trang như thế? Khi bấy giờ, hắn có nhìn ta bằng con mắt như bây giờ đâu? Hắn là người còn nhớ rằng khi bấy giờ mọi sự đều làm tôn giá trị của hắn lên: nào là sự hắn vừa rửa được thù cho cả họ nhà ta, sự mọi người Hy Lạp đang tấp nập vui mừng; các thuyền bè xứ ta thì nặng trĩu những bảo vật vừa cướp được của thành Troie; những công trạng vẻ vang của thân phụ hắn bị át đi bởi những công trạng của hắn còn vẻ vang hơn nữa; những vẻ quyến luyến của hắn làm ta ngỡ rằng hắn còn yêu ta hăng hái vồ vập hơn ta yêu hắn; đến cả tấm lòng ta lúc bấy giờ, và chính người nữa, khi ấy đang tối mắt về cái danh tiếng của hắn; tất cả bao nhiêu những sự đó đã lường gạt ta ngay từ trước khi hắn bội ước với ta. Nhưng thôi, Cléone con ời, ta đã chịu đến những nước này là quá rồi: Pyrrhus có là người thế nào ta cũng mặc, Hermione ta đây vẫn có tấm lòng biết cảm động mà chàng Oreste lại là vị công tử có lăm nết hay. Chẳng gì chàng cũng là một người biết yêu, cả ngay khi người khác không có tình gì với chàng, mà rồi có lẽ chàng cũng biết cách làm cho người khác có thể yêu chàng được nữa. Thôi thì chúng ta cứ để cho chàng đến xem sao.

CLÉONE

Bẩm bà, Tướng quân đã đến đây kia rồi.

HERMIONE

Chết chưa! Ta không ngờ đâu rằng hắn đã ở gần chúng ta như thế.

LỚP II

HERMIONE, CLÉONE, ORESTE

HERMIONE

Thưa ngài, tôi là một vị Công nương buồn tẻ mà được ngài tìm đến thăm hôm nay, điều đó tôi không biết có nên tin là do một chút thịnh tình còn sót lại đó không? Hay là tôi chỉ nên coi sự ngài hăm hờ và vui vẻ đến thăm tôi hôm nay là bởi ngài bị bắt buộc làm cho đầy đủ điều bổn phận?

ORESTE

Đó mới thật là cái tình yêu trong lòng tôi nó đã làm cho tôi tối mắt điên cuồng một cách quá nguy hiểm. Điều đó, bà không còn lạ gì nữa: cái số phận của Oreste tôi đây chỉ là luôn luôn hăm hờ tìm đến mà tôn thờ cái nhan sắc thần tiên của bà và lại luôn luôn thề độc rằng không bao giờ còn tìm đến nữa. Tôi vẫn hay rằng cặp mắt của bà nhìn tôi sẽ mở rộng những vết thương cũ của tôi chưa hàn kín; tôi vẫn hay rằng mỗi một bước chân của tôi khi tôi đi về phía bà là một điều lỗi với các thần thánh đã làm chứng cho những lời thề độc của tôi. Tôi vẫn biết như thế và tôi tự lấy làm hổ thẹn. Nhưng tôi lại xin các đấng Thần minh đã làm chứng cho những câu từ biệt rõ đại ai oán của tôi khi ấy, còn chứng nhận cho tôi điều này: là tôi đã hăm hờ đi tìm cái chết ở khắp mọi nơi, để giải cho hết những lời thề cũ và rũ sạch gánh nợ đời. Đi cầu xin cái chết, tôi đã tìm đến những nước

dân cư mọi rợ tàn ác họ thường phải giết người để tế mới làm hài lòng được các vị thần họ thờ. Nhưng họ đóng cửa đền của họ lại, không cho tôi vào. Bọn dân mọi xưa nay tàn ác như thế, đối với tôi, lại hóa ra có nhân có đạo mà không thêm giết chết tôi. Vì lẽ đó mà tôi phải tìm đến bà; tôi không còn kiếm ra kế nào khác nữa, là đến tìm trong cặp mắt bà cái chết nó cứ tránh tôi mãi mãi. Tôi có dám mong gì nữa đâu, chỉ tin rằng cặp mắt ấy đối với tôi sẽ dừng dừng lãnh đạm. Vậy thì thôi, cặp mắt ấy cứ việc mà cấm đừng cho tôi có chút hi vọng gì nữa đi; muốn giúp cho tôi chóng đi đến cái chết mà tôi tìm kiếm mãi, cặp mắt ấy chỉ việc nhắc lại cho tôi nghe một lần này nữa cái điều mà nó vẫn nói rõ cho tôi nghe từ đã lâu. Đó, thưa bà, từ một năm nay, tôi chỉ sống với mỗi một cái tư tưởng đó. Tôi đến xin bà cứ tùy tiện mà giết chết tôi đi, giết chết tôi nghĩa là giết chết một người mà đáng lẽ ra bọn rợ Scythes đã giết tranh mất của bà rồi nếu tôi có cái may gặp được những tay cũng nghiêm khắc độc địa như bà vậy.

HERMIONE

Tôi xin ngài, tôi van ngài hãy chớ dùng đến những câu đay nghiến có hại ấy. Cả xứ Hy Lạp nhà ta đang nhờ ngài làm những công việc cần kíp hơn thế nhiều. Sao mà ngài lại nói chuyện đến người rợ Scythes với những sự độc ác của tôi như thế? Ngài há chẳng nên nghĩ đến hết các vị Quốc vương mà ngài đến đây thay mặt? Mối thù của các vị Quốc vương kia cần phải trả, điều đó lẽ đâu còn phải để tùy theo một mối tình bông bột trong lòng ngài? Họ có đòi ai giết chết ngài là công tử Oreste đâu? Vậy tôi xin ngài hãy làm cho trọn cái phận sự mà các vị Quốc vương xứ ta đã ủy thác cho ngài đi đã.

ORESTE

Cái phận sự đó, tôi đã làm được trọn vẹn rồi, nhờ ở những lời từ chối quả quyết của Đại vương Pyrrhus. Thừa bà, Đại vương Pyrrhus đã không nghe lời yêu cầu của tôi; không hiểu có cái ma lực gì nó xui Đại vương cứ nhất định bênh vực cho đứa bé, con của tướng Hector.

HERMIONE

Con người phụ bạc!

ORESTE

Vì những lẽ ấy, tôi đã sẵn sàng sắp từ giã Đại vương Pyrrhus, nhưng trước khi trở về, tôi còn đến đây xin bà cho tôi biết rõ cái số phận của tôi đã. Ngay bây giờ đây, tôi thấy như đã được nghe rõ câu trả lời của bà rồi, vì tuy bà chưa nói gì, mà trong sự im lặng kia có chứa chất đầy những ý hắt hủi khinh ghét.

HERMIONE

Kìa lạ chưa! Thì ra bao giờ ngài cũng thốt ra những lời rầu rĩ, buộc cho tôi những điều không có; ngài cứ coi tôi như có điều hiềm khích gì với ngài mà ta thán mãi như thế sao? Ngài nhắc đi nhắc lại mãi về sự khắc nghiệt của tôi mà chẳng biết là sự khắc nghiệt gì vậy? Tôi sang ở xứ Épire này, chẳng qua là bị bắt buộc: thân phụ tôi truyền lệnh cho tôi như thế. Nhưng ai dám nói chắc rằng từ khi tôi

sang đến đây, đã không có phen tôi thăm chia trộm sẻ những nỗi buồn rầu của ngài? Vậy ra ngài tin rằng duy chỉ có một mình ngài là phải chịu những điều cay đắng? Ngài tin rằng xứ Épire này chưa bao giờ trông thấy tôi cũng phải rơi lụy? Sau nữa, ngài dựa vào đâu mà nói chắc được rằng không có lúc tôi đã quên cả bốn phận của tôi mà ao ước được giáp mặt ngài?

ORESTE

Bà ao ước được giáp mặt tôi! Trời đất ơi! Một vị Công chúa xinh đẹp như tiên giáng thế... Nhưng mà trước hết tôi hãy xin bà, tôi hãy xin bà làm ơn mà nhắc lại cho tôi rõ, những câu bà vừa nói đó có phải chính là bà định nói cho tôi nghe không? Tôi xin bà hãy nhìn cho kĩ và đừng quên rằng người đứng trước bà đây là Oreste, Oreste là người đã chịu sự ghét bỏ của cặp mắt bà đã từ bao nhiêu lâu nay.

HERMIONE

Vâng, chính là tôi định nói với ngài, vì ngài là người đầu tiên mà mối tình, cùng nảy nở ra một lúc với cái sắc đẹp của cặp mắt này, đã dạy cho nó hiểu ngay từ lúc thiếu thời cái sức cảm dỗ người của nó. Ngài là người đã làm cho tôi phải mến trọng bởi bao nhiêu nét hay đức tốt; ngài là người đã có lúc làm cho tôi phải xót xa ái ngại; sau nữa, ngài cũng là người mà tôi ước muốn có thể yêu quý được.

ORESTE

Những câu bà nói, tôi nghe đã rõ nghĩa lắm rồi. Cái số phận hẩm

hiu của tôi đành là phải như thế: bà đem hiến cho Đại vương Pyrrhus tấm lòng bà, bà tặng cho tôi toàn những lời ước muốn.

HERMIONE

Ôi thôi! Tôi xin ngài chớ có mong ước đứng vào địa vị của Đại vương Pyrrhus, vì tôi sẽ thù ghét ngài quá lắm.

ORESTE

Không phải đâu; bà sẽ yêu tôi nhiều lắm. Trời ơi! Tôi nghĩ đến con mắt bà nhìn tôi lúc ấy nó sẽ khác hẳn lúc này! Lúc này, bà muốn có thể yêu được tôi, mà tôi thì lại không thể làm cho bà xiêu lòng được. Nhưng khi tôi là Đại vương Pyrrhus thì khi bấy giờ bà chỉ còn tuân theo mệnh lệnh của ái tình, bà sẽ muốn ghét tôi mà bà vẫn yêu tôi. Trời đất ơi! Biết bao nhiêu nỗi kính mến, một mối tình bằng hữu êm ái trong sạch như thế này... Tôi còn có thể viện ra biết bao nhiêu điều, nếu bà có thể nghe tôi mà hiểu được cho tôi! Hiện bây giờ đây, duy có một mình bà là đang bận tâm săn sóc đến Đại vương Pyrrhus, điều này có lẽ là bà làm cưỡng lại lương tâm bà, nhưng quyết hẳn là điều trái với ý muốn của Đại vương. Vì một lẽ rất tầm thường là Đại vương Pyrrhus ghét bà; tâm hồn Đại vương để cả vào nơi khác; đối với bà, ngày nay, Đại vương chẳng còn...

HERMIONE

Thưa ngài, tôi muốn hỏi ngài xem ai là người đã nói với ngài rằng Đại vương Pyrrhus khinh bỉ tôi? Hay là con mắt của Đại vương nhìn,

những câu ăn nói của Đại vương đã mách cho ngài biết như vậy? Hay là ngài cũng xét thấy rằng cái dung nhan của tôi đây chỉ đủ gợi ra được toàn những sự khinh bỉ, nó chỉ khêu lên được trong lòng một người những mối tình ngăn ngại có như thế thôi? Biết đâu chẳng có những con mắt khác biết nhìn tôi một cách thân tình và xứng đáng hơn.

ORESTE

Tôi xin bà cứ nói nữa đi: bà mắng nhiếc tôi như thế là hay, là phải lắm. Làm sao mà bà độc ác thế? Vậy ra bây giờ bà cho là chính tôi khinh bỉ bà hay sao? Cặp mắt bà há còn đăm đo chưa đủ kĩ tẩm chung tình của tôi đó sao? Những hành vi cử chỉ của tôi há chỉ chứng tỏ ra cái bất tài bất lực của nó? Vậy ra tôi khinh bỉ nó? Nhưng thôi! Tôi chắc rằng cặp mắt bà sẽ sung sướng lắm, nếu nó được trông thấy người tình địch của tôi cũng khinh bỉ cái tài lực của nó cùng một cách như tôi khinh nó bây giờ vậy!

HERMIONE

Ngài tưởng thế, chứ dù Đại vương Pyrrhus có ghét tôi hay yêu tôi, đối với tôi, cũng vậy mà thôi. Đại vương Pyrrhus là một người phản nghịch, tôi xin ngài cứ đi cổ động cho hết các dân Hy Lạp kéo đại binh sang đây. Ngài khá mang lại cho hấn cái hình phạt đích đáng của sự phản bội. Các dân Hy Lạp nhà ta phải làm sao đối xứ Épire này thành ra một thành Ilion thứ hai. Đấy, tôi xin ngài cứ làm như thế đi. Tôi xin ngài làm như thế thì liệu ngài có còn nói rằng tôi yêu hấn được nữa không?

ORESTE

Thưa bà, tôi xin bà hãy sốt sắng hơn lên một chút nữa, và nên thân hành trở về nước. Có lẽ đâu bà lại ở đây để cho họ giữ bà làm của tin được? Xin bà hãy trở về nước, lấy con mắt bà mà khích thích mọi người. Chúng ta có mối thù chung thì phải cùng nhau hợp sức lại mà đánh đổ hắn đi.

HERMIONE

Nhưng mà, thưa ngài, thế nhỡ hắn cứ cưới nàng Andromaque thì sao?

ORESTE

Kìa! Bà hỏi lạ chưa!

HERMIONE

Ngài thử nghĩ xem: đó là một điều nhơ nhục cho hết cả chúng ta biết ngàn nào, nếu hắn lấy một người đàn bà xứ Phrygie làm vợ!

ORESTE

Bà nói như vậy mà cho là thù ghét hắn sao? Thôi, tôi xin bà cứ nhận đi thôi, xin bà cứ nhận rằng ái tình là một ngọn lửa không để cho người ta giấu kín ở trong lòng mãi được: khi một người đã yêu thì sự gì cũng làm lộ cái tình yêu ra ngay, dù là tiếng nói, dù là sự ngồi yên, dù là con mắt nhìn, mối tình kia không che đậy nổi chỉ càng

để lộ ra rõ ràng thêm.

HERMIONE

Thưa ngài, nghe những câu ngài nói đủ rõ ngài đã có ý nhất định vấy rắc lên trên những câu nói của tôi cái nọc độc nó làm cho ngài đau khổ như chết, ngài đã có ý nhất định bao giờ cũng hiểu những ý nghĩ của tôi một cách ngoắt ngoéo, vì lẽ ấy ngài mới tin rằng sự thù ghét trong lòng tôi chẳng qua chỉ là một biểu hiệu của ái tình. Vậy thì tôi phải giảng giải để ngài hiểu rõ, rồi sau sẽ để ngài tùy ý định liệu. Hẳn ngài cũng biết rằng sở dĩ tôi đến ở xứ này là vì bốn phận tôi phải đến. Bốn phận đó lại giữ tôi phải ở đây kì cho đến khi nào cha tôi hay là Pyrrhus có cho phép hay là bắt tôi phải đi, tôi mới đi được. Vậy tôi xin ngài cứ thay mặt cha tôi mà đến nói cho hẳn hiểu rằng một kẻ thù của các dân Hy Lạp thì không thể nào làm được rể của cha tôi. Xin ngài hãy làm sao cho hẳn phải quyết định một bề: hoặc là đi với kẻ thù chung của chúng ta là người thành Troie kia hoặc là đi với tôi. Trong hai người, hẳn phải nghĩ kĩ xem ai là người hẳn muốn trả lại, ai là người hẳn muốn giữ lấy. Nói vắn tắt lại, hẳn phải đuổi tôi đi, hay là hẳn phải giao đứa bé cho ngài. Thôi, tôi từ giã ngài. Nếu thật tình hẳn bằng lòng như thế, thì tôi xin sẵn sàng đi theo ngài ngay lập tức.

LỚP III

ORESTE, một mình

Nàng sẽ đi theo ta, nàng sẽ đi về với ta, điều này nàng chớ nghi ngờ gì nữa: ngay tự bây giờ, ta đã có thể cam đoan với nàng rằng hấn sẽ bằng lòng. Thật ra thì ta chẳng lo Pyrrhus lại giữ nàng lại làm gì: trước mắt hấn, hấn chỉ còn trông thấy có người đàn bà thành Troie yêu quý của hấn nữa thôi. Gái nào khác cũng chỉ làm phiền cho hấn; mà có lẽ ngay ngày hôm nay, hấn đang đợi có một dịp nào đấy được nàng đi cho khuất mắt. Vậy thì ta cứ nói ngay là công việc xong xuôi hết. Còn gì sợ hãi cho bằng cướp được của xứ Épire một cái mồi ngon như thế! Thôi, Épire hỡi, ta mặc cho người có cứu được gì còn lại của thành Troie, của Hector thì người cứ cứu đi, người cứ cố mà giữ lấy đứa con của Hector, người vợ góa của hấn và trăm ngàn những gì gì nữa; miễn là người trả cho ta nàng Hermione để ta mang nàng đi xa hấn chốn này, cho nàng không còn trông thấy bóng vị Đại vương của người nữa là được rồi. Nhưng kìa, sự may mắn đâu đã dắt hấn đến đây cho ta rồi kia. Ta phải nói. Xin Ái tình thần hãy bịt mắt hấn lại, đừng cho hấn trông thấy mà để ý đến cái nhan sắc tuyệt vời của người ta yêu.

LỚP IV

PYRRHUS, ORESTE, PHŒNIX

PYRRHUS

Kìa Tướng quân, tôi đang đi tìm ngài. Tôi xin thú nhận rằng vì tôi quá nóng nảy một chút nên mới công kích lấy được những lý lẽ cứng cáp của ngài đã giải bày cho tôi nghe. Nhưng từ lúc chia tay ngài đến nay, tôi mới cảm thấy cái mãnh lực và sự công bình của những lý lẽ ấy. Dần dần tôi cũng nghĩ như ngài rằng đối với xứ Hy Lạp, đối với cha tôi, sau nữa cũng là đối cả với tôi, tôi đã thành ra một người mâu thuẫn, phản bội; tôi tự xét thấy rằng tôi đã nâng nhắc thành Troie lên mà làm giảm mất cái vẻ đẹp hoàn toàn của các công trạng của cha tôi là Đại tướng Achille cùng các công trạng của chính tôi đây nữa. Bây giờ đây, tôi không còn phản đối lại một cơn thịnh nộ đích đáng như thế. Những người thuộc quyền tôi sẽ sắp đem trao trả ngài đứa bé mà ngài đến tìm.

ORESTE

Tâu Đại vương, Đại vương đã vui lòng làm một việc, tỏ ra Đại vương là ông vua minh mẫn và cương quyết, nhưng thật như thế là Đại vương đành hi sinh tính mệnh một kẻ cùng khổ để mà mua chuộc lấy hòa bình vậy.

PYRRHUS

Vâng, chính như thế. Nhưng mà, Tướng quân ơi, tôi còn muốn làm cho các dân Hy Lạp nhà ta được yên lòng hơn thế nữa. Nàng Hermione chính là người đảm bảo cho một cuộc hòa bình vĩnh viễn, vậy tôi cưới nàng. Hình như một việc vui mừng như thế này chỉ còn đợi có một người cao quý như ngài đến đây chứng kiến cho nữa là xong thôi. Ngài đứng thay mặt cho hết mọi người Hy Lạp và cho cha nàng. Sau nữa, đối với Đại vương Ménélas bây giờ, ngài vốn là cái di ảnh của em Đại vương, thì tôi xin ngài lại thăm nàng đi. Xin ngài đi ngay đi cho. Và nói lại với nàng cho tôi rằng, ngày mai, tôi sẽ nhờ tay ngài mang lại cho tôi sự hòa bình cùng với tấm lòng yêu của nàng đó.

ORESTE

Trời đất ơi!

LỚP V

PYRRHUS, PHOENIX

PYRRHUS

Thế nào, Phoenix kia, người có còn bảo rằng ái tình là chúa nữa không? Hai mắt người có vẫn còn nhất định không chịu nhận ra ta là người thế nào không?

PHOENIX

Tâu Đại vương, tôi đã nhận ra Đại vương là người thế nào rồi. Con thịnh nộ rất đích đáng này đã đem trả Đại vương lại cho chính mình Đại vương nữa. Đại vương không còn là một đồ vật cho ngọn lửa tình tùy ý sai khiến nữa, Đại vương là Đại vương Pyrrhus, là con và là một nhà tướng đứng sánh vai với Đại tướng Achilles. Sự vẻ vang danh giá đã dắt được Đại vương vào trong cái quy củ tốt đẹp của nó; tức cũng như là Đại vương đã thắng được thành Troie một lần thứ hai nữa vậy.

PYRRHUS

Người nên nói rằng cuộc toàn thắng của ta mới bắt đầu từ hôm nay mới là phải. Vì mới có tự ngày hôm nay, ta mới được vui hưởng sự hiển vinh danh giá. Tấm lòng ta xưa kia chịu khuất phục bao nhiêu thì ngày nay nó kiêu ngạo hiển hách bấy nhiêu, nó tin là trong sự thắng được ái tình nó đã thắng được hàng ngàn kẻ thù địch vậy.

Phoenix ơi, người thử ngẫm xem ta đã tránh khỏi được bao nhiêu điều tức bực lo lắng; ái tình bao giờ cũng mang theo trăm nghìn nỗi cay đắng buồn rầu, mà ta đã sắp phải hi sinh mất bao nhiêu bạn hữu, phải bỏ liều mất bao nhiêu bốn phận, ta đã sắp bước vào một con đường nguy hiểm... Một cái nhìn của cặp mắt nàng suýt nữa đã làm ta quên hết mọi sự. Suýt nữa thì tất cả dân chúng Hy Lạp đã họp sức nhau lại mà sang đánh ta về cái tội phản nghịch, mà khi ấy ta lại lấy làm sung sướng mà hi sinh tính mệnh danh giá cho nàng như thế.

PHOENIX

Tâu Đại vương, chính như thế, tôi xin cảm tạ trời đã cho Đại vương có cái tàn nhẫn rất hợp thời, khiến Đại vương...

PYRRHUS

Nàng xử với ta như thế nào, người cũng trông thấy cả. Khi ta thấy nàng vì lòng thương con mà lo lắng đau khổ, thì ta đã ngỡ rằng nàng cũng sẽ vì con mà xử với ta một cách dễ dàng, không khắc nghiệt như trước nữa. Ta đã tìm đến xem cái kết quả của những lúc hai mẹ con âu yếm nhau, hôn hít nhau: ta chỉ trông thấy những giọt nước mắt giàn giụa với những dáng điệu tức bực giận dữ; cái tình cảnh khổ cực của nàng đã làm cho nàng hóa ra người khó tính, cau có; nàng chỉ càng dữ tính hơn lên, và có đến trăm lần, miệng nàng thốt ra cái tên của Đại tướng Hector. Ta hứa với nàng rằng sẽ cứu giúp con nàng, nhưng nói làm sao cũng không chuyển được lòng nàng. Nàng cứ ôm lấy con vừa hôn hít vừa nói: “Đây chính là Hector đây,

chính là hai con mắt, cái miệng của Hector, lại cả cái can đảm của Hector nữa. Chính là tướng Hector đây, chính là mình, là chồng tôi, mà tôi hôn đây.” Nàng nghĩ thế nào mà nói như vậy? Trong lúc này, lẽ nào nàng lại mong rằng ta tha chết cho con nàng để nuôi tấm chung tình của nàng đối với chồng nàng được?

PHŒNIX

Hắn là nàng mong như thế. Đó là cái cách đền ơn Đại vương của con người bội bạc ấy. Nhưng xin Đại vương cứ bỏ dứt nàng đi là hơn cả.

PYRRHUS

Nàng hi vọng vào những điều gì, ta biết rõ lắm. Nàng tin ở cái nhan sắc của nàng; vì lẽ ấy, nên tuy rằng thấy ta giận dữ, mà nàng vẫn kiêu ngạo mong còn có lúc được trông thấy ta phải đến quỳ gối ở trước mặt nàng. Nhưng mà, Phoenix ơi, rồi đây nàng sẽ đến quỳ gối ở trước mặt ta mà ta sẽ chỉ nhìn nàng một cách điềm nhiên lãnh đạm, vì nàng là vợ góa của Hector, mà ta đây là con trai của Achilles. Một mối thù ghê gớm đã ngăn đôi Andromaque với Pyrrhus.

PHŒNIX

Tâu Đại vương, tôi xin Đại vương hãy bắt đầu bằng sự đừng nói chuyện nàng với tôi đi đã. Đại vương hãy lại thăm nàng Hermione đi. Rồi cứ an phận trong sự chiều chuộng nàng, Đại vương hãy cố quên ở dưới chân nàng đến cả nổi tức giận của Đại vương đi. Đại vương

nên thân hành lại nói cho nàng vui về ước muốn cuộc hôn nhân sau này. Chứ có lẽ đâu Đại vương lại quá tin đi giao phó hết mọi sự cho một người tình địch của mình như thế? Oreste Tướng quân yêu nàng lắm.

PYRRHUS

Ta muốn hỏi người câu này: ví nếu ta cưới nàng Hermione thật, thì đối với người, liệu nàng Andromaque có mối ghen tị gì trong lòng không?

PHOENIX

Kìa, lạ chưa?! Vậy ra bao giờ Đại vương cũng vẫn nghĩ đến nàng Andromaque sao? Trời cao đất dày ời! Nàng vui vẻ hay là đau đớn về sự ấy thì có hề gì mà Đại vương phải nghĩ đến? Tôi không biết có cái ma lực gì nó cứ lôi kéo Đại vương về với nàng, mặc dầu Đại vương đã nhất quyết cưỡng lại.

PYRRHUS

Không, ta còn chưa nói được cho nàng nghe rành rọt những điều cần phải nói. Cơn giận của ta chỉ mới để lộ ra được có một nửa ở trước mắt nàng. Ta cảm tức, ta thù oán nàng đến bực nào, nàng hãy còn chưa biết rõ. Chúng ta cần phải gặp nàng lần nữa. Ta muốn đứng đối diện với nàng mà nói cho nàng biết tay, nói cho thỏa cái nỗi căm hờn ở trong lòng ta lúc này. Phoenix ời, người khá đi lại với ta mà trông ta làm nhục cái nhan sắc nàng. Đi, ta đi ngay.

PHOENIX

Thôi thế này thì Đại vương cứ việc đến quỳ ở dưới chân nàng, mà thề với nàng rằng Đại vương vẫn tôn thờ nàng tự trong thâm tâm, rồi cứ nói thêm mãi vào cho nàng càng được thể khinh rẻ Đại vương nhiều nữa!

PYRRHUS

Người nói vậy thì ta đủ rõ: người còn tin rằng ta vẫn vui lòng tìm có gỡ lỗi cho nàng để mà theo đuổi nàng, để mà tìm cách tự khuây khỏa mình như vậy

PHOENIX

Đại vương yêu nàng: tôi nói một câu ấy thôi là đủ.

PYRRHUS

Ta mà yêu nàng? Ta mà còn đi yêu một đứa bội bạc nó càng được ta tỏ tình quý mến nó bao nhiêu, lại càng ghét ta bấy nhiêu? Cha mẹ, họ hàng, bằng hữu, nó chẳng còn ai nữa, chỉ còn hi vọng vào có một mình ta; ta có thể giết chết đứa con nó, mà có lẽ bốn phận ta là phải giết. Nó chỉ là một con đàn bà ngoại chủng... ta nói sao? Một tên nô tì ở trong xứ Épire, vậy mà ta đã hiến cho nó đứa con của nó, với tấm lòng ta, với tất cả bờ cõi cái nước của ta cai trị này; vậy mà trong lòng đứa bội bạc kia, ta không được lấy cái địa vị nào khác cái địa vị một người làm tội tình nó, làm đau khổ nó! Thôi đi, ta đã thề rồi, ta đã

thề là thể nào ta cũng sẽ xử rất tàn nhẫn, thể nào cũng phải có một lần ta làm cho bố sự căm tức; ta quyết để mặc cho đứa con nó chết. Nàng sẽ khóc mất bao nhiêu nước mắt! Trong cơn đau đớn, nàng sẽ rửa ta bằng những tiếng độc địa đến ngàn nào! Trong cái ngày hôm nay, một tấn kịch ghê gớm biết mấy, đang sửa soạn để diễn ra trước mắt nàng. Phoenix ơi, nàng sẽ không sao sống được nữa đâu, mà cái người bắt nàng phải chết như thế, chính là ta đây. Vì như thế thì có khác gì tự tay ta cầm một con dao nhọn mà đâm vào ngực nàng không?

PHOENIX

Thì làm sao mà Đại vương quyết định một điều lại cứ nói to lên như thế? Thì Đại vương cư xử một cách nhu nhược có phải lại là hợp với lòng hơn không?

PYRRHUS

Ta hiểu ngươi muốn nói sao rồi. Nhưng ngươi nên tha thứ cho một chút ái ân còn sót lại. Hay là ngươi sợ rằng cơn tức giận của ta chỉ giữ vững được trong chốc lát? Ngươi nên tin rằng đó chẳng qua là cái tia sáng cuối cùng của ngọn lửa tình đang tắt. Thôi, ta đi. Phoenix ơi, ngươi có điều gì khuyên ta, thì ta xin nghe theo. Ta có nên đem trao trả cho dân Hy Lạp đứa con của nàng không? Ta có nên gặp mặt nàng Hermione không?

PHOENIX

Xin Đại vương gặp mặt nàng Hermione ngay đi, rồi dùng những lời lẽ ngoan ngoãn quy lụy mà hứa hẹn với nàng...

PYRRHUS

Chúng ta phải thực hành hết những điều ta đã hứa.

HỒI THỨ III

LỚP I

ORESTE, PYLADE

PYLADE

Công tử ơi, tôi xin công tử hãy nguôi nguôi một chút cơn nộ khí của công tử. Thật là tôi không nhận được ra công tử nữa, công tử đã đổi ra một người khác hẳn. Vậy xin phép công tử để cho tôi...

ORESTE

Không, Pylade ơi, những lời người khuyên ta không còn được việc gì nữa rồi, vì ta đã chán nghe lẽ phải mất rồi. Ta đã kéo dài cuộc đời với nỗi đau khổ của ta ra nhiều quá rồi: giờ thì chỉ có hai đặng, một là ta lén phỗng lấy nàng, hai nữa là ta phải chết. Ta đã quyết định như vậy thì ta sẽ làm như vậy.

PYLADE

Thôi, đã như thế, thì công tử cứ phỗng cướp lấy nàng đi vậy: tôi xin đồng ý với công tử về điều này. Tuy nhiên, công tử cũng nên nhớ mình đang ở chỗ nào bây giờ. Nếu công tử cứ làm rầm rĩ lên như thế này thì sao khỏi cho người ta nghi ngờ được? Xin công tử hãy khéo giả cách, công tử phải cố nén mối tình nó đang làm cho công tử đứng ngồi không yên kia, công tử phải tập cho hai con mắt công tử biết giữ kín chuyện riêng. Những lính canh ở đây, cái triều đình này, cái không khí nó bao bọc xung quanh mình công tử đây, thầy

thầy đều ở dưới quyền Pyrrhus, mà nhất là nàng Hermione thì lại càng ở dưới cái quyền đó lắm. Vậy thì trước mặt Pyrrhus, công tử phải giấu kín cơn tức giận. Trời đất ơi! công tử hãy còn yêu nàng đến như thế, thì sao lại đi tìm nàng để cho ra nông nổi này, có khổ hay không?!

ORESTE

Tại sao? Nào ta biết được! Khi bấy giờ, ta có làm chủ những hành vi cử chỉ của ta nữa đâu. Ta điên cuồng rồi dại lên, rồi ta đến đây chủ ý có lẽ là để dọa nạt con người ác nghiệt kia, và dọa nạt cả người tình nhân của nó nữa.

PYLADE

Vậy thì sự tức giận của công tử đã có kết quả ra làm sao?

ORESTE

Thì người hãy nói ta nghe, ai là người không bị rối loạn tâm thần bởi cái tin sét đánh nó vừa đến lay chuyển trí não ta như thế? Hẳn đã nói với ta rằng ngày mai thì hẳn cưới nàng Hermione. Hẳn còn muốn làm danh giá cho ta, mà nhờ tay ta dắt nàng đến cho hẳn. Chao ôi! Cái bàn tay ta đây, thà rằng ta đem dúng nó vào máu thẳng vũ phu độc địa...

PYLADE

Công tử ơi, công tử kết tội Đại vương Pyrrhus là một người độc

địa kì khôi như thế, nhưng thật ra, thì Đại vương Pyrrhus cũng đang khổ sở trong những điều dự định của Đại vương, mà có lẽ cũng đáng cho người ta phải thương xót, như tôi thương xót cái tình cảnh của công tử bây giờ vậy.

ORESTE

Không phải đâu, không phải đâu; ta biết nó lắm, nó trông thấy ta chán ngán thì lấy làm sung sướng, đắc chí lắm. Nếu không có ta, nếu ta lại không yêu nàng, thì nó đã chẳng thèm để ý đến con người tệ nghiệt kia chút nào; trước kia nó có thèm nhìn gì đến cái nhan sắc của nàng đâu. Thằng độc ác nó có lấy nàng, chỉ là để cướp không cho ta được gì cả. Trời cao đất dày ơi! Công việc đã xong xuôi cả rồi: nàng Hermione đã xiêu lòng rồi, ta đã tưởng sắp mang được nàng đi xa hẳn tầm mắt nó. Tấm lòng nàng khi ấy, phân vân ở giữa một bên là tình yêu, một bên là sự phẫn uất, chỉ còn đợi một câu từ chối nữa là đã sẵn sàng tự hiến ngay cho ta; hai mắt nàng, Pylade ơi, đã bắt đầu nhìn rõ; nàng đã để tai nghe Oreste ta đây, đã nói chuyện với ta, đã có những lời thương ta, an ủi ta. Chỉ một câu nói nữa thôi là xong xuôi hết.

PYLADE

Công tử tưởng như vậy.

ORESTE

Hẳn chứ. Chứ có lẽ đâu một cơn giận dữ ghê gớm như thế đối

với một thẳng bội bạc...

PYLADE

Chẳng bao giờ hắn có được nàng yêu bằng lúc đó. Vậy ra công tử tin rằng, một khi mà Pyrrhus đã bằng lòng nhường nàng lại cho công tử, thì nàng không sẵn có một câu thoái thác gì để làm trái lại ý công tử nữa sao? Tôi không biết rằng những câu tôi nói có được công tử tin nghe cho không? Công tử đã bị lừa dối nhiều bởi cái nhan sắc của nàng như thế, thì thiết tưởng đừng nên phỗng cướp nàng làm gì nữa, chỉ nên tránh xa hắn nàng đi là khôn ngoan nhất. Chứ có lẽ đâu? Có lẽ đâu công tử lại cam tâm đi đeo vào mình một người ác phụ họ sẽ ghét công tử, rồi suốt đời họ cứ tiếc rẻ mãi một cuộc hôn nhân sắp thành, mà làm...

ORESTE

Ấy chính vì lẽ ấy mà ta muốn phỗng cướp nàng đi. Pylade ơi, đối với nàng mọi sự đều tốt đẹp cả, lẽ đâu về phần ta, ta lại đành lòng chỉ mang về được một mối cảm hờn vô ích? Ta lại phải lánh xa nàng để mà cố quên nàng một lần nữa hay sao? Không, không, ta khổ cực thì ngày nay ta muốn cho nàng phải cùng khổ cực với ta. Ta đã đau đớn một mình nhiều lắm rồi. Ta không còn thiết nghe những lời thương xót của một ai nữa: ta muốn rằng phen này là đến lượt con người ác nghiệt nhẫn tâm kia phải sợ lại ta, ta muốn rằng cặp mắt độc địa của nàng, từ nay trở đi chỉ khóc lút mướt mà trả lại ta hết những tên gọi xấu xa của ta tặng nó từ trước.

PYLADE

Vậy ra đây là cái mục đích, cái kết quả tốt đẹp của cuộc đi sứ của công tử: công tử Oreste là một người đi phổng cuớp gái đẹp!

ORESTE

Thì đã làm sao chưa, Pylade? Khi mà các dân Hy Lạp đã trả xong được mối hờn, đã được thỏa lòng vì những công trình của ta rồi, thì khi bấy giờ đứa ác nghiệt kia trông thấy ta khóc, liệu nó có sung sướng kém gì mọi người khác không? Và lại tất cả các dân Hy Lạp có khen ngợi ta, điều đó cũng chẳng ích lợi gì cho ta, trong khi ta thành ra cái bia cho đám dân xứ Épire này chế nhạo. Người muốn sao? Nhưng thôi, ta chẳng muốn giấu giếm người điều gì: sự thực là ta đã bắt đầu chán cái cuộc đời thăng trầm của ta từ trước đến nay. Ta không biết rằng có cái năng lực bất công gì ở trong đời nó cứ để mặc cho kẻ ác thì luôn luôn được yên ổn sung sướng mà người hiền lành thì nó lại làm cho điều đứng khổ sở. Ta ngoái nhìn lại hồi nào trong đời ta cũng chỉ thấy toàn những sự tức bực nó xui ta không còn tin vào cái trí công minh của thần thánh nào nữa. Thôi thì ta cũng chỉ ăn ở làm sao cho nó xứng với cơn thịnh nộ của Thần minh, cho nó bỏ sự căm hờn của các Ngài, như vậy thì ít ra ta cũng được hưởng chút kết quả gì của tội ác, trước khi phải cúi đầu cam chịu hình phạt. Nhưng còn người, ta không biết người suy nghĩ nhằm lẫn cách thế nào mà cứ muốn vợ lấy cho người một cơn thịnh nộ của Thần minh nó chỉ theo đuổi có một mình ta như thế? Cái tình bằng hữu của người đối với ta nó đã đủ nặng nề cho người lắm rồi: vậy thì người nên lánh xa một kẻ khổ sở ra, người nên dứt tình từ bỏ

một người đã phạm tội ác đi. Pylade yêu quý của ta ơ, người hãy nghe ta, chẳng qua là cái lòng cả thương người của người nó đã dắt người đi vào con đường lầm lẫn. Người hãy để mặc ta với những sự khó khăn nguy hiểm mà ta mong nó sẽ cho ta được chút kết quả. Người hãy mang về cho dân chúng Hy Lạp đứa bé mà Pyrrhus đã giao trả cho ta này. Người đi đi.

PYLADE

Thôi được, tôi xin cùng với công tử cố mà phổng cướp lấy nàng Hermione. Có trải qua những bước hiểm nghèo mới biết rõ bụng dạ một người tốt xấu. Một mối tình bằng hữu mà lại có ái tình dẫu dắt thì còn điều gì mà không làm nổi nữa? Thôi, chúng ta nên đi khích thích ngay các người Hy Lạp đã sang đây cùng với công tử. Thuyền bè của chúng ta đã sửa soạn sẵn sàng cả rồi, mà chiều gió lại đang mời chúng ta đi ngay. Trong cái lâu đài này, tôi đã thông thuộc hết các đường lối bí mật. Công tử cũng thấy rằng sóng biển đánh vào đến tận chân tường; vậy đến đêm hôm nay tôi đã biết một lối đi rất kín đáo, chúng ta có thể đưa nàng Hermione qua lối đó mà ra đến thuyền công tử một cách rất dễ dàng.

ORESTE

Bạn quý của ta ơ, thật là ta quá lạm dụng cái tình bằng hữu vô giới hạn của người đối với ta. Nhưng ta cũng xin người tha thứ cho những nỗi đau lòng của ta mà riêng chỉ có người lấy làm thương xót ái ngại. Người đừng nên giận một người khổ cực cứ hồ yêu cái gì là mất cái đó, đã bị mọi người ghét bỏ mà tự mình cũng ghét mình nốt.

Tiếc rằng ta không được hưởng một số phận may mắn hơn để mà đến lượt ta, lại...

PYLADE

Tôi xin công tử chớ có để lộ tình ý ra ngoài: đó là điều ước muốn độc nhất của tôi. Công tử phải cẩn thận đừng để vỡ lở điều công tử dự định ngay từ trước khi thi hành. Từ nay cho đến lúc đó, công tử phải cố quên rằng nàng Hermione là một người ác nghiệt, công tử phải cố quên cái tình của công tử đi. Kìa, tôi đã trông thấy nàng đến kia.

ORESTE

Thôi, người đi đi. Người cứ hẹn chắc là sẽ mang được nàng đi, thì ta cũng hẹn chắc được với người là sẽ không thay đổi ý kiến.

LỚP II

HERMIONE, ORESTE, CLÉONE

ORESTE

Thôi thế là xong! Cái công tôi đi thương thuyết đã trả lại được cho bà một người tôi tớ cũ của cái nhan sắc bà. Thưa bà, tôi đã được tiếp chuyện Đại vương Pyrrhus và cuộc hôn thú của bà cùng Đại vương đã sắp thành rồi vậy.

HERMIONE

Vâng, tôi có nghe thấy người ta nói như vậy. Người ta lại còn vừa cam đoan với tôi rằng sở dĩ ngài đến đây tìm tôi chỉ là để giục tôi sửa soạn.

ORESTE

Vậy mà đối với cái tình của Đại vương, tấm lòng bà không thấy có điều gì bất mãn?

HERMIONE

Trước kia, ai mà không nghĩ rằng Đại vương Pyrrhus chỉ là một người bạc tình? Ai có ngờ đâu ngọn lửa tình lại phải chờ đợi lâu như thế mới nổi lên được ở trong lòng Đại vương? Ai mà đoán trước được rằng Đại vương lại sẽ quay về với tôi đúng vào lúc tôi sắp dứt

tình từ biệt Đại vương như thế này? Cũng như Tướng quân, tôi muốn tin rằng chẳng qua là Đại vương sợ dân chúng Hy Lạp, chứ Đại vương có quay về với tôi chỉ là vì tư lợi chứ đâu phải vì tình nghĩa gì, mà cặp mắt của tôi thật ra chỉ có ảnh hưởng thâm trầm vào trong tâm trí của Tướng quân đây mà thôi.

ORESTE

Thưa bà, không phải thế đâu: chính là Đại vương có tình với bà đấy, điều này tôi không còn nghi ngờ gì nữa. Cặp mắt bà, há chẳng phải là nó có thể làm được hết những điều nó muốn làm? Mà chắc hẳn là bà không có ý muốn làm mất lòng Đại vương?

HERMIONE

Thì Tướng quân thử nghĩ xem tôi còn biết làm thế nào được nữa? Cha tôi đã hứa gả tôi cho Đại vương. Có phải là tôi tự ý đem hiến tấm lòng tôi cho Đại vương đâu mà mong đòi lại được? Tướng quân ơi, số phận một vị Công chúa như tôi, không vì ái tình mà thay đổi được chút gì: người đời chỉ còn để cho tôi có được cái quyền tuân lệnh người trên nữa là hết. Nhưng, ngài xem đấy: tôi đã sửa soạn đi khỏi xứ này; ngài xem đấy thì đủ rõ là, vì ngài, tôi đã rời xa bốn phận tôi nhiều lắm.

ORESTE

Ôi! Bà đã thừa biết, bà mới độc địa... Nhưng thôi, thưa bà, mỗi người chúng ta đều có quyền tùy ý ủy thác tấm lòng mình vào nơi sở

thích. Tấm lòng bà là của bà. Tôi cũng có hi vọng vào đó thật, nhưng thôi, bà có đem tấm lòng kia giao phó cho người khác cũng không phải là bà làm một sự cướp lặt đáng chê gì đối với tôi. Và lại, tôi có lạm quyền quy lỗi cho bà đi nữa, tôi cũng không quy lỗi cho bà nặng bằng tôi quy lỗi cho cái số phận tôi. Sau nữa, hà tất tôi còn phải ta thán dài lời cho rờm tai bà thêm nữa? Bà ăn ở đúng theo bốn phận của bà, tôi xin nhận là có như thế thật; vậy bốn phận của tôi cũng là phải trước cho bà một câu chuyện đắng dai buồn tẻ.

LỚP III

HERMIONE, CLÉONE

HERMIONE

Cléone ơi, người có ngờ đâu rằng cơn phẫn uất của hấn chỉ tầm thường có như thế thôi?

CLÉONE

Thưa bà, cái đau đớn của con người ta nó càng im hơi kín tiếng bao nhiêu lại càng nguy hiểm đáng sợ bấy nhiêu. Tôi cũng ái ngại cho ông Oreste lắm, nhất là lại chính ông đã gây ra cho ông nỗi đau khổ, câu chuyện cuối cùng này nó làm cho ông mất hết hi vọng cũng là tự ông khơi ra. Tôi xin bà cứ thử tính lại xem việc hôn thú của bà kết thành từ lúc nào; có phải chính là Oreste Tướng quân đã đến thương thuyết với Đại vương Pyrrhus, rồi sau đó Đại vương mới ngỏ ý muốn cử hành hôn lễ.

HERMIONE

Có lẽ người tin rằng Đại vương Pyrrhus đã quyết định là vì sợ hãi chăng? Nhưng chẳng hay đối với Đại vương thì còn có gì là đáng sợ hãi nữa? Đại vương Pyrrhus mà phải sợ đám dân kia hay sao, đám dân nó đã chạy trốn trước mặt tướng Hector trong mười năm trời, nó đã bị hoảng hốt đến trăm lần chỉ vì vắng mặt Đại tướng Achille, phải lùi về ẩn núp trong các chiến thuyền bị đốt cháy bởi tay quân

địch, đám dân, mà nếu không có vị con của Đại tướng, thì đến ngày nay chắc còn lại nhai đến đòi mãi bọn dân thành Troie phải trả lại nàng Hélène mà vẫn chẳng làm gì được họ? Không phải đâu, Cléone ạ, Đại vương Pyrrhus không phải là người làm điều trái ngược với ý muốn của mình; ngài đã làm sự gì là ngài có muốn thật; mà nếu ngài xin cưới ta, ấy chính là ngài yêu quý ta. Còn như Oreste kia, hẳn ta cứ tự ý đổ lỗi cho ta là làm khổ hẳn, thì có lẽ đâu chúng ta cứ phải nói chuyện về những sự đau khổ, những nước mắt của hẳn như thế mãi? Đại vương Pyrrhus đã trở lại với chúng ta. Như thế thì, Cléone yêu quý của ta ơi, người có hiểu hết được những nỗi vui vẻ sung sướng ở trong lòng Hermione ta bây giờ không? Người có biết Đại vương Pyrrhus là một người vào hạng thế nào không? Người đã bảo ai kể cho người nghe hết những chiến công oanh liệt của Đại vương chưa... Nhưng ai là người đếm được hết những công trạng ấy? Đại vương là người cương dũng, đánh đâu thắng đấy, là người lịch thiệp dễ yêu, lại là người có thủy có chung, thật không còn thiếu một đức tính gì cho người đời thờ phục. Người hãy nghĩ xem...

CLÉONE

Xin bà hãy làm mặt diễm nhiên như không có sự gì cả. Người tình địch của bà đang khóc lút mướt lại đây kia, chắc là đến phục dưới chân bà để mà kể lể sự tình đau khổ của nàng.

HERMIONE

Trời đất ơi! Vậy ra đến bây giờ mà ta vẫn chưa được tự do sung sướng hay sao? Chúng ta hãy ra cả: ta biết nói gì với nàng được?

LỚP IV

ANDROMAQUE, HERMIONE, CLÉONE, CÉPHISE

ANDROMAQUE

Kìa, thưa bà, bà định tránh tôi đi đâu đó? Đối với cặp mắt bà, há không phải là một quang cảnh khá êm ái sự người vợ góa của tướng Hector phải khóc lóc mà đến ngồi sụp dưới chân bà như thế này hay sao? Tôi đến đây tìm bà, không phải là để lấy những giọt nước mắt ghen tuông tức tối ra, mà xin lại bà một tấm lòng nó đã quay về thờ phục cái nhan sắc quý báu của bà đâu. Bởi một bàn tay phủ phàng độc địa, trời đất ơi! Tôi đã trông thấy chồng tôi bị đâm chết, mà chồng tôi là người độc nhất trong đời để cho cặp mắt tôi khi xưa muốn ngược nhìn mà tỏ tình gắn bó. Ngọn lửa tình trong lòng tôi khi xưa, chính là Hector đã khêu gợi lên; từ khi chàng xuống nằm yên dưới mộ, thì nó cũng theo chàng xuống đó. Nhưng mà chàng còn để lại cho tôi được một mụn con. Rồi một ngày kia, thưa bà, bà cũng sẽ biết mối tình của một người mẹ đối với con nó nặng đến bậc nào; nhưng có một điều tôi chắc được, mà tôi cũng mong như thế, là bà sẽ không phải biết đến những nỗi lo lắng như chết gây ra cho chúng tôi bởi đứa con của chúng tôi, khi trong trăm ngàn thứ đồ vật có thể làm vui lòng cho chúng tôi khi xưa, duy có nó là chúng tôi còn giữ được, mà ngày nay, người ta lại còn muốn chiếm đoạt nốt nữa. Chao ôi! Sau mười năm chiến tranh tàn khốc, khi mọi người đã chán nản rồi, dân thành Troie tức giận đã có phen đe dọa đứng thân mẫu của bà, thì khi bấy giờ tôi đã nói được với Hector chồng tôi

bệnh vực che chở cho ngài. Khi xưa tôi nói được với Hector chồng tôi thế nào, thì ngày nay bà cũng nói được với Đại vương Pyrrhus như vậy. Cha nó chết đi để lại sống sót được có một mình nó, thì có gì mà người ta phải lo sợ? Tôi xin bà nói hộ làm sao cho tôi có thể mang nó đi ở dấm dúi vào một nơi cù lao vắng vẻ nào đó. Người ta có thể tin được rằng mẹ nó sẽ biết dạy dỗ nó và tôi chỉ dạy cho con tôi biết đau khổ thì khóc lóc mà thôi.

HERMIONE

Thưa bà, tôi hiểu nỗi đau lòng của bà lắm. Nhưng mà cha tôi đã truyền lệnh cho tôi, tôi có bốn phận tối trọng không được nói gì về chuyện này. Chính là cha tôi đã khêu cho Đại vương Pyrrhus nổi cơn thịnh nộ. Nói được cho Đại vương xiêu lòng nguôi giận bây giờ, thì thiết tưởng còn có ai hơn được bà nữa? Đã từ bao nhiêu lâu nay, cặp mắt bà sai khiến được tâm trí Đại vương. Vậy thì bà cứ xin Đại vương định liệu đi; Đại vương định liệu ra làm sao thì tôi sẽ ưng làm vậy, tôi chỉ nói được với bà có thế thôi.

LỚP V

ANDROMAQUE, CÉPHISE

ANDROMAQUE

Gớm chưa! Đứa ác nghiệt độc địa nó đã từ chối ta một cách nhạt nhẽo phũ phàng như thế!

CÉPHISE

Vào địa vị tôi thì tôi nghe theo lời mách bảo của nàng mà đến thăm Đại vương Pyrrhus. Một cái nhìn có thể làm tan được hi vọng của nàng Hermione với điều ước muốn của dân Hy Lạp... Nhưng kìa, chính Đại vương đã lại tìm bà đây kia.

LỚP VI

PYRRHUS, ANDROMAQUE, PHŒNIX, CÉPHISE

PYRRHUS, nói với Phœnix

Nào Công chúa đâu? Người bảo ta rằng Công chúa ở đây, không phải như thế sao?

PHŒNIX

Tâu Đại vương, tôi tưởng thế.

ANDROMAQUE, nói với Céphise

Người còn tin là cặp mắt ta sai khiến được gì nữa thôi?

PYRRHUS

Nàng nói gì vậy, Phœnix?

ANDROMAQUE

Trời ơi! Ngày nay thật là không còn ai thương đến tôi nữa!

PHŒNIX

Thôi, tôi xin Đại vương, chúng ta cứ đi tìm Công chúa Hermione đi.

CÉPHISE

Bà còn đợi gì mà chưa nói? Bà phải nói đi thôi, đừng lặng yên mãi như thế.

ANDROMAQUE

Hắn đã hẹn đem giao trả con ta cho dân Hy Lạp.

CÉPHISE

Nhưng Đại vương đã giao đâu.

ANDROMAQUE

Không, không, ta khóc bao nhiêu nước mắt cũng là uống hết, chẳng nào rồi người ta cũng giết chết nó.

PYRRHUS

Nàng không thềm đến cả quay mắt nhìn ta nữa; cái kiêu ngạo đến bực này là hết!

ANDROMAQUE

Ta chỉ làm cho Đại vương càng tức giận thêm. Chúng ta đi ra ngay là hơn.

PYRRHUS

Thôi, chúng ta cứ mang ngay đưa con Hector mà giao trả quách

cho dân Hy Lạp!

ANDROMAQUE

Trời đất ơi! Đại vương ơi, tôi cúi xin Đại vương hãy ngừng tay lại đã! Đại vương định làm gì vậy? Nếu Đại vương quyết đem giao trả đứa con, thì xin Đại vương cứ đem giao trả cả mẹ nó đây nữa. Cách đây chưa được bao lâu, Đại vương còn ước hẹn với tôi biết bao nhiêu điều ân ái! Trời ơi! Tôi không còn làm động được đến cả mối thương tâm của Đại vương nữa sao? Đại vương đã quyết xử tội tôi, không cho có chút hi vọng gì chuộc lỗi được nữa sao?

PYRRHUS

Phoenix đây sẽ trả lời bà; còn tôi, tôi đã nói nhất quyết một lời rồi.

ANDROMAQUE

Thế mà Đại vương là người đã vì tôi xông pha biết bao nhiêu sự hiểm nghèo!

PYRRHUS

Khi bấy giờ, tôi là một người lòa; ngày nay, tôi mới sáng mắt ra. Kể ra thì khi ấy người ta cũng còn có thể chiều lòng bà mà tha cho đứa con bà được. Nhưng bà có nói được lấy một nhời hỏi xin tha cho nó đâu. Bây giờ thì sự đã quá rồi.

ANDROMAQUE

Ôi! Đại vương đã thừa hiểu những tiếng than vãn thờ dài mà chỉ ngại rằng Đại vương không thềm để tai nghe đến. Xưa kia, tôi cũng là một người dòng dõi vẻ vang, vậy nếu ngày nay tôi có còn chút tự trọng chỉ ngại phải làm phiền người khác thì xin Đại vương cũng lượng xét mà tha thứ cho. Hẳn rằng Đại vương cũng biết rõ lắm: biết rõ rằng Andromaque tôi đây, nếu không có Đại vương, thì không đời nào phải hạ mình xuống hôn đầu gối một người mình thờ làm chủ như bây giờ.

PYRRHUS

Không phải như thế; tôi biết rằng bà ghét tôi. Tôi biết rằng trong tâm tư bà, bà chỉ e phải mang một chút nợ gì với cái ái tình của tôi. Chính đứa bé kia, chính đứa con bà kia, mà bà yêu đương sẵn sóc như thế, nếu tôi cứu nó thì bà sẽ giảm bớt phần yêu chỉ vì là tôi cứu nó. Sự thù hằn, sự khinh miệt, mọi sự đều chồng chất lên mình tôi. Bà ghét tôi hơn là bà ghét hết các dân tộc Hy Lạp. Bà đã nổi một cơn giận dữ xứng đáng với cái dòng dõi của bà như thế thì bà cứ thành thơi vui thú mà ngẫm nghĩ về cái cử chỉ cao quý của bà đi. Thôi chúng ta đi, Phoenix.

ANDROMAQUE, nói với Céphise

Còn ta thì người đưa ta về với chồng ta.

CÉPHISE

Bà ơi...

ANDROMAQUE

Thì người còn muốn ta nói với Đại vương những gì được nữa? Bao nhiêu nỗi đau khổ của ta, toàn là tay Đại vương gây nên, người há còn tin rằng Đại vương không biết sao? Đại vương ơi, Đại vương hãy coi lại cái tình cảnh mà Đại vương đã xô đẩy tôi vào. Mắt tôi đã trông thấy cha tôi chết, trông thấy nhà cửa lâu đài thành Troie chúng tôi cháy ra tro tàn, trông thấy hết các họ hàng anh em nhà tôi mệnh một, chồng tôi thì máu me đầm đìa bị kéo lê sệt sệt trên cát bụi, duy còn đứa con tôi là sống sót để cùng sống chung với tôi cái đời ngục tù giam hãm. Nhưng một đứa con có thể giúp cho người ta biết bao nhiêu can đảm nghị lực. Vì vậy mà tôi vẫn sống, sống cái đời một kẻ nô lệ. Mà còn hơn thế nữa; nhiều lúc tôi còn tự an ủi tôi là cũng còn tốt số mới được đầy đến ở chốn này hơn là ở chốn khác; mà đứa bé con dòng dõi của bao nhiêu vị vua chúa kia, nếu nó đã phải đầy đọa xuống hàng tôi tớ mà lại rơi được vào trong vòng pháp luật của ngài thì cũng là nó đã được một cái sướng ở trong cái khổ của nó rồi vậy. Tôi đã tưởng rằng cái ngục giam nó sẽ là nơi trú ngụ của nó. Xưa kia, vua Priam khi đã thua trận rồi còn được Đại tướng Achille kính nể; vì lẽ ấy mà tôi mong rằng vị con của Đại tướng lại còn nhân hậu hơn cha nhiều nữa. Hector yêu của em ơi, xin chàng tha lỗi cho em là người cả tin nhẹ dạ. Em không sao ngờ được rằng người thù của chàng mà có thể làm được một điều ác; người thù của chàng muốn nói sao, em cũng vẫn tin là một người quảng đại nhân từ. Trời ơi! Tôi ước gì Đại vương đây quả có đủ tấm lòng quảng đại để có làm sao cũng cho chúng tôi được xuống nằm chung cả vào trong cái mộ mà

tôi đã xây lên cho chồng tôi, Đại vương làm như thế tức là cho tôi hết sự căm tức, cho mẹ con tôi hết nỗi đau khổ, cho cả ba chúng tôi khi sống có nhau thì khi chết cũng lại được gần nhau!

PYRRHUS

Phoenix kia, hãy đi ra trước mà đợi ta ngoài cửa.

LỚP VII

PYRRHUS, ANDROMAQUE, CÉPHISE

PYRRHUS

Tôi xin bà hãy ở lại. Người ta cũng còn có thể đem trả cho bà đứa con mà bà đang khóc đó. Vâng, tôi phải tiếc mà nhận thấy rằng tôi có làm cho bà khóc cũng chỉ là đem lại cho bà những khí giới rất nguy hiểm cho tôi. Nhưng, thưa bà, dù sao đi nữa, tôi cũng xin bà hãy đoái nhìn lại tôi một chút; bà thử xem hai con mắt tôi có phải là mắt một vị quan tòa khắc nghiệt không, có phải là mắt một kẻ thù chỉ tìm cách làm điều trái ý bà không? Làm sao mà tự bà, bà cứ bắt ép tôi phải làm đau đớn cho bà như thế? Chúng ta phải vì đứa bé kia, mà từ nay đừng thù ghét nhau nữa. Bây giờ đây lại chính tôi xin bà, mời bà hãy cứu lấy nó. Hay là bà còn muốn bắt tôi phải than thở mà cầu xin bà cứu sống lấy nó? Hay là, vì lợi ích cho nó, bà còn muốn cho tôi phải quỳ xuống đất mà hôn đầu gối bà nữa? Tôi xin nói với bà lần này là lần cuối cùng, bà phải cứu lấy nó, bà phải tự cứu lấy bà. Tôi cũng biết rằng, vì bà, hiện nay tôi đang vi phạm hết những lời thề rất quan trọng thiêng liêng, tôi đang vơ vớ với tôi bao nhiêu nỗi căm hờn uất ức. Tôi đuổi nàng Hermione đi, như thế nghĩa là tôi đem đặt lên trán nàng, không phải chiếc mũ vàng của tôi, mà là một vết nhục không bao giờ rửa sạch. Tôi xin dắt bà vào đền thờ trong đó họ đang sửa soạn làm lễ thành hôn cho nàng; tôi xin buộc lên trán bà cái vành lụa làm sẵn cho nàng. Nhưng mà, thưa bà, phen này tôi hiến bà những sự như thế này không phải là để bà lại từ chối lần nữa đâu. Tôi xin

nói cho bà nghe rõ, bà chỉ có hai đường, một đường là chết, một đường là lên ngôi Hoàng hậu. Tấm lòng tôi, từ một năm nay nó đã chán nản nhiều về sự ghẻ lạnh bạc bẽo của bà đối với tôi rồi, ngày nay nó không còn thể cứ đau đớn mãi về cái số phận lừng lơ của nó nữa. Tôi đã sợ hãi, lo lắng, đã đe dọa, rền rĩ đến ngày nay là quá lắm rồi. Nếu tôi không lấy được bà thì tôi chết, mà nếu bà bắt tôi phải chờ đợi nữa thì tôi cũng chết. Thôi, bà cứ nghĩ kĩ đi; tôi xin để bà tự nghĩ một mình; rồi tôi sẽ quay lại đón bà để đưa bà ra đền, đứa bé sẽ đã có mặt ở đó. Ở đó, bà sẽ trông thấy tôi, hoặc là hiền lành khúm núm hoặc là tức giận điên cuồng, đội lên đầu bà chiếc mũ vàng, hay là giết chết nó ở ngay trước mặt bà, tôi xin nói trước với bà như thế.

LỚP VIII

ANDROMAQUE, CÉPHISE

CÉPHISE

Có phải rõ đúng như lời tôi đoán không, là mặc dầu ý muốn của dân Hy Lạp, bà vẫn đứng tự chủ định liệu lấy số phận của bà.

ANDROMAQUE

Trời đất ơi! Người có biết đâu những lời dạy khôn dạy khéo của người đã đưa ta đến cái kết quả thế nào! Giờ thì ta chỉ còn việc định tội chết cho con ta nữa thôi.

CÉPHISE

Thưa bà, đối với đấng phu quân của bà, bà ăn ở từ trước đến nay như thế, cũng đã đủ là người tiết phụ rồi. Nếu bà cứ hiểu chữ trinh tiết một cách quá ngặt ngẽ, tôi e rằng bà sẽ là người đắc tội. Tôi dám chắc rằng chính đức phu quân bà có sống lại cũng khuyên bà nên xử với tấm lòng mình một cách dễ dãi hơn.

ANDROMAQUE

Người nói sao? Người bảo ta nên lấy Pyrrhus làm người kế chân cho chồng ta đó sao?

CÉPHISE

Đứa con của phu quân bà nó bắt buộc bà phải làm như vậy, vì mọi người Hy Lạp đang đòi lấy nó để giết đi. Lẽ đâu bà lại nghĩ rằng linh hồn phu quân bà sẽ lấy một sự như thế làm hổ thẹn, sẽ coi khinh một nhà vua sau khi thắng trận còn nâng đỡ bà lên đặt ngồi ngang hàng với các đấng tổ tiên của bà; nhà vua ấy, vì bà, đang giày xéo xuống chân các đồng bào căm hờn tức tối, nhà vua ấy không còn nhớ cả rằng mình là con Đại tướng Achilles, đã làm trái lại những hành vi cử chỉ của vị anh hùng đó, khiến cho bao nhiêu công trạng của cha đều là uống hết.

ANDROMAQUE

Dẫu cho chồng ta có không còn nhớ những công cuộc tàn phá của kẻ thù nữa, ta há nữa cũng quên nốt cả hay sao? Ta há nữa quên rằng Hector chồng ta chết đi đã không được ai chôn cất, mà thi hài lại bị kéo lê một cách xấu xa như nhuốc xung quanh bốn mặt thành? Ta há nữa quên bô chồng ta ngã gục xuống chân ta, làm vấy máu đầm đìa cả cái ban thờ thần mà ông cụ ôm chặt lấy? Céphise ơi, người hãy nhớ lại, người hãy hồi tưởng lại cái đêm tàn sát ghê gớm kia nó là một đêm vĩnh viễn cho cả một dân tộc. Người hãy tưởng tượng đến Pyrrhus, hai mắt sáng quắc, nhân cái ánh sáng ngọn lửa đốt cháy các cung điện chúng ta mà xông vào, giẫm cả lên thi hài các em chồng ta mà chạy đến, mình đầy máu, thúc giục binh lính chém giết thật là tàn nhẫn. Người hãy nghĩ đến những tiếng reo hò của quân thù lúc thắng thế, người hãy nghĩ đến những tiếng kêu khóc của kẻ bị thương sắp ngạt hơi trong đám lửa, sắp tắt thở dưới

mũi gương mũi giáo, rồi giữa cái cảnh rừng rợn đó người lại thử hình dung ra ta đây là Andromaque chạy hốt hơ hốt hoảng; đó chính là cái hình ảnh của Pyrrhus khi ta trông thấy hắn lần đầu tiên, đó chính là những thủ đoạn vẻ vang mà hắn đã khéo gây nên để lưu danh sử sách; vậy mà đó lại là người chồng mà người muốn gán cho ta đó! Không, không đời nào ta lại thành ra một kẻ đồng phạm với hắn trong các tội ác hắn đã gây nên; nếu hắn muốn, thì đấy, hắn cứ việc mà giết nốt cả chúng ta đi nữa. Ta mà làm vợ hắn thì bao nhiêu nỗi thù ghét tức giận của ta đối với hắn đều phải nén đi hết cả.

CÉPHISE

Bà đã nói như vậy, thì thôi, chúng ta chỉ còn việc đi mà nhìn người ta giết con bà: người ta chỉ còn đợi có mặt bà nữa thôi. Tôi nói vậy thì bà rùng mình run sợ, bà ời!

ANDROMAQUE

Chao ôi! Những câu người vừa nói đã gợi trong lòng ta một ký ức xót xa biết mấy! Céphise ời, có lẽ nào như thế? Có lẽ nào ta lại phải đến để mà nhìn họ giết chết con ta, đứa con nó là cái sung sướng độc nhất trong đời ta bây giờ, nó là hình ảnh của Hector, đứa con mà chàng để lại cho ta để bảo đảm cái lòng chàng yêu ta đảm thắm! Than ôi! Ta còn nhớ mãi cái ngày mà cái trí dũng cảm của chàng đã dắt chàng đi tìm tướng Achille, tức là đi tìm vào cái chết, ngày hôm ấy chàng bảo ta đưa con cho chàng, rồi chàng bế nó lên lòng, vừa lau nước mắt cho ta vừa nói: “Vợ yêu của tôi ời, tôi ra trận phen này không biết cái số phận may rủi ra sao, nhưng tôi để lại cho mình đứa

con làm bảo đảm cho cái tình ân ái của tôi không bao giờ thay đổi. Nếu chẳng may tôi có chết ở nơi chiến trường, thì tôi mong rằng nó vẫn tìm thấy cha nó ở trong sự săn sóc yêu đương của mẹ nó. Nếu ngàn ấy năm trời ăn ở với nhau sung sướng, mình còn lấy đó làm một sự nên ghi nhớ mãi trong lòng, thì tôi xin mình hãy tỏ cho con nó biết mình đã yêu cha nó đến bậc nào.” Vậy thì ta nỡ lòng nào cứ điềm nhiên nhìn rơi lai láng những giọt máu quý báu thế kia. Ta nỡ lòng nào để cho nó chết, để cho tuyệt mất cái dòng giống vẻ vang của ông cha nó? Hỡi vị vua dã man tàn bạo kia, dẫu cho ta có đắc tội với người, cái tội của ta làm ra có liên can gì đến nó? Dẫu cho ta có oán ghét người, lẽ đâu nó phải mang cái trách nhiệm của sự oán ghét đó? Người đã giết chết hết ông cha chú bác của nó đi rồi, nhưng nào nó đã trách người điều gì đâu? Đã có bao giờ người trông thấy nó than vãn về những nỗi đau đớn khổ sở mà nó chưa cảm thấy? Nhưng mà thôi, con của mẹ ời, con sẽ chết mất, nếu mẹ không đỡ ngay lấy cái lưỡi dao mà đứa dã man đang giơ cao lên trên đầu con. Mẹ có thể gạt lưỡi dao kia ra nơi khác, thì lẽ đâu mẹ lại đem con đặt xuống dưới lưỡi dao đó? Không, mẹ quyết không để cho con chết; mẹ không có lòng nào để như thế. Chúng ta phải đi tìm Đại vương Pyrrhus. Nhưng không, Céphise yêu của ta ời, người hãy thay ta mà đến hầu kiến Đại vương.

CÉPHISE

Vậy tôi phải tâu với Đại vương thế nào?

ANDROMAQUE

Người râu với Đại vương rằng cái tình yêu ta yêu con nặng lắm, khiến nên... Người có tin rằng, tự trong tâm trí, Đại vương đã nhất định giết chết nó thật rồi không? Ái tình có thể nào làm tăng cái độc ác dã man của hắn lên đến bậc ấy được?

CÉPHISE

Thưa bà, Đại vương đã sắp trở lại đây như người điên cuồng rồi đại.

ANDROMAQUE

Nếu như thế... Nếu như thế thì người hãy hẹn đích với Đại vương rằng...

CÉPHISE

Rằng sao ạ? Rằng bà đã vui lòng kết hôn với Đại vương chẳng?

ANDROMAQUE

Than ôi! Người nói vui lòng, nhưng cái tình yêu của ta đâu còn là của ta nữa mà ta vui lòng được? Hỡi đồng tàn cốt chồng ta ơi! Hỡi các đồng bào thành Troie ta ơi! Hỡi linh hồn cha ta ơi! Con ơi, vì con mà mẹ xót xa, cay đắng biết chừng nào! Thôi chúng ta đi thôi.

CÉPHISE

Thưa bà, bà định đi đâu? Bà đã quyết định như thế nào rồi?

ANDROMAQUE

Ta đi ra mộ khấn chồng ta mà xin chồng ta dẫn bảo cho.

HỒI THỨ IV

LỚP I

ANDROMAQUE, CÉPHISE

CÉPHISE

Quả như thế, tôi đã đoán trước: thừa bà, chính là đấng phu quân bà, chính là Đại tướng Hector ngài đã xui nên sự biến đổi lạ thường trong tâm trí bà như thế. Ngài muốn rằng thành Troie của chúng ta còn có ngày khôi phục lại được, bởi tay con ngài mà ngài đã bảo bà phải khéo gìn giữ, vì con ngài sẽ là người mang phúc lành đến cho chúng ta đó. Đại vương Pyrrhus đã hứa chắc chắn với bà rồi. Bà đã vừa nghe Đại vương nói đấy: Đại vương chỉ đợi một lời của bà nữa là đem trả con cho bà ngay lập tức. Tôi xin bà hãy tin ở cái lòng yêu nồng nàn hăng hái của Đại vương; Đại vương chỉ cốt lấy được lòng bà là đủ rồi, còn thì dầu là đứng thân sinh, dầu là ngôi báu, dầu là các bậc thân giao, hết thảy ngài đều đem đặt dưới chân bà cả. Đại vương tôn bà làm vị chúa tể quyền sai được ngài và toàn thể nhân dân ngài cai trị; ngài hậu đãi bà như vậy thì sao bà lại coi ngài như một kẻ thù thắng trận đáng oán ghét quá như thế được? Ngay bây giờ đây ngài đã nổi một cơn thịnh nộ anh hùng khăng khải đối với bọn dân Hy Lạp, ngài cũng lo lắng săn sóc đến con bà một cách thân yêu như bà vậy; ngài đã dự bị đề phòng sự cuồng bạo của họ, bởi vậy ngài đã cho đội thị vệ của ngài đi gìn giữ con bà. Ấy cũng vì không muốn để xảy ra sự gì nguy hiểm đến tính mệnh con bà, mà ngài đã quên sự nguy hiểm cho tính mệnh của chính mình rồi đó. Nhưng mọi việc đã sửa soạn xong cả ở ngoài đền, mà bà đã hứa là

sẽ đến.

ANDROMAQUE

Được, thế nào ta cũng sẽ đến, nhưng người hãy đi với ta lại thăm con ta đã.

CÉPHISE

Thưa bà, can gì mà bà phải vội vàng như thế? Miễn là từ nay trở đi người ta sẽ không cấm bà được nhìn thấy con nữa là đủ. Chẳng bao lâu nữa, bà sẽ tha hồ mà chiều chuộng nó, không còn ai hạn chế những lúc bà ôm nó vào lòng mà hôn hít nữa. Còn gì sung sướng bằng nuôi con cho khôn lớn trưởng thành, đã không những chẳng phải là nuôi để cho nó về sau sẽ khuất thân làm nô lệ ai nữa, mà lại là để, cùng với nó, thấy tái hiện cả một dòng vua chúa!

ANDROMAQUE

Céphise ơi, chúng ta đi thăm nó lần này là lần cuối cùng.

CÉPHISE

Bà nói sao, trời đất ơi!

ANDROMAQUE

Céphise yêu quý của ta ơi, đối với người, thật lòng ta không còn điều gì giấu giếm nữa. Trong bước đường khổ cực của ta, người đã tỏ cho ta trông thấy người là người ăn ở hết lòng với chủ. Nhưng ta

cứ tưởng rằng, về phần người, người cũng hiểu rõ ta hơn thế! Chứ có lẽ đâu?! Có lẽ đâu người lại tin rằng Andromaque ta đây có thể quên lời ước cũ mà phụ nghĩa với một người chồng đã tin rằng ta sống thì cũng như chàng sống? Có lẽ đâu người nghĩ rằng ta mà lại nở lòng làm động khởi cái đau đớn của bao nhiêu chiến sĩ tử trận, làm cho họ nằm chẳng được yên dưới đất chỉ vì ta quá săn sóc đến sự yên ổn riêng của ta ở cõi đời này? Như thế thì sao xứng với những câu thề thốt nặng nhời của ta ở trên đồng tàn cốt chồng ta được? Nhưng đứa con của chàng đang sắp sửa bị người ta giết chết, ta phải cố mà cứu lấy nó; Pyrrhus, nếu lấy được ta, sẽ nhận lời giúp đỡ che chở cho nó, như vậy là được rồi, ta cũng sẵn lòng tin ở hắn. Hắn là người thế nào, ta biết lắm. Céphise ơi, hắn tàn nhẫn thật nhưng mà thật tình; hắn sẽ làm quá cả những điều hắn hứa. Ta cũng lại yên lòng mà dựa cả vào sự phẫn uất của bọn dân Hy Lạp nữa; họ thù ghét ta thì họ sẽ cho con của Hector có một người cha bênh vực nó. Vậy nếu ta phải hi sinh mình ta, thì ta sẵn lòng đem ước định với Pyrrhus quăng đời còn lại của ta này. Trước ban thờ trong đền ta sẽ nhận lời thề ước của hắn, để mà buộc chặt hắn vào cái bổn phận phải che chở cho con ta bằng những mối dây bất tuyệt. Nhưng, ngay lúc đó, cái bàn tay ta đây, chỉ làm hại cho một mình ta, nó sẽ kết liễu ngay cái quãng cuối cùng một cuộc đời phản trắc^[4], cứu lấy danh dự ta, mà đền xong cái nợ của ta phải trả cho Pyrrhus, cho con ta, cho chồng ta, và cho chính mình ta. Đó là cái kế vô hại cho mọi người mà cái lòng yêu của ta đã nghĩ ra được; đó là cái cử chỉ mà chính chồng ta đã ra lệnh cho ta phải làm. Như thế nghĩa là chỉ có một mình ta sẽ xuống đất làm ma cùng với chồng ta, với tổ tiên ta. Céphise ơi, sau đó, ta nhờ người vuốt mắt cho ta nhé.

CÉPHISE

Chao ôi! Bà chớ tưởng rằng sau đó tôi còn sống được...

ANDROMAQUE

Không, không, Céphise ơi, ta cấm người không được chết theo ta. Trước khi chết, ta ký thác cho người cái kho bảo vật độc nhất của ta ở đời này thì người phải sống mà trông nom nó hộ cho ta; xưa kia người đã sống để mà giúp đỡ ta, thì bây giờ đây, ta xin người cũng sống để mà giúp đỡ con Đại tướng Hector. Tất cả dân tộc thành Troie sẽ đặt hết hi vọng vào một mình người, người hãy nghĩ xem sự sống còn của người là điều tối cần cho sự sống còn của biết bao nhiêu vị vua chúa. Người phải ở luôn bên mình Đại vương Pyrrhus mà nhắc cho Đại vương chớ có quên lời thề ước. Nếu có cần đến, thì ta cũng bằng lòng cho người ta nói chuyện về ta với Đại vương. Người phải nhắc lại cho Đại vương nghe rằng ta đã vui lòng ra đền chịu lễ lấy Đại vương làm chồng; người nên nói rằng, trước khi chết, ta đã là vợ của Đại vương rồi, thì bao nhiêu nỗi thù ghét của Đại vương đều phải xóa bỏ hết, mà ta để con ta lại cho Đại vương như thế là ta quý Đại vương nhiều lắm rồi đó. Người phải kể cho con ta biết chuyện những tay anh hùng lỗi lạc của dòng giống nó; người phải cố mà dìu dắt nó đi theo được vết những tay anh hùng đó. Người phải giảng cho nó hiểu sở dĩ họ nổi tiếng tầm lưng lầy là vì đã làm nên những công trạng gì, người nên nhắc đến những việc làm của họ hơn là nói đến địa vị tên tuổi họ trong xã hội. Rồi ngày nào ta cũng xin người kể cho nó nghe những đức tính tốt đẹp của cha nó,

và, một đôi khi, người cũng nói chuyện với nó về mẹ nó nữa. Nhưng mà, Céphise ơi, người chớ nên để cho nó có cái tư tưởng báo thù cho hết cả chúng ta: chúng ta đã để cho nó một người làm chủ nó, thì nó phải ăn ở sao cho khỏi mất lòng người đó. Nó có nghĩ đến ông cha nó khi xưa, cũng chỉ nên nghĩ đến một cách khiêm tốn nhũn nhặn; nó là dòng dõi Hector nhưng nó cũng là cái giọt máu cuối cùng còn sót lại của Hector. Vì giọt máu cuối cùng còn sót lại đó, chính ta đây, trong một ngày, đã phải hi sinh đời ta, hi sinh mối thù của ta, hi sinh cả tấm lòng yêu thờ chồng của ta đi nữa.

CÉPHISE

Trời đất ơi!

ANDROMAQUE

Người chớ có đi theo ta, nếu lòng người cảm động quá mà liệu chừng không giữ nổi được nước mắt. Đã có người đến kia. Céphise ơi, đừng để cho người ta trông thấy người khóc; và người phải nhớ luôn luôn rằng cái số phận của Andromaque ta đây đã ký thác vào tay người rồi đó! Kia nàng Hermione! Chúng ta phải đi ngay mà tránh sự ghen tuông hung bạo của nàng.

LỚP II

HERMIONE, CLÉONE

CLÉONE

Thật là tôi lấy làm lạ quá về cái yên lặng của bà. Thừa bà, bà chẳng nói câu gì; người ta đã khinh thị bà một cách tàn nhẫn đến như thế, mà bà có thể không động lòng nóng trí một mảy may nào hay sao? Người ta đã xúc phạm đến danh giá của bà một cách bạo ngược đến như thế, mà bà cứ đứng đưng cam chịu, khác hẳn khi trước, bà chỉ nghe nói đến tên nàng Andromaque thôi cũng đủ run hờn căm tức. Khi trước, mỗi khi bà trông thấy Đại vương Pyrrhus ngoảnh mặt đoái nhìn đến nàng, bà đã không nén nổi được cơn phẫn uất. Ngày nay, Đại vương sắp làm lễ thành hôn với nàng, Đại vương đem hiến nàng chiếc mũ vàng của ngài cùng với cái lời thề long trọng mà chính ngài đã đem hiến bà chưa được bao lâu, vậy mà bà vẫn im hơi lặng tiếng, chịu những nỗi cay đắng như thế, không buồn nhích môi thốt ra lấy một lời nào oán trách Đại vương! Trời đất ơi! Bà ơi, một sự im lặng ghê gớm như thế này làm cho tôi sợ hãi biết ngần nào! Ấy thà rằng...

HERMIONE

Người đã cầu Oreste Tướng quân lại đây cho ta chưa?

CLÉONE

Oreste Tướng quân đã đến kia rồi. Thừa bà, Tướng quân đến kia rồi. Bà có thể đoán trước rằng ngài sắp sửa đến quỳ phục dưới chân bà. Bao giờ ngài cũng sẵn lòng làm kẻ tôi tớ của bà mà không dám nghĩ đến sự nài công, như thế thì còn lo gì cặp mắt bà không thu phục được lòng ngài. Nhưng thôi, Tướng quân đã vào rồi kia.

LỚP III

ORESTE, HERMIONE, CLÉONE

ORESTE

Trời ơi! Thưa bà, có lẽ lần này mới là thật chẳng, mới thật là Oreste tôi đây đến tìm bà là vâng lệnh bà mà đến chẳng? Hay là người ta đã lừa dối tôi mà cho tôi một hi vọng hảo huyền? Có phải thật là bà đã mong tôi lại thăm bà không? Tôi có nên tin rằng cặp mắt bà, đến nay mới hết lãnh đạm, mà lại muốn...

HERMIONE

Vâng, thưa ngài, tôi muốn biết ngài có thật lòng yêu tôi không?

ORESTE

Bà hỏi tôi có thật lòng yêu bà không? Trời đất ơi! Nào lời thề thốt, nào sự lỗi nguyên, nào khi lẩn tránh, nào lúc trở về, nào lời sắt son trân trọng, nào câu mỉa mai oán trách, nào khi thất vọng, hai mắt tôi luôn luôn đắm lệ, biết bao tang chứng rành rành, nếu bà không tin thì còn tin vào đâu nữa?

HERMIONE

Xin ngài cứ trả thù cho tôi đi, rồi tôi sẽ tin hết cả.

ORESTE

Nếu thế thì được lắm, vậy ta cứ thi hành đi thôi; ta phải làm cho xứ Hy Lạp nổi cơn thịnh nộ như lửa cháy một lần nữa. Hãy đem cánh tay tôi đây với cái danh hiệu bà mà phô ra cho mọi người tai nghe mắt thấy, rồi bà thì giữ địa vị nàng Hélène, tôi thì giữ địa vị Đại vương Agamemnon. Những sự khổ sở của thành Troie khi trước, ta lại làm cho nó tái hiện trên cái đất nước này; ta phải làm sao cho người ta sẽ nói đến ta cũng như người ta vẫn nói đến ông cha chúng ta vậy! Thôi, chúng ta đi ngay đi thôi, tôi đã sẵn sàng rồi đây.

HERMIONE

Không, thưa ngài, tôi xin ngài cứ ở lại đây. Tôi không muốn đi xa như thế mà đem theo với tôi những cái nhục cay đắng như thế này. Ngài thử nghĩ xem: tôi há nên để cho kẻ thù của tôi càng được thể hỗn xược với tôi, mà đi đến nơi khác đợi một cuộc báo thù chậm trễ như thế? Tôi há nên đặt hi vọng vào sự rủi ro của những cuộc chiến tranh sau này, rồi cuộc lại có lẽ không trả thù được cho tôi? Tôi cũng muốn rằng khi nào tôi đi khỏi đây, thì tất cả xứ Épire này phải than khóc rầu rĩ. Nhưng nếu ngài có lòng báo thù cho tôi, thì tôi xin ngài hãy báo thù cho tôi ngay trong một tiếng đồng hồ sắp tới nơi đây. Ngài nói thoái thác thế nào mà để lân la ra nữa, thì đối với tôi, ấy là ngài từ chối không muốn giúp tôi đó. Tôi xin ngài chạy nhanh ngay ra đền. Ngài phải đâm chết ngay...

ORESTE

Bà muốn tôi đâm chết ai?

HERMIONE

Pyrrhus.

ORESTE

Bà muốn tôi đâm chết Pyrrhus?

HERMIONE

Vâng, tôi muốn như thế thì làm sao ạ? Thì cơn oán giận của ngài không đứng được vững vàng nữa phải không? Trời đất ơi! Tôi xin ngài hãy chạy nhanh lên, và chỉ nên lo rằng tôi còn gọi giết ngài lại được. Tôi xin ngài đừng kể cho tôi nghe những lý luật mà tôi muốn quên hẳn; vả lại, ngài không phải là người để bệnh cãi cho hẳn.

ORESTE

Bà nói sao? Bà nói tôi đây mà đi bệnh hẳn? Trời ơi! Thưa bà, bà đã xử với tôi một cách quá thân yêu nhã nhặn như thế, khiến cho những tội ác của hẳn đã như khắc sâu vào trong tâm hồn tôi; chúng ta phải trả thù cho được, tôi cũng biểu đồng tình, nhưng cần phải trả thù bằng cách khác. Đối với hẳn, ta phải là người thù địch, chứ không nên là kẻ sát nhân thích khách: ta phải làm cho hẳn điêu đứng đời bại bởi một cuộc chiến đấu công nhiên. Chứ có lẽ đâu! Có lẽ đâu tôi lại mang cái thủ cấp của hẳn về làm câu trả lời cho mọi người Hy Lạp? Tôi đã đứng lên gánh vác một cái nhiệm vụ nặng nề của cả một nước phó thác cho, nhẽ đâu tôi lại trút bỏ cái gánh nặng ấy đi bằng

một sự ám sát xấu xa như thế được? Tôi xin bà hãy vì danh hiệu các đấng Thần minh trên cao mà dẫn lòng đợi cho toàn dân Hy Lạp định tội hấn, cho hấn phải chết ở giữa sự thù ghét của hết mọi người. Tôi xin bà nên nhớ rằng hấn đang làm vua một nước, mà khi người ta đội trên đầu chiếc mũ vàng...

HERMIONE

Tôi đã quyết định bắt hấn phải chết, điều đó đối với ngài còn là chưa đủ hay sao? Danh dự của tôi đã bị người ta giày xéo, thì tôi muốn người ta thí bỏ một mạng người, riêng để trả thù cho tôi, điều đó đối với ngài há vẫn còn là chưa đủ? Ngài cho là còn chưa đủ, cái việc đem Hermione tôi đây ra làm giải thưởng cho ai giết chết được đứa hôn quân; chưa đủ, sự tôi thù ghét nó, mà tự xưa kia tôi đã có lòng yêu nó thì, thưa ngài, điều đó cũng là chưa đủ nốt hay sao? Tôi không nói giấu gì ngài: đứa bội bạc trước kia, đã lấy được lòng tôi, hoặc là vì tự lòng tôi yêu, hoặc là vì cha tôi ra lệnh cho tôi phải yêu nó, cái đó không có gì là hệ trọng; nhưng ngài cũng nên dựa vào đó mà liệu xử Thưa ngài, dù cho tôi có bị người ta làm thất vọng một cách như nhục, dù cho cái tội ác của hấn có làm cho tôi phải căm hờn tức giận một cách đích đáng, hấn còn sống thì ngài cũng nên sợ rằng tôi còn có thể quên lỗi và tha thứ cho hấn được. Từ nay cho đến khi hấn chết, cái lòng giận của tôi vẫn còn là bất định, còn đáng để cho ngài phải nghi ngờ: ngày hôm nay hấn chưa chết, thì ngày mai, tôi còn có thể yêu hấn được.

ORESTE

Đã như thế thì tôi đành phải giết ngay hắn đi, mà đề phòng sự hấn lại được bà tha thứ cho lần nữa; chúng ta phải... Nhưng hiện bây giờ đây, thì tôi phải làm gì trước hết? Tôi biết làm thế nào cho thỏa ngay lập tức được mối thâm thù của bà bây giờ? Tôi muốn hại hắn, nhưng biết theo đường nào tới mà hại hắn được? Tôi vừa mới chân ướt chân ráo sang tới xứ Épire này, bà đã muốn dùng ngay tay tôi mà đánh đổ một nước; bà muốn một ông vua phải chết, mà cái công việc giết ông vua đó, bà bắt phải làm xong trong một ngày, trong một giờ, trong chốc lát. Ở ngay trước mặt hết cả bàn dân nước hắn, bà bắt tôi phải đâm chết hắn! Vậy thì được, bà cứ để tôi cùng đi với hắn lên tới ban thờ làm lễ thành hôn cho hắn, xong rồi, tôi sẽ không thoái thác từ chối gì nữa; giờ thì tôi chỉ muốn đến xem ngay cái chỗ tôi sẽ đâm chết hắn. Đêm hôm nay, tôi sẽ làm cho bà được như ý; đêm hôm nay, tôi sẽ giết chết hắn.

HERMIONE

Nhưng mà nội trong ngày hôm nay, hắn sẽ cưới nàng Andromaque. Ngai chủ lễ đã dựng lên ở trong đền rồi; cái nhục của tôi như thế là đã dĩ nhiên, cái tội ác của hắn như thế là đã làm xong hắn. Vậy thì ngài còn chờ đợi gì nữa? Hắn tự đem đầu hắn ra hiến cho ngài; hắn đến làm lễ thành hôn không có lính thị vệ gìn giữ, không có khí giới trong tay; bọn thị vệ thì hắn đã cho đứng xếp hàng hết cả xung quanh mình đưa con của tướng Hector; như thế tức là hắn tự hiến mình cho người nào muốn trả thù cho tôi đó. Hay là ngài có ý muốn bảo vệ hắn, trong khi chính hắn không cần giữ mình? Tôi xin ngài hãy trao ngay khí giới cho hết các người Hy Lạp đi theo ngài

cùng với những người đã đi theo tôi sang đây; ngài hãy thúc giục các bạn hữu của ngài khởi công đi thôi; bao nhiêu người của tôi là của ngài cả. Hấn đã bội ước với tôi, lừa dối các ngài và khinh thị hết cả chúng ta. Nhưng hà tất tôi còn phải nói? Sự thù oán của hết mọi người cũng đã to ngang với sự thù oán của tôi rồi, mọi người đều khó mà tha thứ được cho người chồng của một con đàn bà thành Troie. Tôi xin ngài cứ lên tiếng đi, rồi tự khắc là kẻ thù của tôi không thoát khỏi được tay ngài. Mà hơn nữa là ngài chỉ cần để mặc cho người khác giết chết hấn. Ngài cứ hướng dẫn hay là làm theo một cơn thịnh nộ hợp lẽ như thế đi, rồi ngài quay về đây mình mảy vẩy đẫm máu đứm bội bạc. Thôi, ngài đi ngay đi, nếu được như thế thì ngài cứ chắc ở tấm lòng tôi yêu ngài.

ORESTE

Nhưng mà, thưa bà, tôi xin bà hãy nghĩ kĩ...

HERMIONE

Ôi thôi! Thưa ngài, ngài đã nói như thế là đủ rồi. Ngài viện ra nhiều lý lẽ nữa chỉ làm cho tôi thêm cực lòng tức giận. Tôi đã muốn hiến ngài những kế hay để ngài làm được cho tôi vui lòng, tôi đã muốn cho Oreste Tướng quân được mãn nguyện; nhưng sau cùng, tôi phải nhận ra rằng ngài chỉ muốn ta thán mãi mãi, mà không muốn xứng hưởng điều gì hết. Thôi, thế thì ngài cứ đi đi; ngài cứ đi nơi khác mà khoe khoang cái kiên tâm của ngài đi, để mặc tôi tự lo liệu sự trả thù cho tôi vậy. Tôi xử với ngài một cách thân tình thật là tôi hèn quá, và tôi tự hổ thẹn trong lòng; sau nữa, trong có một ngày mà

việc gì người ta cũng từ thoái tôi cả, thật là quá lắm! Giờ thì tôi đi một mình ra đền là nơi cuộc hôn lễ của họ sắp cử hành, là nơi mà ngài không dám đến thu phục tấm lòng tôi một cách xứng đáng. Ra đến ngoài đó, tôi sẽ tìm kế lại gần được bên mình kẻ thù của tôi, tôi sẽ đâm thủng được trái tim mà tôi đã chẳng có cách gì làm chuyển động được. Rồi lập tức sau đó, hai bàn tay đẫm máu của tôi đây sẽ xoay lại đâm chết cả tôi nữa, nối liền ngay cái số mệnh của tôi vào cái số mệnh của hắn, mặc dầu hắn không muốn thế. Hắn là một kẻ bội bạc thật đấy, nhưng tôi cũng còn ưa được chết với hắn hơn là phải sống với ngài.

ORESTE

Không, tôi sẽ không để cho bà có được cái thú vui ghê gớm ấy. Thừa bà, hắn sẽ chỉ phải chết bởi cái bàn tay của Oreste tôi đây mà thôi. Những kẻ thù của bà, tôi sẽ giết chết hết cho bà được thỏa lòng, rồi sau đó bà có biết công, biết lòng cho tôi hay không, cái đó là tùy bà.

HERMIONE

Tôi xin ngài làm ngay đi thôi. Ngài cứ để mặc tôi định đoạt cái số phận của ngài, và xin ngài ra lệnh cho hết các chiến thuyền của ngài phải sửa soạn sẵn sàng để chúng ta đi trốn.

LỚP IV

HERMIONE, CLÉONE

CLÉONE

Thưa bà, bà đang tự hại bà đó; đáng ra, bà phải nghĩ kĩ...

HERMIONE

Ta có tự hại ta hay không, điều đó không hề gì, ta chỉ nghĩ đến việc trả thù mà thôi. Dù cho hắc có hứa với ta thế nào đi nữa, hiện bây giờ đây ta cũng vẫn còn chưa biết ta có nên tin ở người khác hay là chỉ nên tin ở ta mà thôi. Đối với con mắt hắc, Pyrrhus không là người đả tặc bằng đối với con mắt ta, vả lại, ta vẫn tin rằng những mưu chước của ta sẽ có hiệu quả chắc chắn hơn là những mưu chước của hắc. Còn gì sung sướng bằng tự ta lại trả thù được sự họ làm nhục ta, bằng được trông thấy bàn tay ta đầm đìa máu của đứa phản bội, bằng giết được con quả phụ, tình địch của ta kia, ở ngay trước mắt hắc đã mất hết tinh anh; như thế đứa bội bạc mới càng đau đớn mà ta đây mới thật thỏa lòng! Trời ơi! Ta còn muốn rằng khi giết hắc, Oreste lại để cho hắc phải tiếc rằng hắc đã chết bởi tay ta! Ta xin người chạy ngay đi tìm Tướng quân Oreste: ta xin người dặn Tướng quân phải nói cho đứa bạc tình biết rằng người ta giết chết nó là để rửa hờn cho ta, chứ không phải vì việc nước việc dân đâu. Cléone yêu quý của ta ơi, người chạy nhanh lên. Cuộc báo thù của ta sẽ hỏng mất nếu hắc chết mà không biết là chính ta giết

hắn.

CLÉONE

Con xin tuân lệnh bà. Nhưng kìa, mắt tôi nhìn thấy ai đây kia? Trời đất ơi! Bà ơi, ai mà ngờ được? Chính là Đại vương!

HERMIONE

Ồi! Thôi, người chạy nhanh theo cho kịp Tướng quân Oreste; và, Cléone yêu quý của ta ơi, ta nhờ người nói với Tướng quân chớ có làm gì vội, trước khi gặp mặt ta lần nữa.

LỚP V

PYRRHUS, HERMIONE, PHŒNIX

PYRRHUS

Thưa bà, tôi cũng biết rằng bà không ngờ lại gặp tôi lúc này; tôi lại thấy rõ rằng sự tôi đến đây bây giờ làm dở dang câu chuyện của bà. Nhưng tôi đến đây không phải để đem những cách thức giả dối không xứng đáng ra mà tô điểm cho cái việc làm bất chính của tôi có vẻ đường hoàng chính đáng đâu: miễn là tự trong lòng tôi, tôi thấy tôi có lỗi; tôi có muốn cố bênh vực những điều tôi không thật lòng tin, cũng không bênh vực nổi. Tôi cưới một người đàn bà thành Troie làm vợ. Vâng, thưa bà, chính như thế, mà tôi xin nhận rằng tôi đã có ước hẹn với bà cái tình mà tôi ước hẹn với người ta ngày nay. Nếu tôi như người khác, tôi sẽ nói với bà rằng xưa kia, trên bãi chiến trường thành Troie, hai ông thân sinh chúng ta đã cùng nhau giao ước sẽ gả con cho nhau mà không hỏi ý kiến chúng ta, như thế tức là hai ông thân sinh chúng ta đã gác bỏ một bên sự kén chọn của bà cũng như sự kén chọn của tôi, mà gán hai chúng ta cho nhau dẫu rằng chưa ai đã có tình với ai. Vâng, nếu tôi như người khác, tôi sẽ nói với bà như thế, nhưng đối với tôi, một sự tôi đã tuân theo lời cha là đủ rồi, tôi không muốn bàn đến nữa. Tôi đã sai sứ về nước để định ước với bà, tôi không tiếc cái cử chỉ ấy, vì tôi đã thật lòng muốn như thế. Tôi lại đã trông thấy bà cùng với các sứ thần của tôi về đến xứ Épire này; dẫu rằng trước khi thấy cái mãnh lực của cặp mắt bà, tôi đã được ngắm cái ánh sáng rực rỡ mê hồn của một cặp mắt

khác, tuy nhiên, tôi vẫn không đắm say sắc mới, tôi vẫn còn muốn cố giữ thủy chung với bà; tôi đã tiếp đón bà như một vị Hoàng hậu, và cho mãi đến ngày nay, tôi vẫn tưởng rằng những lời thề ước có thể thay cho ái tình được. Nhưng mà cái ái tình kia đã thắng, nàng Andromaque đã làm nên một thủ đoạn tai hại cho tôi là nàng đã lôi được về với nàng một tấm lòng mà nàng oán ghét. Rồi thì người nọ lôi kéo người kia, hai chúng tôi đã cùng vội ra đền, thề nguyện với nhau trước ban thờ một cuộc tình ái vĩnh viễn, tuy rằng đó là trái với tình ý của cả hai chúng tôi. Thưa bà, bà đã nghe tôi nói như vậy, thì nay tôi xin bà cứ việc trách móc nguyên rửa tôi là người bội bạc, vì tôi làm điều phản bội thật thấy có đau lòng, nhưng tôi vẫn cứ muốn làm điều phản bội. Tôi thấy rằng sự thịnh nộ của bà đối với tôi như thế là rất xứng đáng nên tôi đã chẳng dám can ngăn bà, mà tôi lại còn cho là có lẽ nó sẽ làm an được lòng tôi cũng như nó làm nhẹ được lòng bà vậy. Tôi xin bà hãy cứ tặng cho tôi hết các danh từ xấu xa dành riêng cho những kẻ không giữ được lời thề: tôi chỉ sợ sự im lặng của bà chứ tôi không sợ những câu nguyên rửa của bà. Tấm lòng tôi, tự nó gọi ra bao nhiêu tang chứng mờ mịt: bà trách móc nguyên rửa tôi ít, nó chỉ càng thêm trách móc nguyên rửa tôi nhiều.

HERMIONE

Tâu Đại vương, nghe những lời thú nhận chân thật của Đại vương vừa rồi, tôi cũng được vui lòng hỏi dạ mà thấy rằng ít ra như thế cũng là Đại vương đã biết tự lập án mình rồi đó. Đại vương đã nhất quyết rũ bỏ những lời thề long trọng như thế kia, mà lại nói được như vậy, thì tức là Đại vương đã dám nhận mình là kẻ ác để

mà làm điều ác. Vả lại, nghĩ cho cùng, thì lẽ nào một nhà làm tướng đã đi xâm chiếm đất nước người lại còn cúi đầu từng phục cái lẽ thói của thường nhân là phải giữ lời thề ước? Không, không, chắc hẳn đối với Đại vương sự thất tín bội bạn là có lý thú lắm, mà Đại vương có đến tìm tôi chẳng qua là để khoe tài đấy thôi. Chứ có lẽ đâu? Có lẽ đâu một người như Đại vương đã không biết giữ lời thề, không tuân theo bốn phận gì, lại là tình lang của một gái thành Troie, mà còn đi tìm một thiếu nữ Hy Lạp làm gì nữa? Đại vương đã bỏ tôi, xong rồi Đại vương lại gọi tôi, xong rồi Đại vương lại bỏ con gái Hoàng hậu Hélène mà quay về với người vợ góa của tướng Hector, như thế thì còn ra nghĩa gì nữa? Đứa nô tì với vị Công chúa, Đại vương cứ lần lượt đem chiếc vòng bảo ngọc đội lên đầu người này xong rồi lại đội lên đầu người kia; Đại vương vừa tàn phá thành Troie cho dân Hy Lạp, rồi Đại vương lại thí bỏ dân Hy Lạp vì đứa con của tướng Hector. Bao những cử chỉ hành vi của ngài đây đều là do tấm lòng luôn năng tự chủ của một vị anh hùng không tự mình buộc mình vào một lời thề ước. Muốn được đẹp lòng người vợ quý của Đại vương, có lẽ Đại vương còn cần phải tự tặng mình một tràng những danh từ êm ái, như là thất tín, bội bạn. Đại vương đến đây để nhìn mặt tôi biến sắc, rồi về nằm trong cánh tay nàng mà chế giễu nỗi đau lòng của tôi. Đại vương còn muốn cho người ta trông thấy tôi phải khóc lóc chạy theo xe nàng; nhưng mà, Đại vương ơi, nếu trong có một ngày mà Đại vương được những ngàn ấy thứ, thì chẳng hóa ra Đại vương được sung sướng quá lắm sao? Hà tất Đại vương còn phải mua chuộc thêm những danh tiếng hảo huyền làm gì nữa; cái thanh danh mà Đại vương đã sẵn có rồi, há còn chưa đủ hay sao? Đại vương đã đánh đổ được ông vua già là cha của tướng Hector ở

ngay bên cạnh tất cả họ hàng con cháu nhà ngài cũng đang hấp hối ở trước mặt ngài, rồi Đại vương đã đang tay đâm sâu một mũi kiếm vào ngực ngài, thấu tới cái giọt máu cuối cùng của tuổi già đã hóa ra lạnh lẽo. Đại vương đã đốt cháy thành Troie, dìm nó xuống những suối máu đào. Chính tay Đại vương đã cắt họng nàng Polyxène ngay trước mặt mọi người Hy Lạp để cho ai cũng phải bất bình oán trách Đại vương; Đại vương đã làm nên những thủ đoạn anh hùng như thế, thì phỏng còn có cái danh từ mỹ lệ nào người ta không tặng cho Đại vương được nữa?

PYRRHUS

Thưa bà, tôi vẫn biết lắm, tôi vẫn biết rằng cái ý muốn trả thù cho Hoàng hậu Hélène đã khiến tôi hóa ra người nóng nảy và làm những việc tàn bạo thái quá: tôi đã làm đổ bao nhiêu máu, điều đó, ngày nay, tôi có thể quy trách vào bà; nhưng thôi, tôi cũng sẵn lòng quên hết cái dĩ vãng. Tôi chỉ cảm tạ trời về sự bà đã dừng dừng như không, mà tỏ cho tôi biết rằng cuộc tình ái của tôi là rất tốt lành và không làm phiền lòng cho ai hết. Bây giờ đây tôi mới biết rằng chẳng qua là lòng tôi đã quá vội áy náy, chứ đáng ra nó phải tìm hiểu rõ bà hơn và tự xét kĩ nó hơn. Vì tôi hối hận, mà thành ra tôi làm phật lòng bà một cách không sao tha thứ được: một người nếu không tin rằng mình được người khác yêu thì sao lại ngỡ được rằng mình là người bội bạc? Thật ra bà có muốn cho tôi mê say quẩn quít lấy bà đâu; tôi sợ là tôi bội ước với bà, mà có lẽ chính là tôi được việc cho bà. Ông trời đã sinh ra hai chúng ta với hai tấm lòng không có liên lạc gì với nhau: tôi tùy hành bốn phận tôi, bà tòng lụy bốn phận bà. Kể ra thật

chẳng có gì xui khiến bà yêu tôi cả.

HERMIONE

Ta mà không yêu người, con người độc ác kia? Ta mà không yêu người thì ta làm gì từ trước đến nay? Vì người mà ta đã hất bỏ những lời cầu ước của hết các bậc vương tôn trong nước ta; ta đã thân hành đi tìm người đến tận thăm cùng các tỉnh nước người; người đã phụ bạc ta, vậy mà ta vẫn hầy còn ở lại, để mặc cho hết mọi người Hy Lạp đồng bào ta phải hổ thẹn về cái thái độ quá hiền lành nhu nhược của ta. Ta đã ra lệnh cho họ phải giấu kĩ sự người làm nhục ta; trong lòng ta, ta vẫn mong thầm rằng con người bạc ngãi còn có lúc lại trở về với ta; ta vẫn tưởng rằng chẳng sớm thì chầy người sẽ biết quay về điều phải, mà đem hiến lại ta một tấm lòng vốn là phải để phần ta. Người đã ăn ở ra con người bạc tình nông nổi, vậy mà ta vẫn còn yêu người đến như thế, nếu người lại là người biết giữ thủy chung, thì ta còn làm đến thế nào? Đến ngay bây giờ đây, người không có chút thương tâm, cứ diễm nhiên đến báo cho ta biết cái chết của ta, vậy mà, hỡi con người phụ bạc kia, ta vẫn hầy còn chưa tin hẳn rằng ta đã thôi không yêu người nữa. Nhưng mà thôi, Đại vương ời, nếu sự thể đã đành phải như thế này, nếu lòng giời hờn giận tôi đã quyết để dành cho cặp mắt người khác cái danh dự vẻ vang lấy được lòng yêu của Đại vương, nếu đã như thế thì tôi mời Đại vương cứ cử hành cuộc hôn lễ cho xong đi, tôi cũng đành lòng cam chịu như thế. Tôi chỉ xin Đại vương đừng bắt ép cặp mắt tôi phải chứng kiến cuộc hôn lễ của Đại vương. Tôi nói chuyện với Đại vương lần này có lẽ là lần cuối cùng: vậy thì tôi xin Đại

vương hãy để lưu cuộc hôn lễ lại một ngày; rồi ngày mai đây, Đại vương muốn làm sao thì làm. Đại vương không trả lời tôi được một câu nào hay sao? Con người bạc nghĩa kia, ta đã thấy rõ lắm rồi, ta đã thấy rõ là người đang đếm những giây phút mất phí với ta! Người chỉ nóng lòng sốt ruột muốn đi thăm con đàn bà thành Troie của người, nên nói chuyện với ai bây giờ, đối với người, cũng là mất thì giờ, buồn tẻ. Trong lòng người, lúc nào người cũng đang trò chuyện với nó; con mắt người lúc nào cũng chỉ lăm le tìm nó. Thôi thì ta không giữ người ở lại đây làm gì nữa, người đi đi, đi xa hẳn chốn này, đến mà thề thốt với nó những lời người đã thề thốt với ta ngày trước, mà giày xéo xuống chân người cái oai nghiêm của các đấng Thần minh đã làm chứng cho những lời thề đó! Các đấng Thần minh kia là những đấng công minh chính trực, các ngài sẽ không quên rằng chính những lời thề thốt ấy khi xưa đã kết chặt người vào với ta rồi. Người cứ việc đem đến đặt trước ban thờ các Ngài cái tấm lòng nó đã phụ bạc và lìa bỏ ta kia. Người đi đi, đi nhanh lên. Nhưng hãy liệu đấy, vì người còn gặp mặt Hermione ta ở đó!

LỚP VI

PYRRHUS, PHŒNIX

PHŒNIX

Đại vương ơi, Đại vương có nghe đấy không? Đại vương chớ nên khinh thường một người tình nhân bị ruồng rẫy họ đang xung tiết tìm cách trả thù lấy được. Ở đây, nàng không thiếu gì người sẵn lòng giúp sức nàng; mối thù của mọi người Hy Lạp với mối thù của nàng chỉ là một; Oreste Tướng quân thì vẫn yêu nàng; biết đâu, đền công sự trả thù cho nàng...

PYRRHUS

Nàng Andromaque đang đợi ta. Phoenix, người giữ đứa con nàng cho ta.

HỒI THỨ V

LỚP I

HERMIONE, một mình

Ta đang ở đâu bây giờ? Ta đã làm những điều gì? Ta còn phải làm những điều gì thêm nữa? Làm sao mà ta yêu một cách điên cuồng như thế này? Làm sao mà ta thấy ta buồn như héo ruột héo gan? Ta cứ đi vờ vẩn, chạy ngược xuôi ở trong cái lâu đài này như người mất hồn mất trí. Trời đất ơi! Vậy ra ta không biết được cả rằng ta có còn yêu hắn hay không, hay là ta thù ghét hắn? Đứa độc ác! Nó đã rẫy bỏ ta bằng một con mắt vô tình lãnh đạm như thế! Nó không tỏ ra có chút thương tâm, xót xa nào, dẫu chỉ gọi là giả dạng bề ngoài đôi chút. Nào ta đã trông thấy nó rối trí và thương ta được một phút nào? Nào ta đã làm được cho nó phải rên rỉ thở than lấy một tiếng nào? Ta than thở nó cũng cứ im lặng, ta đau đớn vật vã, ta khóc lóc nó cũng không thèm để ý đến. Vậy mà ta vẫn còn thương nó? Vậy mà, khổ sở thay cho ta! Tấm lòng ta, cái tấm lòng dê hèn của ta, vẫn còn sẵn sàng đến nó? Lẽ đâu ta cứ nghĩ đến sự nguy hiểm sắp rơi lên đầu nó là ta lại run sợ? Ta đã sẵn sàng sắp trả thù cho ta, rồi ta lại sẵn lòng trả thù ngay cho nó? Không, trong cơn tức giận ta đã quyết định điều gì thì ta phải làm điều đó: ta phải giết chết nó! Và chẳng nó có sống bây giờ cũng không phải là sống cho ta nữa kia mà. Đứa phụ bạc đang được thể vinh vang, nó thấy ta cău giận lại càng đắc chí: nó nghĩ rằng chỉ mấy giọt nước mắt là sẽ làm tan cơn giận dữ; nó tin rằng tấm lòng ta bao giờ cũng vẫn rụt rè nhu nhược: nếu một cánh tay ta có muốn làm hại nó thì cánh tay kia sẽ cản lại ngay. Nó

xét lòng ta bởi những sự tử tế của ta ngày trước. Mà thật ra thì đũa bội bạc kia còn để trí vào những chuyện đâu đâu, chứ nó có nghĩ gì đến ta. Nó đang sung sướng ở trong đền, nó có cần nghĩ đâu đến sự ở nơi khác có người đang cầu cho nó sống hay là đang cầu cho nó chết. Đũa bội bạc! Nó còn để cho ta phải phân vân khó nghĩ! Không, không, một lần này nữa, ta phải nhất quyết: nhất quyết để mặc cho Tướng quân Oreste hành động. Nó phải chết, vì chắc rằng nó cũng đoán trước được như thế, sau nữa, cũng vì nó bắt buộc ta phải muốn cho nó chết. Muốn cho nó chết? Sự lạ lùng chưa?! Vậy chính là ta ra lệnh cho người ta giết chết hấn? Cái chết của hấn mà là cái kết quả sự yêu đương của nàng Hermione? Vị Quốc vương kia, mà khi xưa ta lấy làm sung sướng biết bao mỗi khi ta xin người khác kể lại cho ta nghe những thủ đoạn anh hùng, mà chính ta đã thầm yêu vụng giấu ngay từ trước khi xảy ra cái việc tai hại là cha ta giao ước gả ta cho hấn, vị Quốc vương đó, vậy ra ta có vượt qua bao nhiêu biển cả, xứ lạ mà đến đây chỉ là để bày mưu giết hấn? Âm sát hấn, đâm chết hấn? Ôi! Lúc này hấn còn chưa làm sao...

LỚP II

HERMIONE, CLÉONE

HERMIONE

Ôi, Cléone con ơi, ta đã làm nên những sự gì rồi? Và người đến đây bây giờ là để mách ta điều gì thế? Hiện nay, Pyrrhus đang làm gì?

CLÉONE

Đại vương đang vui cười hơn hờ, mọi sự đều được như ý nguyện; Đại vương đang là người đặc chí và đa tình nhất trần gian. Tôi đã vừa trông thấy Đại vương, vẻ đắc thắng hiện ra trên mặt, đang dắt người yêu mới của mình ra đền làm lễ thành hôn. Hai mắt Đại vương sáng rõ những vui mừng và hi vọng, Đại vương vừa đi vừa hớn hờ nhìn nàng một cách yêu đương say đắm. Nàng Andromaque thì tuy rằng đi ở giữa hàng ngàn hàng vạn tiếng hoan hô nhưng lên đến trước ban thờ rồi mà nàng vẫn không sao quên được thành Troie cũ; yêu không được, ghét không xong, bao giờ nàng cũng vẫn thế, hình như nàng chỉ biết tuân lệnh mà làm mọi sự, không vui, cũng không ta thán.

HERMIONE

Thế còn đứa bội bạc thì sao? Nó đã làm nhục ta cho đến cùng phải không? Nhưng mà, Cléone ơi, người có nhìn kĩ nét mặt nó

không? Nó có vui vẻ sung sướng một cách yên ổn trọn vẹn không? Nó không ngoái cổ nhìn về phía lâu đài một lần nào hay sao? Và người hãy nói cho ta biết, người có đi qua trước mặt nó cho nó nhìn thấy người không? Đứa bội bạc khi nhận ra người có hổ thẹn mà đỏ mặt lên không? Có lúc nào nó bối rối tỏ ra nó cũng tự nhận thấy nó là người thất ước không? Hay là từ trước đến sau lúc nào nó cũng vẫn vui vẻ đắc chí?

CLÉONE

Thưa bà, hắn chẳng nhìn gì hết. Hình như hắn đã quên hắn bà, cùng cả sự yên ổn và cái danh tiếng vẻ vang của hắn. Những người đi theo hắn là kẻ thù hay người chân tay, hắn đều không nghĩ đến, chỉ để hết tâm trí vào một sự yêu đương say đắm của mình mà thôi. Xung quanh mình đứa con của tướng Hector, hắn đã đặt bọn lính thị vệ của hắn sắp hàng canh giữ và tin rằng chỉ có sự nguy hiểm cho tính mệnh một mình đứa bé mà thôi. Chính Phoenix đã nhận giữ đứa bé và đã mang nó đi để vào trong một cái pháo đài cách xa đền và lâu đài. Trong cơn điên cuồng của hắn này, hắn chỉ còn biết lo lắng về có một sự đó nữa mà thôi.

HERMIONE

Quân bội tén! Nó sẽ chết. Nhưng Tướng quân Oreste đã nói với người ra làm sao?

CLÉONE

Tướng quân Oreste cùng với các người Hy Lạp đi theo ngài đã vào cả trong đền.

HERMIONE

Lạ chưa! Thế thì hẳn không sửa soạn trả thù cho ta hay sao?

CLÉONE

Thưa bà, điều đó tôi không biết.

HERMIONE

Người không biết điều đó? Có lẽ đâu?! Oreste mà cũng thế hay sao, Oreste mà cũng phản ta nữa sao?

CLÉONE

Tướng quân Oreste là người yêu quý tôn thờ bà. Nhưng mà trí não Tướng quân đang bị rối loạn bởi trăm nghìn điều hối hận, khi thì Tướng quân nghe theo lòng yêu của mình, khi thì lại muốn giữ cái tính ngay thẳng của mình. Tướng quân kính nể Đại vương Pyrrhus, vì cái địa vị của ngài, vì ngài là con Đại tướng Achille, sau nữa vì ngài là Đại vương Pyrrhus. Tướng quân e rằng cả xứ Hy Lạp, cả hoàn cầu, sẽ xung nộ lên với mình, nhưng mà người mà Tướng quân sợ nhất thì Tướng quân đã nói là chính mình Tướng quân vậy. Tướng quân cũng muốn cắt được đầu Đại vương mà mang về dâng bà, nhưng chỉ một cái tiếng sát nhân đủ làm cho Tướng quân hoảng hốt mà ngừng tay lại. Nói vắn tắt lại, Tướng quân đã bước vào trong

đền mà lòng vẫn còn chưa biết khi ra khỏi đền mình sẽ thành một tội nhân hay chỉ là một kẻ bàng quan như mọi người khác.

HERMIONE

Không, không, hấn sẽ chỉ giương mắt ra mà nhìn hai đứa chúng nó tự do đắc chí: không đời nào hấn lại dám làm huyên náo một quang cảnh tốt đẹp như thế. Trong lòng hấn có điều gì hối hận bứt rứt thì ta biết rồi: đứa hèn nhát chỉ sợ chết, ngoài ra, nó chẳng sợ gì nữa hết. Vậy ra như thế đấy?! Xưa kia, mẹ ta không cần phải thốt ra một lời van lơn cầu khẩn nào mà được cả xứ Hy Lạp cử binh đi đánh trả thù cho. Cuộc chiến tranh ròng rã mười năm, mẹ ta đã được trông thấy hai mươi ông vua, không hề quen biết, thiệt mạng chỉ vì cặp mắt mình. Vậy mà đến lượt ta bây giờ, ta chỉ muốn người ta giết chết cho ta một đứa bội tín, ta lại nhờ một người yêu ta rửa nhục cho ta; hấn giúp ta việc ấy đã không có gì nguy hiểm mà lại lấy được ta làm vợ; ta tự đem thân hiến cho hấn, vậy mà ta vẫn không trả thù được sao? Thôi, thôi! Ta có muốn trả thù thì tự ta lại phải trả thù lấy; ta phải làm cho cả đền rầm rĩ lên vì tiếng kêu khóc đau đớn; ta phải khuấy rối cuộc hôn nhân bất tường của họ, không để cho thành được, phải làm sao cho chúng nó chỉ được sum họp với nhau trong chốc lát. Trong cái lúc tâm trí ta rối loạn đến cực điểm này, ta không còn phân biệt gì hết. Đối với ta, ai cũng sẽ là Pyrrhus cả, dẫu chính là Oreste cũng vậy. Rồi ta sẽ chết, nhưng ít ra cái chết của ta cũng sẽ trả thù được cho ta. Ta không chết một mình, thế nào cũng có người phải chết theo ta.

LỚP III

ORESTE, HERMIONE, CLÉONE

ORESTE

Thưa bà, thôi thế là xong rồi, tôi đã làm được như ý nguyện của bà. Trước ban thờ trong đền, Pyrrhus đã trả xong cái nợ đời một kẻ bội bạc.

HERMIONE

Pyrrhus đã chết rồi ư?

ORESTE

Hắn đã tắt thở; các đồng bào Hy Lạp chúng ta cùng nỗi giận đã rửa vào máu hắn những sự bội ước của hắn. Tôi đã có lời hứa với bà như thế, bởi vậy cho nên, tuy rằng lòng tôi vẫn hình dung cuộc mưu hại này ra một cảnh tượng âu sầu thảm đạm, tôi cũng chạy ra đền, trong đó các đồng bào Hy Lạp chúng ta đã giải tán nhau mà đi lẫn vào đám đông len lén đến tận ban thờ. Pyrrhus đã nhận ra tôi. Nhưng nét mặt hắn vẫn không có gì thay đổi, hình như hắn trông thấy tôi chỉ càng thêm bạo dạn quả quyết, mà tất cả các người Hy Lạp đồng thời bị khinh mạn với Quan sứ thần của họ chỉ đến đấy để mà làm tăng vẻ long trọng rực rỡ cho cuộc hôn lễ của hắn. Rồi thì hắn sốt sắng cầm lấy chiếc vòng bảo ngọc của hắn, tự tay đặt lên trán nàng Andromaque mà nói rằng: “Tôi xin tặng nàng chiếc vòng

bảo ngọc của tôi với một lời ước ái ân vĩnh viễn; nàng Andromaque ơi, từ nay nàng hãy lên ngôi trên ngai vàng xứ Épire này và cai quản cả tôi đây nữa. Tôi xin trông nom săn sóc con nàng như một người cha; tôi xin lấy các đấng Thần minh làm chứng mà thề với mẹ nó như thế. Từ nay tôi xin công bố lên rằng bao nhiêu kẻ thù của nó tức là kẻ thù của tôi; tôi xin thừa nhận nó làm vua hết các người thành Troie.” Hấn nói câu đó được dân chúng đồng thanh hoan hô; trái lại, các đồng bào Hy Lạp chúng ta chỉ đáp lại bằng một tiếng kêu uất ức ghê gớm. Mọi người đều nhao nhao lên xúm xít lại xung quanh mình con người bội bạc; tôi muốn đâm hấn cũng không có chỗ nào len vào mà đâm được. Người nào người nấy đều muốn tranh lấy cái danh dự được đâm chết hấn. Bị túm vào trong tay họ, tôi còn trông thấy hấn giãy giụa kháng cự lại được một lúc; mình mẩy hấn đã đầy những máu, hấn còn cố tránh những mũi dao đâm hấn. Nhưng sau cùng, thì hấn đến ngã phục xuống ở trước ban thờ. Tôi cố lách qua đám dân hoảng hốt sợ hãi để mà về được đây rước nàng Công chúa của tôi ra ngay bến tàu; ta cứ ra đợi trước ở đó, rồi chẳng mấy lát bọn bạn hữu của chúng ta cũng sẽ tới cả, thì nàng sẽ thấy mình mẩy họ đầy những giọt máu mà tôi đã hứa với nàng.

HERMIONE

Trời đất ơi! Họ làm một sự như thế?!

ORESTE

Tôi xin bà hãy tha thứ cho cái nóng nảy của họ: tôi cũng biết rằng như thế là họ đã không trả thù được cho bà như ý muốn của bà. Bà

muốn rằng chính tay tôi đây phải đâm hấn trước tiên, để trước khi tắt thở, hấn có thể hiểu rằng hấn chết là vì bà. Nhưng chính là bởi tôi quá hăng hái nên đã làm gương xấu cho họ theo: thừa bà, chỉ vì muốn được việc cho bà mà tôi đã kéo theo cả bọn họ vào trong đền. Thiết tưởng hấn chết như thế thì bà cũng nên lấy làm hài lòng, vì những cánh tay họ chỉ là dùng để thi hành cái lệnh của bà ban ra. Một mình bà đã sai khiến những cánh tay kia...

HERMIONE

Thôi, người câm miệng đi, quân phản bội kia, người chỉ nên quy vào một mình người cái tội giết vua xấu xa đê hèn đó. Cái cử chỉ rồ dại của người, người hãy mang nó về mà khoe khoang với các đồng bào Hy Lạp của người, chứ ta không dây dính gì đến, và người chỉ làm cho ta ghê tởm! Quân dã man kia, người làm một sự như thế! Một cuộc đời tốt tươi đẹp đẽ thế kia, mà người đang tay hủy hoại một cách điên cuồng tàn bạo như thế! Bọn lính vũ phu độc ác kia, chúng bay có thể nào trong ngày hôm nay giết chết Đại vương Pyrrhus mà không thấy tất cả những mạch máu trong mình chúng bay phải nôn nao sôi nổi lên vì ngài? Nhưng mà người hãy nói ta hay: ai là người đã cho người có cái quyền xử quyết số mệnh Đại vương? Vì có gì mà người ám sát Đại vương? Đại vương có tội tình gì? Người lấy danh nghĩa gì mà giết ngài? Ai ra lệnh cho người giết ngài?

ORESTE

Trời cao đất dày ơi! Có lẽ nào như thế này được? Lại không phải

là chính bà, ở ngay đây, vừa rồi đây, đã ra lệnh cho tôi phải giết chết Đại vương sao?

HERMIONE

Ôi! Người há nên tin nghe một người đàn bà si tình trong lúc ghen tuông điên dại? Người há lại không phải tìm cho hiểu thấu đến tận thâm tâm ta? Ngay trong những lúc ta nổi giận nói càn, người há lại không thấy rằng lòng ta vẫn luôn luôn chối cãi những điều ta thốt ra ngoài miệng? Và ta có muốn thật như thế chẳng nữa, người há cũng nên làm theo ta hay sao? Trước khi làm một sự như thế, người há không có bốn phen phải bắt ta nói đi nói lại hàng trăm lần đã hay sao? Người há không nên lại hỏi ý kiến ta lần nữa, hỏi đi hỏi lại, hoặc hơn cả là tránh mặt ta đi sao? Sao mà người chẳng để mặc ta tự liệu trả thù lấy? Ở những nơi không ai muốn trông thấy mặt người thì làm sao người cứ lần đến? Đấy, cái tình yêu của người có cái kết quả khả ố như thế đấy: quân độc ác tàn nhẫn kia, người đã đem lại cho ta cái khổ cực nó đi theo chân người. Vì cuộc đi sứ của người mà hai chúng ta mới nên nông nổi này, vì đó mà Đại vương mới nhầm lẫn quay về với con quả phụ tình địch của ta kia. Chứ không thì chắc là Đại vương còn chia sẻ cho ta lòng yêu đương sẵn sóc; biết đâu Đại vương lại chẳng yêu ta, nếu chẳng yêu thật thì ít ra Đại vương cũng gắng gượng làm ra như thế. Thôi, ta vĩnh biệt người. Người cứ việc mà đi đi. Ta ở lại xứ Épire này: ta từ bỏ xứ Hy Lạp, xứ Sparte, bỏ nước, bỏ cả họ hàng. Quân phản bội kia, xứ Hy Lạp đã sinh ra một con quái vật như người, như thế, đối với ta, là đủ quá rồi!

LỚP IV

ORESTE, một mình

Mắt ta vừa nhìn thấy những sự gì? Có phải chính là nàng Hermione đấy không? Mà tai ta lại vừa nghe thấy những câu như thế nào? Những dòng máu mà ta vừa làm chảy ra kia, là vì ai vậy? Có phải ta là Oreste không? Khốn nạn cho ta biết đến ngần nào! Ta đã dập tắt trong lòng ta cái lẽ phải nó soi sáng cho ta; ta đã dẫn lòng giết chết một ông vua mà ta kính phục; trong một ngày, ta đã giày xéo xuống chân ta hết những uy quyền của các bậc vua chúa, của các quan sứ thần, của hết cả nhân loại, của cái ban thờ thần trong đền là nơi mà trong một cơn điên rồ ta đã xâm phạm vào hấn: ta đã thành ra một đứa giết vua, một kẻ sát nhân, một kẻ khinh mạn thần thánh. Ta làm như thế là để chiều lòng ai vậy? Để chiều lòng một đứa vô ân, vì ta đã có lời hứa với nó; đứa vô ân ấy, thắng hoặc Pyrrhus có không chết, nó cũng không bao giờ thèm nhìn đến ta; vậy mà ta cứ làm theo sự ghen tuông điên cuồng của nó. Rồi khi ta đã chiều được như ý nó rồi, nó lại đòi ta phải làm sống lại con người kia mà đền cho nó! Thì ra nó vẫn yêu hấn! Từ nay trở đi, mắt ta sẽ dần dần không nhìn thấy nó nữa! Mà đứa vô ân, khi bỏ ta đi thẳng, còn đền công cho ta, bằng tất cả các tên xấu xa thô bỉ mà ta đã vợ lấy để làm vui lòng cho nó!

LỚP V

ORESTE, PYLADE, các lính đi theo Oreste

PYLADE

Công tử ời, chúng ta phải đi khỏi chốn này Chúng ta phải ra khỏi ngay cái lâu đài này, nếu không thì đành chẳng bao giờ ra khỏi nữa. Các đồng bào Hy Lạp của chúng ta có đứng chặn cửa cho chúng ta cũng chỉ được một lúc thôi. Hiện nay tất cả dân sự đang họp nhau cầm khí giới đuổi đánh chúng ta. Mọi người ở đây đều tuân theo mệnh lệnh của nàng Andromaque. Họ coi nàng như Hoàng hậu của họ, và coi chúng ta là kẻ thù địch. Chính nàng Andromaque cũng vậy, vốn xưa nay nàng vẫn kính địch với Đại vương Pyrrhus như thế, vậy mà bây giờ nàng cũng làm hết các bổn phận một quả phụ thủ tiết với chồng, nàng hô hào mọi người phải trả thù cho hấn, và có lẽ nàng lại có ý làm hại cả chúng ta để trả thù cho thành Troie và cho chồng cũ của nàng nữa. Vậy chúng ta phải đi thôi; không nên đợi đến lúc họ lại vây kín chúng ta. Các đồng bào Hy Lạp của chúng ta sẽ đến sau vậy; thừa lúc nàng Hermione còn đang giữ bọn dân đứng xúm xít xung quanh mình nàng, xin công tử cứ đi thẳng đường này mà ra là yên ổn.

ORESTE

Không, không, các bạn hữu thân yêu của ta ời, ta đã nhất quyết đi theo nàng Hermione rồi. Sau những lời nàng vừa nói với ta, ta không

thể nào sống được nữa. Vậy thì các người cứ đi đi: ta đã gây nên tội, thì ta ở lại thụ hình chuộc tội.

PYLADE

Công tử vẫn nói đến nàng Hermione nữa sao? Công tử phải quên hẳn nàng đi. Chứ có lẽ đâu? Lẽ đâu công tử cứ đành lòng tự làm mãi cái đồ vật và cái đích cho sự điên cuồng rồ dại của nàng; công tử còn muốn tìm xuống đến âm phủ mà chịu thêm lấy một sự phũ phàng nào mới nữa chẳng? Lẽ đâu vì nàng đã chết rồi mà công tử cũng phải chết theo?

ORESTE

Nàng chết rồi sao? Trời đất ơi! Người nói với ta làm sao?

PYLADE

Ô kìa! Vậy ra công tử vẫn chưa biết gì cả? Khi chúng tôi về đến đây, chúng tôi gặp nàng đang hoảng hốt, thất thần, chạy ra đền. Nàng trông thấy một bọn lính khiêng thi thể của Pyrrhus. Cái thi thể đầm đìa những máu khiến bọn lính ai trông thấy cũng sốt sắng muốn trả thù ngay cho hẳn. Chắc hẳn khi nàng trông thấy thể thì cơn tức giận của nàng đã đổi ra mối thương tâm. Chỉ biết rằng sau đó, đứng trên cửa thành, chúng tôi đã trông thấy nàng tay cầm một con dao nhọn, cúi đầu nhìn xuống thi thể Pyrrhus rồi lại ngửa mặt nhìn trời, rồi nàng giơ tay tự đâm mình mà ngã xuống.

ORESTE

Xin cảm tạ các đấng Thần minh! Như vậy là sự cực khổ của tôi đã vượt qua cả lòng ao ước. Vâng, tôi xin cảm phục và ca tụng đấng Cao xanh đã vững trí bền gan đến như thế. Luôn luôn không lúc nào ngừng, ngài chỉ chăm vào một sự làm cho tôi phải khổ cực điều đứng, thì bây giờ đây, ngài đã đưa tôi đi tới cái đau đớn tột bậc rồi vậy. Vì ghét tôi, ngài đã bày ra trăm cách để hành hạ tôi; tôi sinh ra ở đời chỉ là để làm cái gương cho loài người hiểu biết cái thịnh nộ của ngài, để làm một cái mẫu mực hoàn toàn cho sự khổ sở đau đớn. Đã như thế thì xin vâng! Tôi chết cũng cam lòng, cái số phận tôi như thế này là vuông tròn đầy đủ. Cặp nhân tình kia ở đâu bây giờ rồi? Cho cái sung sướng của tôi được đến cực điểm, tôi cần phải tắm mình vào trong máu họ, vào trong máu tôi; trong khi chết, tôi muốn được nhìn thấy cả hai người, cả nàng với hắn. Cần phải hội họp ba tấm lòng xung khắc lại với nhau. Nhưng mà kìa! Làm sao bỗng nhiên có cái bóng tối mù mịt đến bao bọc cả xung quanh mình ta thế này?^[5] Đi đằng nào mà ra được? Cớ sao mà ta run rẩy lên thế này? Làm sao mà ta cứ thấy kinh rợn cả người lên thế này? Xin cảm tạ các Thần minh đã cho tôi trông thấy... Trời đất ơi! Xung quanh mình tôi, máu ở đâu mà chảy ra như suối đỏ ngầu thế này!

PYLADE

Ôi! Công tử ơi!

ORESTE

Kìa, Pyrrhus! Ta lại còn gặp người được nữa à? Vậy ra đi đến đâu

ta cũng chạm trán với một kẻ tình địch mà ta oán ghét? Bị ngàn ấy nhát đâm, người làm thế nào mà còn chạy thoát được? Đây đây, này đây là cái nhát dao mà ta còn để phần người. Nhưng mà ta lại trông thấy gì kia? Ở ngay trước mặt ta mà nàng Hermione dang tay ôm lấy nó? Nàng đến để kéo nó ra khỏi lưỡi dao sắp đâm nó? Các đấng Thần minh ơi! Sao mà nàng nhìn tôi một cách gớm ghê kinh khiếp như thế kia! Nàng còn lồi theo đằng sau nàng những thần, những rắn gì thế? Vâng, thì tôi xin cam chịu! Hỡi các cô yêu tinh dưới địa ngục kia, tay các cô đã chờ sẵn cả rồi đấy chứ? Những con rắn nó đang há miệng thè lưỡi thổi phì phì trên đầu các cô kia, là để cắn ai đó? Các cô lại còn đem theo sau những khí cụ gì ghê gớm kia là để cho ai đó nữa? Các cô đến để kéo tôi vào cái đêm tối vĩnh viễn phải chăng? Xin các cô cứ lại đây, Oreste tôi xin cứ khoanh tay đứng yên cho các cô tha hồ xâu xé. Nhưng mà thôi, các cô cứ đi cả đi, để mặc cho một mình nàng Hermione xử tội tôi: con người vô ân bạc nghĩa ấy còn biết xả thân tôi ra một cách tàn nhẫn đau đớn hơn các cô nhiều, và tôi sẵn lòng đem trái tim tôi ra hiến nàng để nàng nuốt sống nó đi.

PYLADE

Ngài mất trí khôn rồi. Các quý hữu ơi, thì giờ gấp lắm. Ta phải khéo lợi dụng những lúc ngài lịm đi này mà cứu lấy ngài. Bao nhiêu công trình của chúng ta sẽ thành vô hiệu, nếu ở đây mà ngài lại tỉnh dậy và nổi cơn điên lần nữa.

HẾT

CHÚ THÍCH

[1] Nghĩa là: “Phải làm sao ở một nơi, trong một ngày, một việc xảy ra hoàn tất; Cho đến khi kết thúc vở kịch.”

[2] Ở bên Pháp, từ thế kỷ thứ XVI, em vua thì xưng là Ông lớn (Monsieur), vợ ông lớn thì xưng là Bà lớn (Madame). Hai tiếng Ông lớn và Bà lớn tức là để chỉ cái tước vị nên không cần phải có tên gì đặt ở sau nữa. Bà lớn ở đây là Bà lớn Henriette nước Anh Cát Lợi, là con gái vua Charles I nước Anh Cát Lợi và bà Henriette nước Pháp. Bà lấy Ông lớn là em vua Louis XIV (Chú thích của DG).

[3] Câu này trích trong câu “Đạo giả dã, bất khả tu du li dã, khả li phi đạo dã” trong sách Trung Dung của Khổng Tử, có nghĩa là Đạo là cái không thể lìa trong khoảnh khắc.

[4] Nàng Andromaque tự coi mình là người phản trắc vì nàng nhận lời lấy Pyrrhus làm chồng. (Chú thích của DG)

[5] Từ đây trở đi, Oreste hóa điên.

MỤC LỤC

1. Chuyện nàng Andromaque, cốt vở kịch này:
2. Định nghĩa ba chữ: tình cảnh, tình trạng và kịch hướng:
3. Nói về cách bố trí một tấn kịch:
4. Đại lược vở kịch Andromaque:
5. Nói qua về mấy tính cách đặc biệt của xã hội Pháp ở thế kỷ thứ XVII, dưới thời vua Louis XIV:

TIỂU SỬ JEAN RACINE TIÊN SINH

BÀI CỦA RACINE TIÊN SINH Viết tặng Bà lớn vở kịch
Andromaque

BÀI TỰA LẦN IN THỨ NHẤT CỦA RACINE TIÊN SINH

BÀI TỰA LẦN IN THỨ HAI CỦA RACINE TIÊN SINH

ANDROMAQUE Bi kịch (1667)

HỒI THỨ I

HỒI THỨ II

HỒI THỨ III

HỒI THỨ IV

HỒI THỨ V

CHÚ THÍCH